

A historical photograph of a street scene, likely from the early 20th century. The image shows a group of people, mostly women in long, dark dresses and hats, walking along a sidewalk. In the background, there are ornate buildings with signs, including one that reads "PAHNN". The overall tone is sepia or aged, with some colorization applied to the image.

magazin istoric

ANUL VI Nr. 6 (63) Iunie 1972

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI – Nr. 6 (63)

Iunie 1972

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP
VIRGIL CANDEA

TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

- ① Parisul de la sfârșitul veacului trecut, imortalizat de pictorul J. Béraud ; așa l-a cunoscut și Constantin Mille, pe atunci student (C. Mille alias Gh. Copăcineanu, p. 50)
- ④ Stema lui Iancu de Hunedoara, păstrată pe un document din 1453 (Noiembrie 1444 : Iancu de Hunedoara înfruntă Semiluna, p. 24)
- ② Califii erau considerați urmași ai profetului Mahomed, a cărui imagine o reproducem în viziunea unui miniaturist francez din sec. XV (Harun ar-Rașid între mit și realitate, p. 64)

S U M A R

De la Tomis la Constanța : RADU VULPE	2
Cind cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar : M. ȘTEFAN, F. TĂNĂSESCU	8
Tracii — uniți ar fi fost de neînvins : N. S. DERJAVIN	12
Un pretext, un șantaj, o mostră a politicianismului burghez : cazul Stere : ION COMAN	18
Noiembrie 1444: Iancu de Hunedoara înfruntă Semiluna : BISTRA ȚVETKOVA	24
● În primii ani de luptă a comuniștilor italieni	37
Pete de rugină pe „Pactul de oțel” : A. SIMION	38
Drapelul tricolor la prefectura din Muscel : AUGUSTIN Z. N. POP	45
C. Mille alias Gh. Copăcineanu : TIBERIU AVRAMESCU	50
Kemal Mustafa — „părintele turcilor” : ANDREI SILARD	52
Logofătul Tăutu NU a băut cafea : AUREL DECEI	57
● Concursul „Magazin istoric”	62
● Enigmistică	63
Harun ar-Rașid între mit și realitate : NADIA ANGHELESCU	64
De trei ori fost-prinț : H. DUMITRU	70
Matei Basarab face dreptate : MARIN M. BRANIȘTE, GH. PĂRNUȚĂ	76
Fasciștii părăsesc insula lui Napoleon : CLAUDE CHAMBARO	78
Memoria istorică a popoarelor noastre : LAJOS ELEKES	86
Secretul micului templu : D. DUMITRIU	88
O năpăstuită a antichității : A. CARAIMAN	90
Dictionar istoric : Birul : NICOLAE STOICESCU	92
Eroul necunoscut : M. OLTEANU	94
● Cărți sosite la redacție	97
● Poșta „Magazin istoric”	98

Tomisul—frumosul port de la Pontul Euxin, a fost unul dintre orașele celebre ale antichității. Pare de aceea curios, cum un oraș atît de vestit, cunoscut pînă departe,

și a cărui existență, împotriva tuturor vicisitudinilor vremii, a numărat peste zece veacuri, să-și schimbe numele, mai exact

să-și uite numele său străvechi. De la Tomis la Constanța! De ce și cînd s-a produs această substituție? Numeroși cercetători ai istoriei noastre antice au căutat să afle. Investigația a căpătat însă un plus de dificultate datorită faptului că în

izvoarele cercetate celebra metropolă apărea cu două nume deodată: Tomis-Constantiana—sau cu același Constanțiana, nume, însă sub diferite forme

Constantia, Costanza sau

Kiustenge. S-a

presupus chiar

că ar fi

existat

două ora-

șe. Dar

enigma, de-

parte de a

fi înlăturată,

abia s-a adîncit. Cerce-

tările arheologice au adus date noi, completînd sau confirmînd știrile izvoarelor scrise. Profesorul Radu Vulpe, pasionat cercetător al ținuturilor de la Pontul Euxin, ne aduce punctul său de vedere în controversata problemă.

Un oraș vestit împrumută numele unei dinastii imperiale

De la TOMIS la CONSTANȚA

RADU VULPE

Prof. univ., dr. docent,
membru al Academiei de Științe
Sociale și Politice

Numele de azi al orașului Constanța are un lung trecut. Îl întâlnim încă din secolele X-XI la autorii bizantini sub forma Constantia, iar în numeroasele hărți nautice italiene din sec. XIV-XVI apare, pe locul străvechiului Tomis, sub forma Costanza. Turcii l-au prefăcut în Klustenge, fără ca această pronunție să fi înlăturat din uzul populațiilor creștine locale varianta anterioară, pe care, după 1878, administrația românească a statornicit-o sub aspectul Constanța, pentru a denumi principalul port maritim al României. (Forma Costanza, fără n, adesea întâlnită în pronunția locală și azi, era frecvent întrebuințată în primii ani de după 1878, chiar în scris. Printre numeroasele exemple ce se pot cita, amintim scrisoarea lui Eminescu trimisă din acest oraș în 1881 și reprodușă în revista „Tomis”, IV, 1969.

Dar numele e și mai vechi decât izvoarele medievale citate. Originea sa trebuie căutată în vremea romană tirzie, în legătură cu dinastia împăratului Constantin cel Mare, căreia i-au aparținut diferiți Constantius și diferite Constantia.

Constantiana cea enigmatică

Este o problemă încă în discuție dacă toponimicul **Constantia** ar deriva din **Constantiana** un nume de oraș important, pe care îl atestă insistent, în limitele provinciei Scythia Minor, listele de localități antice tirzii alcătuite de Hierocles,* de Procopius** și de Notitia Episcopatum a lui C. De Boor.*** E drept că în aceste izvoare sînt înregistrate, concomitent și la o mare distanță între ele, atît Constantiana, cît și Tomis, lăsînd impresia că ar fi vorba de două orașe diferite. Nu trebuie însă să pierdem din vedere că listele respective reprezintă simple înșirări de nume, fără pretenție de riguroasă precizie topografică. Locul Constantiane în aceste

izvoare, în raport cu Tomis la sfîrșitul listei e fie efect al întîmplării, fie o adăugire mai recentă la o schemă toponimică reprodușă din izvoare mai vechi. Concomitența Constantiane și a Tomisului în aceleași izvoare se mai poate explica prin aceea că de obicei, după ce se modifică numirea unei localități, numele vechi coexistă o vreme cu cel nou.

Puținele încercări făcute pînă acum de a-l găsi Constantiane în altă poziție în Dobrogea n-au adus dovezi de natură să înlăture eventualitatea localizării sale la Tomis ori în imediata apropiere a acestei metropole pontice. În schimb prezintă o impresionantă coincidență apariția Constantiane pe o inscripție funerară din sec. V-VI, descoperită chiar la Constanța și pomenind pe un „Ioannes fiul lui Phocas din Constantiana”. Desigur, inscripția nu constituie o dovadă absolută a identității dintre cele două nume de orașe, dar nici nu s-ar putea trece ușor peste constatarea că singurul document epigrafic ce atestă existența unui oraș antic cu numele Constantiana provine tocmai dintr-un loc care de atunci încoace s-a chemat Constanța.

În rezumat, e de reținut că, în stadiul actual al informației, în vreme ce la Tomis avem o **Constanța**, năicăieri în reș-

* Hierocles, autor din prima jumătate a sec. VI. În anii 527-528 a alcătuit un Ghid de călătorie, *Synecdemus*, indice istorico-geografic al provinciilor și orașelor din Imperiul roman de Răsărit. Ghidul lui Hierocles a fost utilizat cîteva seacuri mai tîrziu de către împăratul Constantin Porfirogenetul în lucrarea sa *Despre ținuturile Imperiului bizantin* (*De thematibus*).

** Procopius din Cesarea — scriitor bizantin din sec. VI, contemporan cu împăratul Iustinian.

*** Este vorba de o listă de orașe și reședințe de episcopi, realizată de un autor anonim de prin sec. VIII și publicată de învățatul C. De Boor.

tul provinciei Scythia nu există semne despre vreo altă localitate medievală sau modernă al cărei nume să evoce o **Constantiana**. Cu toate acestea, se cuvine să considerăm cu interes teza recentă a cercetătorului Emilian Popescu, doctor în științe istorice, care, luând în seamă ordinea localităților dobrogene antice din menționatele liste, socotește că orașul episcopal **Constantiana**, pe care îl vede cu totul separat de Tomis, trebuie să fi existat la nord de Histria și ca atare propune identificarea sa cu importanta cetate de la Capul Dolojman lângă Jurilovca între lacurile Razelm și Golovița, unde s-au descoperit remarcabile monumente creștine din sec. V-VI. Dar pentru această localizare e nevoie de confirmări concrete, care încă lipsesc.

Cartierul din zona continentală

Dar, mai mult decât eventuala sa derivare din Constantiana, pentru numele **Constantia-Constanța** este esențial să știm cum a ajuns să fie folosit în locul vechiului nume **Tomis**. În această privință s-au dat diverse explicații, cele mai multe bazate pe prezumția că o cetate numită fie Constantiana, fie Constantia, ar fi existat în apropiere de Tomis, ceea ce ar fi înlesnit substituirea de nume. Cum însă resturile unei atare cetăți separate nu au fost găsite în teritoriul tomitan, regretatul nostru coleg de la Școala Română din Roma, profesorul Nicolae Grămadă (căruia i se datorește un temeinic studiu despre hărțile nautice italiene medievale în legătură cu Scythia Minor) a emis părerea că ambele nume, și Tomis și Constantia, ar fi fost purtate simultan, în sec. IV, de unul și același oraș, ca urmare a unor eventuale restaurări ale fortificațiilor locale de către împăratul Constantius II și că ulterior vechiul nume grec ar fi dispărut, rămânând biruitor cel nou, roman.

În ce ne privește, socotim că această interpretare merită azi mai mult interes decât i s-a acordat în trecut. O reținem, în esență, pe deasupra tuturor celorlalte explicații propuse și renunțăm și la propria noastră opinie, exprimată în treacăt acum trei decenii, despre eventualitatea unei origini bizantine mai târziu a numelui Constanța. Sporul de informație date de cercetările arheologice din ultimii zece ani pe cuprinsul vechiului Tomis impune o asemenea revizuire.

Pe aria acestei cetăți antice deosebim, topografic, două zone: una peninsulară, jos, și alta continentală, sus, spre vest de muchia de pantă de la Biserica Grecească și de la Poșta. Lucrările începute în anul 1960 pentru noul cartier de blocuri

din zona de sus, pe spațiul larg al fostei gări Constanța, au scos la lumină temeliile unei mari și importante basilici, resturile alteia mai mici, mai multe cuptoare de cărămizi, numeroase urme de locuințe, toate datînd, cel mai devreme, de la sfîrșitul sec. III și pînă în sec. VII, precum și un depozit de sculpturi din sec. I î.e.n.-sec. III e.n. găsit lângă basilica mare. Din aceeași perioadă datează și zidul cetății Tomis care mărginește această zonă spre nord și spre vest și ale cărui ruine se văd azi din loc în loc pe un traseu începînd la est în dreptul plajei „Modern” și sfîrșind spre sud-vest, pe

Cu Dioclețian a fost instaurat regimul monarhic totalitar al Imperiului roman: Domnatul. În această perioadă au devenit frecvente cazurile cînd denumirile orașelor sau localităților derivau din numele împăraților

În p. 2: Constantius II, demn urmaș al marelui împărat Constantin cel Mare. În cinstea lui sau a fiicei sale — Tomisul antic și-a luat alt nume

faleza opusă, în dreptul porții nr. 3 a portului Constanța. Din acest zid fac parte „Turnul Măcelarilor” de lângă hotelul Victoria și porțile scoase la iveală pe Bulevardul Republicii, de o parte și de alta a fostului Comandament al Marinei. Nici un vestigiu de locuire din zona de sus nu e mai vechi de sfîrșitul sec. III. Resturile arheologice anterioare din această parte a Tomisului se referă exclusiv la morminte, caracteristice pentru zonele situate în afara zidurilor orașelor antice. În schimb mormintele lipsesc mai jos, în zona peninsulară, unde în toate epocile apar numai resturi de clădiri.

Din aceste constatări rezultă că orașul Tomis, ocupînd de la origine partea pe-

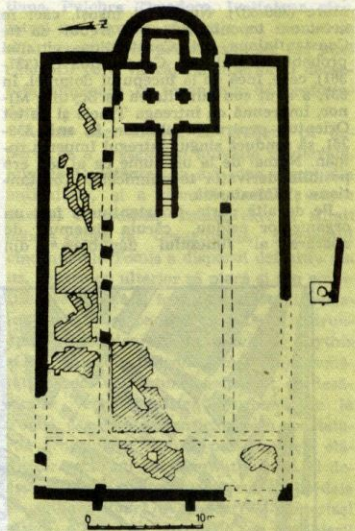
insulară, s-a extins în zona continentală abia în perioada tîrzie a vremii romane, aproximativ o dată cu instaurarea **dominatului** * și cu biruința creștinismului. Zidul de apărare al orașului, înainte de această extindere, trebuie să fi format un baraj care gîtuia peninsula de-a lungul muchiei de pantă pe care se mergea dinspre peninsula către zona continentală, pe atunci situată în afara zidurilor cetății, **extra muros**. La începutul erei noastre, adică în primele decenii ale epocii romane, pe acea muchie se afla zidul „scurt” (**muris brevis, moenia exigua**) de care vorbește Ovidiu în versurile sale tomitane și despre care el precizează că se afla „la un loc potrivit”, pe o „înălțime” numită de el, într-un sens vag, **tumulus**. După ce, începînd de la sfîrșitul sec. III, s-a construit un alt zid mai lung, mai solid și mai complicat, prin care se includea zona continentală în interiorul orașului, barajul de pe „tumulus” devenit de prisos, trebuie să fi fost nu numai părăsit, dar chiar cu desăvîrșire distrus, pentru ca materialul său să fie utilizat la noua fortificație. Așa s-ar explica de ce, în afară de unele indicii neconcludente, urmele traseului său încă n-au fost găsite cu prilejul descoperirilor întîmplătoare (singurele produse pînă acum pe muchia respectivă). Desigur, nu va fi ușoară cercetarea unui zid smuls din temelii, dar nici cu totul lipsită de speranțe.

Înglobînd între zidurile sale, în preajma sec. IV, considerabila zonă de sus, orașul Tomis aproape și-a dublat întinderea. Cele două zone, deși alcătuiau o unitate urbană, trebuie practic să fi fost însă net deosebite. Zona de sus, devenită un cartier nou, cu populație recentă, mai accesibilă creștinismului, cu biserici monumentale conținînd moaște de martiri, trebuie să fi avut de la început o viață religioasă mult mai activă și mai omogenă decît vechea zonă peninsulară. Acolo locuiau familii vechi și înstărite, păstrătoare încă în mare măsură a tradițiilor și înclinațiilor păgîne. De aci o prioritate spirituală care va impune noul cartier față de cel vechi, pe măsură ce creștinismul își va spori autoritatea pînă va deveni unica religie a Imperiului.

Un vechi renume în eclipsă

Dar noul cartier, de sus, își avea, fără îndoială, un nume al său, prin care i se preciza individualitatea față de vechiul nucleu peninsular al orașului Tomis și care, favorizat de rezonanța prestigului

* Numele care se dă regimului monarhic totalitar al Imperiului roman de după Diocetian, moștenit și de Imperiul bizantin. Regimul anterior, cu un împărat care își împăreaștea autoritatea cu Senatul de origine republicană, se numea principat.

Basilica mare din sectorul de vest al cetății Tomis

său eclesiastic, atît de hotărîtor pe atunci, era destinat unei largi și durabile popularități. Acest nume se va extinde, prin frecvența sa utilizare, asupra întregului oraș, eclipsînd tot mai mult denumirea de **Tomis**, pînă cînd o va face să se piardă în uitare; el nu va fi altul decît **Constantia** (ori, eventual, la început, **Constantiana**). Seria deducțiilor sugerate de constatările arheologice se întîlnește astfel într-o naturală concordanță cu interpretările cele mai logice inspirate de știrile documentare privind istoria numelui actual, **Constanța**.

O atare explicație a înlocuirii numelui Tomis prin **Constantia** se înscrie în ordinea firească a realităților, reprezentînd efectul unor modificări intervenite în evoluția, structura și topografia localității. Exemplele similare în lumea antică sînt frecvente. Este cunoscut cazul orașului elenic Parthenope din Italia, căruia, adăugîndu-i-se, pe măsura dezvoltării sale un cartier numit Neapolis (Orașul Nou), vechiul nume a fost înlocuit treptat cu cel al cartierului nou — vestitul Napoli de azi.

În ce privesc motivele pentru care cartierul de sus al orașului Tomis a primit numele **Constantia** (ori **Constantiana**), nu le-am putea căuta decît în legătură cu un personaj din dinastia lui Constantin cel

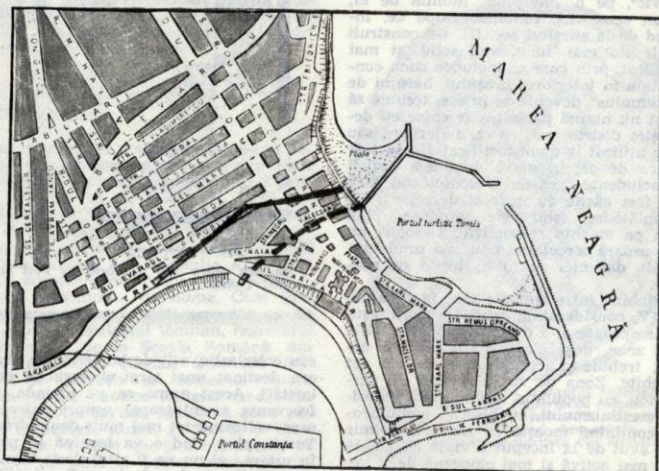
Mare (306-337). Nu cu el însuși, căci în acest caz toponimicul ar fi trebuit să fie Constantiniana ori Constantina, ci mai probabil cu fiul său, Constantius II (337-361), care, încă de la începutul domniei, în 337, a avut sub autoritatea sa Scythia Minor, împreună cu întreaga Tracie și cu tot Orientul, pentru ca ulterior, în anii 353-361, să conducă singur întregul Imperiu roman. Numai de la un nume ca al său era posibilă derivația toponimicelor Constantiniana și Constantia.

Pe de altă parte, Constantius a fost un organizator asiduu, căruia sistemul de apărare al limesului danubian* din

Nu este de loc exclus, ci chiar probabil ca, o dată cu desăvârșirea fortificațiilor, Constantius, care era un creștin fervent, adept al arianismului**, să fi patronat și construcțiile basilicilor din interiorul cartierului de sus pe care aceste fortificații îl înconjurau.

În cinstea împăratului sau a filicei sale?

Pe de altă parte, fără a dispune în prezent de nici un indiciu documentar, se cuvine să amintim, în aceeași ordine de

Grație cercetărilor arheologice, pe harta de azi a orașului Constanța au putut fi marcate zidurile potrivit cărora se poate delimita cartierul nou constanțian:

- a) zidul existent înainte de sec. III e.n.
- b) zidul din sec. III e.n.

provincia Scythia îi datorează mult. E foarte probabil, ca, așa cum se presupune în general, el să fi contribuit într-un mod hotărâtor la perfectarea fortificațiilor tomitane și să fi meritat astfel cinstea ca numele său să fi dat naștere unui toponim local. Dar trebuie să precizăm că, nefiind vorba decât de zidul cel nou care limita cartierul de sus al Tomisului, numele revenea numai acestui cartier.

* Frontiera de pe Dunăre a Imperiului roman, apărată printr-un sistem de castru.

idei, și diferitele personaje feminine din dinastia constantiniană dintre care una ar fi putut avea eventual un rol în originea numelui cartierului nou de la Tomis. Să fi fost vorba de Flavia Valeria Constantia, sora lui Constantin cel Mare, fosta soție a lui Licinius? Deși era devotată arianismului, soțul său Licinius (303-324), împărat al Orientului, din care făcea parte și provincia Scythia, nu numai că nu ocrotea manifestările creștine, dar, după cum atestă inscripția din vremea sa

** Sectă importantă de la începutul creștinismului, confesind o anumită dogmă, susținută de episcopul Arius din Alexandria, spre deosebire de dogma ortodoxă a patriarhului Atanasie (Athanasius), care pînă la urmă va rămîne învingătoare.

de la Salsovia (Mahmudia), tocmai în această provincie el luase măsuri pentru întărirea cultului păgîn al Soarelui (Sol Invictus). Credem, de asemenea, că nu e vorba nici de pasionata ariană Flavia Iulia Constantia, fiica lui Constantin și sora lui Constantius II, căsătorită succesiv cu caesarii Hannibalianus și Gallus, deoarece, datorită activităților celor doi soți ai ei, a locuit mai mult în Asia. Singura care ar putea fi luată în considerație, pentru o eventuală explicare a toponimicului Constantia, este Flavia Maxima Constantia, fiica postumă a lui Constantius II, născută în anul 362, căsătorită în anul 375 cu împăratul Grațian și decedată în 383. Nu fiindcă ar fi avut vreo intervenție specială la Tomis, ci pentru că, spre deosebire de precedentele ei omonime, această împărăteasă, sanctificată de biserică, n-a fost ariană, ci o foarte pioasă ortodoxă. Cum în acerbele divergențe teologice din sec. IV clerul tomitan a înclinat hotărît spre ortodoxia lui Atanasie (chiar în vremea împăraților arieni Constantius II și Valens), e posibil ca memoria ei să se fi bucurat de un cult deosebit în metropola pontică și astfel o biserică de frunte din cartierul de sus să-i fi purtat hramul. De unde apoi extinderea numelui său la întregul cartier.

Bineînțeles, această ipoteză ar exclude explicarea numelui orașului Constantia prin activitatea constructivă a lui Constantius II. De aceea e firesc ca ambele eventualități să rămână în atenția cercetării, care să decidă între ele, verificându-le prin viitoare descoperiri arheologice și epigrafice.

E drept că ipoteza favorabilă numelui lui Constantius II pare a avea mai multe temeiuri dar, ținînd seama de atmosfera timpului, atît de covârșitor dominată de preocupările religioase, nici presupunerile relative la un eventual cult al Sfintei împărătese Constanța (Constantia) nu sînt de neglijat. Este adevărat, de asemenea, că localitățile cu nume derivate din acelea ale împăraților romani, pentru motive militare, administrative, edilitare, sînt foarte frecvente în toponimia antică, inclusiv în perioada **dominatului** (de pildă, în însăși provincia Scythia avem localități cu numele de Flaviana, Valentiniana, Gra-

tiana, Pulchra Theodora, Iustiniana etc.), totuși nu lipsesc nici cele cu nume de sfinți creștini, ca prime exemple ale unei categorii care va căpăta ulterior o deosebită amploare în toponimia de pretutindeni.

Avem deci motive să credem că de parte de a prezenta o inovație medievală, numele **Constanței** de azi vine direct din antichitate, și a circulat destulă vreme paralel cu numele **Tomis**, care a sfîrșit prin a cădea în desuetudine. Momentul cînd numele Tomis a dispărut definitiv din uz, pentru ca ulterior să piară și din amintire, trebuie să fi fost marcat de distrugerea metropolei pontice cu prilejul pătrunderii protobulgarilor în provincia Scythia și în Peninsula Balcanică în a doua jumătate a sec. VII. Atunci a încetat cu desăvîrșire vechea existență urbană de la Tomis, așa cum se confirmă prin constatările arheologice. Totuși, peste ruinele clădirilor vechi nu s-a așternut pustiu, ci deasupra lor și-au improvizat curînd bordeie și colibe grupuri de pescari și meseriași săraci, atrași de legăturile cu corăbierii bizantini, care, niciodată, nu și-au întrerupt cu totul circulația de-a lungul coastelor pontice și, întocmai ca predecesorii lor milesieni din sec. VII-VI î.e.n., au avut nevoie totdeauna de un popas la adăpostul peninsulei tomitane. Acești oameni modeste au salvat de la uitare numele **Constantia**, cel mai curent folosit pentru întregul cuprins al orașului Tomis în ultimele sale zile. Mulți dintre ei, proveniți din teritoriul rural, erau de origine romanică. Ei vorbeau latinește în forme noi, populare, așa cum dovedește inscripția de la Lazu (nu departe de Constanța), cea mai tîrzie dintre inscripțiile latine cunoscute pînă acum în Dobrogea. Prin caracterul graiului lor s-a păstrat pronunția latină a numelui **Constantia-Constanța**, în loc de cea bizantină, care ar fi sunat „Constandîa“.

Acest nume dovedește prin excelență o continuitate de viață pe locul vechiului Tomis și confirmă totodată o continuitate de viață romană în întreaga Scythia Minor, atestată și prin atîtea alte dovezi de supraviețuire toponimică din antichitate.

Cind cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar

Consultind datele statistice oficiale din perioada 1930-1936 ni se relevă acea lume întemeiată pe nedreptăți greu de închipuit astăzi. Ne-am oprit la cîteva documente despre situația învățămîntului din România în acea perioadă pentru că exprimă elocvent caracterul orînduirii bazate pe exploatarea omului de către om, dezvăluind într-un mod concludent discrepanța dintre prevederile „democratice” ale legilor burgheze și realitățile acelor ani. Am luat datele deceniului patru, dar oricare altul din perioada interbelică ar fi prezentat o situație la fel de tristă. Înscris în Constituție, dreptul la învățătură a putut fi exercitat doar de un număr relativ redus de cetățeni.

Iată, spre pildă, cum se prezenta situația în anul școlar 1930-1931: din totalul de 4 229 248 copii de vîrstă școlară, numai 1 973 949 au fost înscrși la cursuri; ar mai trebui să adăugăm și faptul că dintre aceștia 522 149 nu le-au putut frecventa. Motivele sînt lesne de închipuit: taxe împovărătoare, sărăcia, mizeria care determinau pe tineri să-și cîștige încă de timpuriu cele necesare traiului. În acele vremuri pentru subvenționarea școlilor se apela adesea la sentimentele filantropice, la mila unor persoane a căror stare materială le putea permite acordarea de ajutoare elevilor și studenților.

Dar nu jalbele erau unica și cea mai sigură cale de înlăturare a stărilor de atunci. Îndrumați de comuniști, tinerii studioși au inițiat acțiuni organizate pe temeiul unor revendicări ce vizau direct caracterul reacionar al statului burghez. Arhivele acelor ani au păstrat numeroase documente care redau zbulciul și lupta tinerei generații pentru drepturi și libertăți democratice. Vă prezentăm cîteva dintre ele.

UN HAN LA MARGINE DE SAT

Ministerul Instrucțiunii

Grădina de copii, comuna Călimănești, județul Vilcea. Nr. 6 din 31 ian. 1933.

Domniei sale, Domnului Prefect al județului Vilcea

Domnule Prefect,

[...] Dacă am avut curajul să mă adresez Dv. apoi am făcut-o fiind convinsă că nu mai puțin înțelegeți rostul acestei mici instituții numită „grădina” [de copii], de care multe locuri și de multe ori nu se interesează nimeni [...]. În orașelul acesta [...] să ai durerea să găsești „un han la margine de sat” închiriat pentru grădinița de copii!!! Un han, cu geamuri multe și sparte, cu pivniță sub picioare, cu o sobă dărmată, un han neîngrijit — căci n-are cine să-l îngrijească — închiriat pentru a aduce în el sufletele acestora nevinovate [...]. În hanul unde acești copilași văd uritul, văd răul, văd întunericul, unde plămîinii lor micuți au fost pînă mai ieri ierniți de fum, unde carnea lor fragedă tremură, astăzi, de frigul iernii [...].

Mă înspăimîntă gîndul că nu pot face nimic pentru aceste mici făpturi, care parcă-și îndreaptă ochii rugători spre mine, să le dau frumosul de care au nevoie sufletele lor [...] N-am primit nici un leu pentru a îndrepta răul care se vede la școala mea în toată goliiciunea lui [...].

Acum cîteva zile, m-am prezentat iarăși la primărie pentru a cerceta bugetul Comitetului școlar și a cere bani pentru a putea cumpăra cîte ceva școlii. Cu același cinism, ca în trecut, Domnule Prefect, am fost întîmpinată în ușa sălii de consiliu, unde am fost privită de „foarte de sus” de domnul notar, care mi-a răspuns că n-are bugetul aici, iar pentru vizitarea școliei — n-are timp (fi spuseseam să vină să vadă că s-au dărîmat băncile și scaunele și au nevoie de reparații urgente) [...] Nu e nimeni care să vină să vadă acest „han de margine de drum”, cu mese fără picioare, cu scaune care au fost lipite cu lut și care acum stau dărîmate în toate colțurile, acest han unde o sobă fumează cu ușa căzută, pe care nimeni nu vrea să o dreagă, că nu se plătește, acest han unde vîntul te împresoară din toate părțile, iar copilașii stau zgribuliți de frig și rău? Nimeni nu va veni? [...].

Primiți, vă rog, Domnule Prefect, asigurarea deosebitei mele stime,

Conducătoare

Victoria Zamfirescu

(Arhivele Statului Rimnicu Vilcea, fondul Prefecturii, dosarul nr. 10/1933)

APELURI DISPERATE

Lipova, la 5 octombrie 1933

Domnului Prefect al județului Timiș-Torontal

Domnule Prefect,

În numele Comitetului școlar și al Corpului profesoral al Școliei superioare comerciale din Lipova (Banat) ne permitem a vă arăta starea în care se află instituțiunea noastră. De trei ani școala noastră funcționează ca extrabugetară, suportînd toate cheltuielile cu personalul didactic, administrativ și de serviciu, cît și cheltuielile de material.

Toate apelurile noastre disperate către Onor Ministerul Instrucțiunii Publice de a menține școala în buget au fost zadarnice. Toate argumentele aduse în sprijinul menținerii școlii noastre ca bugetară n-au avut darul de a convinge forurile superioare. Atunci Adunarea generală și Comitetul școlar au hotărît menținerea școlii ca extrabugetară, cu orice sacrificii. Cum, însă, taxele ce le percepem de la elevi nu sînt suficiente pentru acoperirea cheltuielilor, sîntem nevoiți a solicita subvenții.

Facem un călduros apel la spiritul Dv. înțelegător al chestiunilor culturale, rugîndu-vă să binevoiți a acorda școliei noastre o subvenție în valoare de lei 150 000 (una sută cincizeci mii lei), sumă ce ar fi suficientă pentru acoperirea nevoilor urgente ale instituțiunii noastre [...].

DIRECTOR,
ss. indescifrabil

SECRETAR,
ss. indescifrabil

(Arhivele Statului Timișoara, fondul Prefectura județului Timiș-Torontal, dosarul nr. 69/1933)

21 CAMERE FĂRĂ CALDURA

Primăria Municipiului Iași-002 111-22 ian. 1934.

Domnule primar,

Centrul studenților de pe lîngă Universitatea din Iași, aflîndu-se într-o situație materială grea față de necesitățile zilnice, neavînd nici mijloace suficiente pentru a achita chiar cele două cîminuri: cel de băieți din str. Doicu 17, și cel din str. Sărării 2, fiind astfel în pericol de a lăsa pe drumuri pe cei 120 studenți locatari în cîminurile acestora, care în timpul greu al iernii sînt nevoiți

La vîrsta cînd tainele alfabetului deschid copiilor porțile atîtor vise, acești copii de țărani au plecat în lumea largă pentru a cîștiga o bucată de pîine

a sta de săptămîni de zile în cele 21 camere neîncălzite, în care și apa îngheață peste noapte, cu onoare venim a vă ruga să binevoiți a ne acorda un ajutor în lemn, pentru ca cei 120 studenți și studențe să-și facă focul și în camerele lor, iar în așteptarea rezolvării satisfăcătoare a cererii noastre, vă asigurăm de profundul respect ce vi-l păstrăm și vă mulțumim anticipat.

ss. indescifrabil,

30. I. 1934

[Rezoluție]

Din lipsă totală de fonduri, cu regret, pentru moment, nu se poate satisface această legitimă cerere.

ss. indescifrabil

(Arhivele Statului Iași, fondul Primăriei municipiului Iași, dosarul nr. 174, fila 14)

STUDENȚII LA PÎINEA SĂRACILOR

Domniei sale

Doamnei Președintă a Soc. „Pîinea Săracilor” — Iași

Doamnă Președintă,

Încredințați că nu veți trece cu vederea rugămîntea noastră înlăcrimată, a unor studenți săraci lipsiți de orice mijloace materiale, care se zbat în cea mai neagră mizerie, ce se mai poate imagina, neavînd drept hrană zilnică nici măcar o bucată de pîine cu care să-și astîmpere foamea; încredințați, zicem, de sentimen-

tele Domniei Voastre, față de studențimea săracă, după cum ne-ați dovedit, subsemnații de mai jos, cu respect venim a vă ruga, dacă binevoiți a ne ajuta cu sprijinul Domniei Voastre, mai departe, pentru a lua masa la „Pîinea săracilor”, dîndu-ne posibilitatea dorită de a munci cît mai rodnic în vederea examenelor ce se apropie.

Cu nădejdea nestrămutată că veți lua în considerațiune rugămîntea noastră, primiți, Doamnă Președintă, asigurarea respectului nostru și cea mai deplină recunoștință

Urmează 13 (treisprezece) semnături

(Arhivele Statului Iași, fondul Primăriei Iași, dosarul nr. 27/1934 — fila 13)

MANIFESTE ROȘII

mai 1932

INSPECTORATUL GENERAL
al JANDARMERIEI

Buletin informativ

[...] Inspectoratul regional jandarmi
Iași informează:

Propaganda comunistă scrisă a continuat cu aceeași furie în orașul Iași, demonstrând prin aceasta că aci se găsește un important centru, care până în prezent nu a putut fi identificat.

Astfel, la 17 mai a.c., s-au lipit la cantina studenților [...] manifeste roșii cu inscripții contra hitlerismului, euzismului și fascismului.

De asemenea, pe pereții Facultății de științe s-au găsit scrise lozinci comuniste.

În sala cinematografului Trăianon s-au găsit manifeste incendiare, iar pe una din străzi au fost prinși câțiva studenți pe cînd vroiau să imprăție un stoc de manifeste.

Senatul universitar Iași a eliminat pentru totdeauna din universități doi comuniști care au fost condamnați de tribunalul din Iași la 3 luni închisoare pentru propagandă comunistă.

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 1, dosarul nr. 40, filele 628-630).

BICIUL TAXELOR

Rectoratul Universității, după ordinul guvernului Vaida, a săvîrșit un nou și brutal atentat împotriva intereselor noastre.

Taxa de înmatriculare s-a ridicat de la 1 000 lei la 1 500 lei, iar la prima rată trebuie să plătești, pe lângă această sumă, și cel puțin jumătate din taxa de facultate.[...]

NICI NU SE STĂ DE VORBĂ CU VOI, PÎNĂ NU ACHITAȚI CEL PUȚIN CITE 2 000-2 500-3 000 — LEI.

De unde să scoateți voi, studenți necăjiți, fii de țărani săraci, de învățători, funcționari, pensionari și de văduve de război, această sumă de jaf?

Oare părinții voștri, cu salariile și pensiile neplătite de luni de zile, cu impozite enorme ce-i apasă, sau cu recolta nevalorizabilă sau distrusă de inundații, mai au de prisos să vă ajute?

Nu!!!

Oare voi înșivă, care asudați în birouri sau dați ore pentru lefuri de foame, mai aveți o bucată de pîine de unde să rupeți iarăși ceva?

Dar veți pune justa întrebare: din impozitele părinților voștri, din sumele de miliarde încasate de la masele muncitoare cu atîta furie turbată, prin jaful fiscal, statul nu trebuie să susțină el Universitatea și școlile? Unde merg oare acești bani? De ce acest cumplit atac împotriva noastră?

În timp ce biciul autorităților universitare și al statului vă lovește cu cruzime, șefii huligano-fasciști vă rețin de la calea luptei adevărate [...]

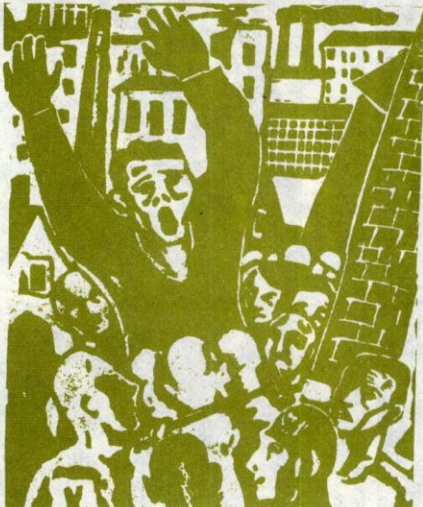
Numai izgonindu-i din sinul vostru și din fruntea asociațiilor studențești,

Numai alegînd din masa studenților săraci și gata de luptă Comitete de Acțiune pe Facultăți,

Numai pășind pe drumul luptei de masă a întrunirilor de protest, a demonstrațiilor de stradă și a grevei universitare generale, VEȚI ÎMPUNE CERINȚELE VOASTRE; NICI UN BAN SPORIRE SAU «REGRUPARE» DE TAXE;

SCĂDEREA TAXELOR ÎN RAPORT CU SCUMPĂTATEA ȘI CU MINIMUL DE EXISTENȚĂ! SCUTIREA ÎNTREAGA DE TAXE A TUTUROR STUDENȚILOR SĂRACI, ÎNDIFFERENT DE NAȚIONALITATE [...]

TRĂIASCĂ LUPȚA ÎN FRONTUL UNIC AL STUDENTIMII SĂRACE ȘI A TUTUROR PĂTURILOR TRUDITE. JOS PLANUL TICĂLOS AL AUTORITĂ-

Glasul nostru e glasul istoriei (1936).
Desen de V. Dobrian

ȚILOR UNIVERSITARE DE JEFUIRE A NOASTRĂ,
TRĂIASCĂ GREVA GENERALĂ A UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ.

Cluj, octombrie 1933

Celula Universității din
Cluj a Partidului Comunist
Român.

(Document aflat în Muzeul județean
Tg. Mureș, inventar nr. 2903)

Rubrică realizată de:
M. ȘTEFAN și F. TANĂSESCU

HERODOT

DESPRE

TRACI:

uniți

ar

fi

fost

de

neînvins

N.S. Derjavin s-a născut la Preslav (lingă Marea de Azov) în 1877 și a studiat la Simferopol și Odesa. A fost la început profesor în învățământul mediu, tot prin sudul Rusiei, unde erau numeroase așezări de bulgari. Aceasta l-a și determinat să studieze trecutul lor, să se intereseze apoi de slava veche și să se specializeze în slavistică (din 1907) la St. Petersburg. În 1912 era conferențiar la această universitate, iar în 1918 profesor. Între timp scrisese una din principalele sale lucrări, *Coloniile bulgare din Rusia*, 2 volume — Sofia 1915, carte care și-a păstrat valoarea și astăzi. Între anii 1922-1925 a deținut funcția de rector al Universității din Leningrad. A devenit membru al Academiei de Științe din U.R.S.S. Slavist, etnograf, filolog și literat, Derjavin a fost, până în 1917, un istoric burghez situat pe poziții progresiste. S-a ocupat mult de probleme de istorie și literatură bulgară, dând bune lucrări despre legăturile dintre bulgari și ruși, despre emigrația bulgară din secolul XIX, despre scriitorii și poeții bulgari Ivan Vazov, Hristo Botev ș.a.

A scris și un studiu intitulat *Slavii în vechime*, tradus în limbile română și bulgară, precum și lucrarea *Originea poporului rus*.

După 1944, Derjavin s-a ocupat tot mai mult de istoria și istoriografia bulgară de pe poziții marxist-leniniste. El a scris o *Istorie a Bulgariei* în patru volume (Moscova-Leningrad 1945-1948), primul tratat marxist privind istoria acestei țări, foarte apreciat la acea vreme. Astăzi, în istoriografia bulgară, se utilizează mai ales studiul său despre legăturile dintre bulgari și ruși.

În unele din lucrările sale, Derjavin a fost adept al teoriei dezvoltării stadiale a popoarelor, cunoscuta teorie greșită a lui Marr, însușită, de altfel, la timpul său și de alți istorici și filologi. În ultimii ani ai vieții (a murit în 1953), Derjavin a renunțat însă la concepțiile marriste.

Elaborind *Istoria Bulgariei și trebuind să consacre un capitol tracilor**, Derjavin arată că, atunci când a ajuns la etnogeneza tracilor și la istoria culturii lor, a folosit pe larg lucrarea *Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker* (Contribuții la istoria culturii tracilor), Sarajevo, 1918, a marelui tracolog bulgar G. Kazarov. Este adevărat că din 1918 s-a mai scris mult despre traci: atrag atenția lucrările lui D. Decev și mai ales ultima lucrare bulgară, *Vechea Tracie, a savantului Hristo M. Danov* (1968), ca să nu mai vorbim despre lucrările lui Vladimir Georgiev** — sau la noi, de cele ale lui Vasile Pârvan, I. I. Russu, Radu Vulpe ș.a.

Prof. univ. C. VELICHI

Istoria îi surprinde pe traci ocupând, pe teritoriul european, un spațiu destul de vast. Granița lor apuseană era o linie de-a lungul Tisei, Moravei și Vardarului; granița de sud — țărmul Mării Egee și Propontida (denumirea antică a Mării Marmara — n. trad.); în est țărmul Mării Negre; la nord așezările trace se întindeau până în Munții Carpați.

Potrivit teoriei indo-europene, tracii au apărut în Peninsula Balcanică în al treilea mileniu î.e.n. dinspre nord, de peste Dunăre, de pe pământul lor strămoșesc, care se întindea undeva prin Munții Carpați, în imediata vecinătate a ținuturilor strămoșești ale slavilor, unde ocupau cu aproximație crestele de sud ale Carpaților și tot masivul Semigrad***, cu părțile Siretului, Prutului și Nistrului. De aici, tracii s-au apropiat apoi de Peninsula Balcanică. În sec. XII î.e.n., după presupunerea istoricului Ed. Mayer, parte din ei (traianii)

etc. au trecut pe teritoriul Asiei Mici. De altfel, se presupune că odinioară toată zona dintre Marea Neagră și Adriatică a fost ocupată de triburile trace; illirii, care au apărut aici ceva mai târziu, i-au înlocuit de pe litoralul Adriaticii. În mișcarea lor spre sud, tracii nu s-au limitat numai la partea nordică a peninsulei, ci, în grupuri separate, au pătruns și mai departe, în Grecia continentală, precum și în insulele Mării Egee, până în Creta.

Tomaschek, autorul clasicei lucrări consacrate tracilor *Die alten Thraker* (Vechii traci) menționează trei grupări de triburi trace.

Prima — *frigo-moesii* — era formată din 26 triburi; a doua grupă, din 36, iar a treia, gruparea nordică, din 24 triburi, cele mai importante fiind: *geții, agatirșii și daci*, care au trăit în nordul Dunării.

Astfel, bazându-se pe izvoare antice, Tomaschek a enumerat peste 90 triburi trace. Dintre autorii antici, lui Herodot îi erau cunoscute 19 triburi, lui Strabon — 22 (numai în sudul Dunării).

Tracii erau un popor care i-au frapat pe grecii antici în primul rând prin marea lor număr. Herodot, de exemplu, afirmă că în nord ei formau cel mai numeros po-

* Publicăm mai jos din aceste capitole câteva fragmente prescurtate. Titlurile și subtitlurile aparțin redacției.

** Vez. „Magazin istoric”, nr. 3/1972.

*** Prin analogie cu Siebenburgen (Semigrad — șapte orașe, cetăți), probabil că este vorba de masivul Transilvaniei (n. trad.).

por, după indieni. Despre numărul mare și despre forța tracilor stă mărturie și faptul că, în timpul lui Herodot, cel mai puternic dintre triburile trace, odrizii, puteau pune pe picioare o armată de 150 000 oameni, din care o treime o reprezenta cavaleria.

După Strabon, tracii de la sud de Dunăre, împărțiți în 22 triburi, puteau alcătui, în caz de forță majoră, o armată din 200 000 pedestrași și 15 000 călăreți. Cu alte cuvinte la o distanță de aproximativ 500 ani, populația tracă prezenta, în general, același indice numeric.

Edonii erau stabiliți pe cursul inferior al râului Struma, **moesii** — între Dunăre și principalul lanț balcanic; **bessii** — în Munții Rodopi, pe cursul superior al râului Hebra (Marița); **odrizii** — în bazinul râurilor Marița, Tunga și Erghen; **tribalii** — de-a lungul râului Morava, pe teritoriul dintre actualul oraș sârb Niș și

Totuși, în epoca tracică propriu-zisă diferențierile erau probabil neînsemnate, ceea ce și dădea posibilitatea istoricilor din antichitate să vorbească despre un popor tracic, unic, iar lui Herodot să afirme că obiceiurile tuturor tracilor erau absolut aceleași. În decursul secolelor în cadrul relațiilor tribale interne ale tracilor s-a desfășurat un proces permanent — pe de o parte, de concentrare a micilor triburi în triburi mai mari, pe de altă parte de descompunere a triburilor mari în numeroase triburi mici.

Judecând după mărturiile istoricilor antici, triburile trace reprezentau de fapt o organizație tipică patriarhală, dar triburi izolate sau grupe se aflau încă de atunci într-un stadiu de descompunere a orînduirii patriarhale, în timp ce altele continuau să trăiască în această orînduire.

Conform mărturiilor lui Herodot, Tucidide și ale altor autori din antichitate, la traci se ridicase în acea vreme o clasă

Scene animaliere decorînd vasele descoperite în mormîntul trac de la Agighiol

a nobilimii. O parte din aristocrație trăia pe moșiile sale, restul pe lângă curtea căpeteniei tribului său sau a regelui și ducea o viață de trîndăvie. În timpul războaielor, din rîndurile nobilimii s-a format cavaleria.

Poporul trac de rînd se ocupa cu agricultura, care atinsese o înaltă dezvoltare. Existau și sclavi, deși pînă în prezent încă nu sînt mărturii mai amănunțite la dispoziția cercetătorului, în această problemă *.

*Kazarov I. G.: Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker. Lucrarea reprezintă un rezumat prețios al materialelor referitoare la traci. Din cauza inaccesibilității multor materiale, în descrierea despre traci, pe lângă lucrarea clasică a lui Tomaschek și a lucrării lui Niederle, Antichități slave, noi ne-am folosit în mod deosebit de datele lui G. I. Kazarov (nota autorului).

Dunăre. Dobrogea era ocupată de **geți**; la începutul expansiunii romane în peninsula ei ocupau de asemenea și teritoriul limitrof la nord de Dunăre. Tot la nord de fluviu locuiau și dacii.

La vest de linia Vardar-Morava se stabiliseră triburile ilire, a căror graniță vestică era țărmul Adriaticeii, iar la sud — Epirul. Ca și tracii, ei erau un conglomerat de triburi, însăși denumirile tribale de traci și iliri reprezentînd nume colective. Avem toate motivele să presupunem că triburile care făceau parte din aceste colective nu erau uniforme pe plan organizatoric și cultural.

Nemide (jambiere) din mormîntul tracic de la Agighiol

Caracterizîndu-i pe traci ca pe cel mai numeros popor din lume, după indieni, Herodot remarcă totuși, că dacă tracii s-ar fi unit sau dacă ar fi avut în frunte un singur conducător, ei ar fi fost cel mai puternic și de neînvins popor.

Ca aspect fizic, potrivit mărturiilor izvoarelor antice, tracii erau oameni înalți și puternici, cu un păr deschis sau roșcat, cu o piele albă și cu ochi albaștri. Despre femeile trace autorii spun că erau blonde. Potrivit lui Aristotel, tracii aveau un păr lîns, Homer însă îi numește „moțați” sau „cu moț”. Sursele antice îi caracterizează ca pe un popor cu longevitate mare, ceea ce se punea în legătură cu alimentația lor simplă și cu climatul sănătos al locurilor unde trăiau. Despre Teres, regele odrizilor, se spune că a ajuns la 92 ani, dar nu rare erau cazurile cînd tracii atingeau vîrsta de 100 ani. O asemenea listă nomi-

nală este alcătuită de scriitorul din sec. II Flegon din Tralles.

Tipul obișnuit de așezare a populației era satul, deși tracii aveau și multe orașe. Ce anume reprezenta orașul trac? Era el, oare, numai un punct fortificat pentru apărare sau era un tip de așezare mai complexă, centrul tribal consolidat al puterii laice și spirituale, cu toate atribuțiile sale, adică, cu un detașament militar, cu un sanctuar, cu funcționari guvernamentali, cu depozite alimentare în cazul unui pericol de război ș.a.? Acest lucru nu se știe cu exactitate. Tipică pentru denumirea orașelor trace este terminația în **dava** sau **deva**, ca de exemplu : Zargidava, Tamasidava, Piroboridava pe teritoriul ge-

șilor ; Dausdava în Moesia ; Singidava, Argedava, Buridava etc. — în Dacia ; Pulpudava — pe teritoriul Traciei. Afară de aceasta, denumirile unor orașe trace se terminau în **para**, ca de pildă orașul Besapara — în Tracia, în — **dama**, de exemplu Uskudama — pe locul Adrianopolului etc.

În ceea ce privește economia, tracii vechi erau cunoscuți în primul rând ca buni agricultori. Ei semănau grâu, secară, orz. Dintre legume, de mare popularitate se bucurau ceapa și usturoiul. Dintre culturile tehnice, le era cunoscută cînepa, din care își făceau îmbrăcămintea.

În afara cultivării plantelor de câmp și a grădinăritului, tracii se mai ocupau de viticultură, de apicultură și de creșterea vitelor. Tracii erau desăvîrșiți crescători de cai și buni călăreți, lucru confirmat și de poemele homerice. De asemenea ei erau renumiți pentru furmele lor de oi, capre și porci, cirezile de vite. Produsele provenite din creșterea vitelor — carnea, laptele dulce și acru, brînză și untul, alături de vegetale, constituiau alimentația lor obișnuită.

Tracii aveau urși, mistreți, cerbi, zimbri, iepuri și alte animale călări, cu sulii sau cu lancea și însoțiți de cîini. Triburile trace care trăiau de-a lungul râurilor, pe țărmurile lacurilor și ale mării, se ocupau de asemenea și cu pescuitul.

Regiuni ale Traciei erau cunoscute pentru zăcămintele lor de aur și argint, ca

zona limitrofă a cursului inferior al râului Struma în Bulgaria de azi, ținutul din jurul actualului oraș Nevrocop sau celebrele regiuni din Transilvania de pe teritoriul Daciei. Populația acestor regiuni se ocupa cu mineritul. Căutătorii de aur nu lucrau într-un punct fix ci, în căutarea minereului, treceau din loc în loc și se opreau acolo unde îl găseau.

În antichitate tracii erau cunoscuți ca cel mai puternic și mai războinic dintre popoarele europene. De altfel, cercetătorii remarcă marea lor rol în armata lui Alexandru Macedon, ceea ce se înțelege pe deplin întrucît macedonenii erau înrudiți cu ei și ocupau în Peninsula Balcanică teritoriul situat între tracii — la est și illiri — la vest. Tracii au servit nu numai în armatele regilor din Pergam, ci și în oștile egiptene și siriene, fiind folosiți în mod deosebit de romani pentru tot felul de misiuni militare.

Totuși, fiind izolate, triburile trace nu au reușit să se opună asaltului forțelor armate bine organizate aparținînd Macedoniei și Romei. Încă în timpul domniei lui Alexandru Macedon în componența statului său a fost inclus prin forța armelor întreg teritoriul triburilor trace pînă la Dunăre. O lovitură hotărîtoare a fost dată tracilor de armatele romane, care începuseră cucerirea triburilor trace încă din anii 70 î.e.n. În sec. I e.n. toată Tracia era transformată în provincie. În anul 106, înfrîngînd rezistența îndrăjită și îndelungată a vitejilor daci, Imperiul roman a inclus în componența sa și pe tracii de peste Dunăre. Din acest moment triburile trace au intrat într-o nouă eră a dezvoltării lor social-politice.

Realism, suplete și eleganță — trăsături caracteristice artei tracice. (Decorații de pe vasele de la Agighiol)

ULTIMA

Criza din guvern

Regența a acceptat demisia ministrului

— Const. Stere înlăturat din partid —

— Cum vede d. Maniu trecutul deputatului
demisiei d-lui general Cihosky. — Se știe
ca s'arita cu Stere?

un pretext,

un șantaj,

Cum s'a ajuns la demiterea lui Stere

In cursul dimineții de ieri
am văzut la d. Ionuț Maniu o
față mai multă confuzie în
trebările sale. El a fost în
marea de a-l înțelegi pe
maniu în viziunea lui a
d. Maniu. Într-o discuție cu
d. Maniu, acesta a spus că
nu este demisionar din partid
deputat de Șabou.

La ora douăzeci și cinci
am văzut pe d. Maniu în
marea de a-l înțelegi pe
maniu în viziunea lui a
d. Maniu. Într-o discuție cu
d. Maniu, acesta a spus că
nu este demisionar din partid
deputat de Șabou.

o mostră
a politicianismului
burghez:

CAZUL STERE

Cum e prezentată demisia d-lui
general Cihosky

Naționalismul
Stere. Nu este
unul din
cei care
sunt în
marea de
a-l înțelegi
pe maniu
în viziunea
lui a d. Maniu.
Într-o discuție
cu d. Maniu,
acesta a spus
că nu este
demisionar
din partid
deputat de
Șabou.

La ora douăzeci și cinci
am văzut pe d. Maniu în
marea de a-l înțelegi pe
maniu în viziunea lui a
d. Maniu. Într-o discuție cu
d. Maniu, acesta a spus că
nu este demisionar din partid
deputat de Șabou.

La ora douăzeci și cinci
am văzut pe d. Maniu în
marea de a-l înțelegi pe
maniu în viziunea lui a
d. Maniu. Într-o discuție cu
d. Maniu, acesta a spus că
nu este demisionar din partid
deputat de Șabou.

La ora douăzeci și cinci
am văzut pe d. Maniu în
marea de a-l înțelegi pe
maniu în viziunea lui a
d. Maniu. Într-o discuție cu
d. Maniu, acesta a spus că
nu este demisionar din partid
deputat de Șabou.

1930. Al doilea an al crizei economice. Statisticile oficiale consemnează reduceri mari de producție, mii de falimente, zeci de mii de șomeri. Nici o măsură politică, nici o manevră financiară nu se dovedește capabilă a opri cursul descendent al vieții economice. Inflație, șomaj, mizerie. Nivelul de viață al maselor populare, și așa foarte scăzut, suferă noi reduceri.

Incapabili a evita acest regres general, puternicii zilei nu ezită însă să reprime consecvent manifestările de împotrivire la politica lor de clasă. Activitatea partidului comunist, forța conducătoare a clasei muncitoare, este urmărită cu strânsnicie. Două sînt preocupările majore ale politicienilor sus-puși: a reprimă și a se menține în guvern. Cu orice mijloc, fiindcă guvernarea înseamnă, în primul rînd, putere, afaceri, bani, avere. Cu orice metodă, prin orice mijloace. Șantajul, de pildă. Șantajul financiar sau economic, șantajul de moravuri, șantajul intim-conjugal cu implicații politice, larg popularizat sau mocnit sub cenușa unor impenetrabile interese, specifice unei lumi bazată pe atotputernicia capitalului. Totul pentru un scaun de deputat sau un fotoliu ministerial, pentru înlăturarea unui rival periculos sau pentru surparea pozițiilor unor grupări sau partide adverse, pentru motive mai mult sau mai puțin mărturisite, totul după tacit acceptata formulă „scopul scuză mijloacele”.

În 1930, o lovitură de acest gen, inițiată ca un mijloc de presiune asupra guvernului, a finalizat procesul de înlăturare din viața publică a unuia dintre cele mai controversate personalități ale epocii: Constantin Stere. Provoacă în anii următori primul război mondial, „cazul Stere” a răscolit, vreme de mai bine de zece ani, pasiunile celor ce se aflau în prim-planul actualității politice.

Contemporanii l-au judecat adeseori pe Constantin Stere doar prin prisma sentimentelor pe care o anumită parte a activității sale le inspira. Complicata țesătură de evenimente, întâmplări, sinuozități, reveniri și realizări ale vieții sale a creat, adeseori, dificultăți în aprecierea profilului său politic.

Născut în Rusia, pe la jumătatea secolului trecut, cel ce va deveni, mai tirziu un personaj de frunte în ierarhia unor partide burgheze din România a debutat prin a participa la mișcarea narodnicilor, fiind, de cîteva ori, închis și deportat pentru activitatea antițaristă. Stabilizat definitiv în România, la sfîrșitul veacului, s-a impus ca principal teoretician și răspînditor al poporanismului, curent social-politic literar democrat cu largi rezonanțe în epocă.

Intelligent, dinamic, a întemeiat alături de alți intelectuali de seamă, revista „Viața românească”; apoi a devenit profesor universitar și rector al Universității din Iași. Depărtîndu-se treptat de radicalismul ideilor din tinerețe, a intrat în Partidul Liberal, unde a reprezentat o orientare cu vederi mai pronunțat democratice. A fost autorul unei celebru, pe atunci, Anteproiect de constituție, un act de gîndire politică remarcabilă, înscris, desigur, în limitele ideologiei burgheze. A sprijinit cu consecvență ideile unei reforme agrare și ale unei reforme a sistemului electoral, pronunțîndu-se pentru introducerea votului universal. Primul război mondial l-a pus în fața unei probleme politice deosebite: el a refuzat să părăsească Bucureștii ocupați de trupele germane, inițîind ulterior chiar editarea ziarului „Lumina”, care a apărut în Capitală.*

* În legătură cu acest episod al activității lui C. Stere, volumul Amintiri de la Viața românească de M. Sevastos, apărut în 1966, citează o punere la punct făcută de Stere ulterior:

— Eu am scos „Lumina” la 1 septembrie 1917, deci după Mărășești și Mărăești. Am scos acest ziar pentru membrii guvernului român de la Iași, care-mi citeau asiduă gazeta, pentru a-l sfătui să caute a salva ceea ce se mai putea salva. Astfel, îi povățuiam să se ducă la Brest-Litovsk, unde rușii anunțaseră că bază a tratatelor principiu: pace fără anexiuni și fără contribuții. De altfel nemții, mulțumiți de „Gazeta Bucureștilor”, organul comandamentului german, nu vedeau cu ochi buni apariția unui jurnal care expunea și sprijinea punctul de vedere românesc. De aceea, autoritățile mi-au făcut dificultăți atât cu autorizarea, cît și cu procurarea de hîrtie și de cerneală. „Lumina” n-a apărut cu bani nemțești, cum crede Matei Cantacuzino, ci cu banii lui Alexandru Valda-Voevod, care mi-a împrumutat 50 000 lei — bani înapoiați peste cîteva zile [...]

„Lumina” apărea greu, fiind supusă la două cenzuri: una nemțească, pentru politica externă (fiind silit uneori să scriu două și trei articole pînă mi se publica unul), iar pentru politica internă sufeream o cenzură exercitată de oamenii lui P. P. Carp, care îmi tăiau articole despre expropriere și votul universal.

C. Stere nu a fost singurul om politic burghez care s-a comportat astfel în timpul războiului. Alexandru Marghiloman, de pildă, a avut o și mai netă orientare filogermană și, totuși, în jurul său nu s-a creat un „caz”. Ceea ce cu adevărat nu i s-a iertat lui C. Stere a fost poziția lui radical-burgheză. A fost unul din întemeietorii Partidului Țărănesc, partid care în primii ani de existență s-a plasat pe poziții de stînga în evantaiul partidelor burgheze. Este semnificativ faptul că, în timpul procesului din Dealul Spirii, el a luat apărarea comuniștilor implicați în această inscenare judiciară. Cînd aripa de dreapta a Partidului Țărănesc a început pertractările cu Partidul Național al lui Maniu în vederea fuziunii, C. Stere a fost principalul opozant, neacceptînd compromisurile ideologice pe care le solicita „naționalii”. La crearea P.N.Ț., în 1926, el nu a primit nici un post important, fiind admis doar în Comitetul de direcție, organ de conducere larg, cu vagi atribuții.

C. Stere a constituit un subiect la îndemînă în atacurile liberalilor împotriva Partidului Țărănesc și ulterior a Partidului Național-Țărănesc. Mulți ani după război lucrurile nu au depășit o anumită limită, pînă cînd, spre sfîrșitul deceniului, campania anti-Stere a izbucnit deodată în forme grave, antrenînd guvernul și P.N.Ț., pe de o parte și P.N.L. pe de alta.

Trei generali dau un spectacol

La 27 martie 1930, în sala Operei Române, a avut loc, în prezența unui membru al regentei și a unor personalități guvernamentale, o manifestare comemorativă. Totul a decurs normal pînă în momentul cînd unul dintre vorbitori — ministrul Instrucțiunii Publice — a pomenit, în discursul său, numele lui C. Stere. Cei prezenți au reacționat favorabil, aplaudînd în semn de omagiu pe omul ce se afla în acel moment acolo. Cu excepția a trei generali-inspectori de armată — Mărdărescu, Petala și Rudeanu, care, urmați de ofițerii din sală, s-au ridicat ostentativ, au întors spatele tribunei și asistenței și au părăsit zgometos incinta.

Manifestarea generalilor, deși putea fi interpretată și ca un act de inamicitate față de reprezentanții monarhiei și ai guvernului, a fost etichetată, la început, ca un incident minor. De altfel, ziarele de-a doua zi n-au dat atenție celor întîmplate.

Avea să fie totuși un fapt cu consecințe de-a dreptul grele atît pentru C. Stere, cît și pentru prestigiul și stabilitatea guvernului național-țărănesc: cei trei, avînd grade superioare, erau subordonați direct ministrului de Război. Dacă, conform regulamentelor militare, acesta i-ar fi sancționat pentru încălcarea disciplinei de protocol, s-ar fi expus acuzației că îl apără pe C. Stere, lucru pe care mulți membri ai conducerii armatei nu l-ar fi admis. Dacă nu i-ar fi sancționat, atitudinea sa ar fi apărut ca fiind contrară partidului aflat la guvern, în care și Stere deținea un portofoliu.

Consecințele erau, deci, previzibile și, ca atare, mulți observatori politici au refuzat să creadă că cei trei generali au acționat spontan și din proprie inițiativă. „Revolta patriotică” ce-i cuprinsese exact în acel moment fusese înadins provocată și îndelung hrănită cu ideile și sfaturile, de loc dezinteresate, ale unor politicieni

sus-puși. Persista însă întrebarea: cine erau „inspiratorii”? Național-țărăniștii sau liberalii?

Se știa de mult că unele nuanțe mai radicale ale gândirii politice a lui C. Stere, relativă subtilitate a convingerilor sale democratice, dar mai ales capacitatea sa de sinteză politică, prestigiul său de mentor al ideologiei țărăniste, jenau, în mod vădit, pe unii pontifi ai P.N.Ț. Cu atît mai mult cu cît, cunoscut ca oponent al liniei politice promovate de unii politicieni aflați la dreapta sa, în propriul partid — era vorba în primul rînd de Iuliu Maniu și de Virgil Madgearu — el avea, în 1930, cînd falimentul guvernării național-țărăniste se transforma din supoziție în realitate, argumentul supărător al celui ce anticipase rezultatul. Totuși nu se putea crede că Iuliu Maniu dăduse gir unei astfel de acțiuni într-un moment cînd cabinetul său se afla zguduit de alte dificultăți, provocate de adîncirea crizei economice.

Liberalii se agită

În schimb, din scandalul ivit, Partidul Liberal n-ar fi avut nimic de pierdut; dimpotrivă, ar fi creat guvernului țărănist o nouă situație dificilă, deschizînd poate chiar o criză de guvern. Într-adevăr, în primăvara aceluia an, liberalii se aflau angajați într-o campanie de denigrare și obstrucțiune a guvernului format de partidul advers. Presa liberală, utilizînd toată gama de invective la ordinea zilei, sub titluri sugestive ca „Demascarea”, „Spectacolul penibil al unei guvernări”, „Guvernul cinismului politic”, „Naufragiul național-țărănist”, „La pușcărie”, își lansase prozelitii într-o agitație vecină cu furia.

În acest context, pentru mulți din cei ce urmăreau zig-zagurile vieții politice, ipo-

teza demisiei guvernului a devenit convingătoare. Încă de la 25 martie, într-o sedință a conducerii Partidului Liberal, Vintilă Brătianu solicitase regentei să decidă demiterea imediată a guvernului și să se încredințeze puterea liberalilor. Se pare că tot atunci fusese pus la punct un plan concret de acțiune menit să furnizeze regentei un motiv pentru a retrage încrederea acordată guvernului național-tărănist. Cu două zile înainte de incidentul de la operă, generalul Moșoiu, cunoscut pentru vederile sale reacționare și pentru leagăturile ce le avea cu Vintilă Brătianu, declarase într-o întrunire publică: „Guvernul păcătos care a palmuit țara prin acordarea de posturi de frunte trădătorilor și dezertorilor nu mai poate avea autoritatea morală ca să ne guverneze... Campania a început, a sosit timpul faptelor și al vorbelor. La lucru, copii!”

Era limpede că aluzia îl viza pe C. Stere. În sfârșit, comportarea, în momentul incidentului, a ministrului de Război,

generalul H. Cihoski, a întărit unele bănueli: el fusese singurul ofițer care, neavertizat, rămăsese în sală, vădit surprins de atitudinea subordonaților săi. H. Cihoski era cunoscut ca apropiat cercurilor național-tărăniste încă înainte de formarea primului guvern Iuliu Maniu, fapt pentru care nu se afla în grațiile P.N.L.; el avea astfel de suportat atitudinea ostilă a unui grup de generali și ofițeri superiori proliberali în frunte cu Moșoiu, Referendaru, Popovici.

Pentru P.N.L., formarea unei opinii antiguvernamentale și concomitent proliberală era necesară declanșării unei lovituri „sub centură”, ca unic mijloc de a ajunge la guvern, deoarece după moartea regelui Ferdinand și a lui Ion I.C. Brătianu, din obiceiul înlocuirii cabinetelor ministeriale potrivit dorințelor și intereselor P.N.L. nu mai rămăsese decât o nostalgică amintire. Dată fiind compoziția relativ restrinsă a partidului — limitată îndeosebi la virfuri financiar-industriale, precum și la o parte a burgheziei comerciale mari și mijlocii — nu putea fi vorba de organizarea vreunei mișcări de masă. În aceste condiții, găsirea unui pretext prin care guvernul țărănist să fie pus într-o gravă dilemă părea cea mai bună soluție. Evident, „afacerea” implica un risc considerabil. Ziarul „Adevărul” reproșa P.N.L. că a ales momentul șantajului său tocmai când „grija mulțimii tăcute este biciuită de mizerie, de sărăcie în proporții groaznice...” și că „...în rănilor acestei mulțimi se bagă

Constantin Stere...

...inteligent, dinamic a întemeiat alături de alți intelectuali de seamă, prestigioasă revistă „Viața românească”. Redacția revistei, planul întâi, de la stînga la dreapta: G. Ibrăileanu, C. Stere, Al. A. Philippide, N. Gane, Paul Bujor, Ion Botez, Constantin Botez, dr. George Pascu, Gheorghe din Moldova; în planul trei — Octav Botez, M. Carp, dr. I. I. Mironescu, Petre Iliescu (tipograful)

Generalul Cihoski, ministru de Război: s-a alăturat generalilor... indisciplinați

degetul agitației pentru a zgîndări, pentru a provoca, pentru a mobiliza voinți devastatoare. Ce joc de dement, ce joc cu perspective de dezastru...”

„Cuiul” întregii afaceri

Pofta de putere s-a dovedit însă mai tare și prilejul nu a fost lăsat să treacă. Și cum „cuiul” întregii afaceri îl constituia atitudinea ministrului de Război, la 29 martie, Vintilă Brătianu, posesor al unor „împuțerniciri speciale” primite din partea conducerii partidului său, s-a adresat public lui H. Cihoski, chemându-l să-și definească poziția: ori cu generalii, ori cu guvernul. În continuare, mizând pe sprijinul forțelor politice de dreapta, de care partidul său se simțea apropiat, șeful P.N.L. le-a chemat să reacționeze împotriva „dezordinei și anarhiei”, cu alte cuvinte, împotriva lui C. Stere și a guvernului. La 31 martie, asociația reacționară „Cultul Patriei” a organizat o manifestație a membrilor ei, cu sprijinul citorva sute de bătași, în prezența unui grup de generali, în frunte cu același Moșoiu. Încălziți de discursul generalului Referendaru, urbind și agitând ciomegele, participanții s-au îndreptat apoi spre strada Sărindar, cu intenția de a devasta sediile unor ziare cu orientare antiliberală. În Parlament mai mulți deputați din opoziție și-au exprimat dorința de a interpela guvernul în legătură cu atitudinea pe care înțelege s-o ia în diferendul „îvit între armată și guvern”. La 2 aprilie, inevitabilul s-a produs: un

deputat a întrebat direct pe ministrul de Război dacă se solidarizează sau îi dezavuează pe cei trei generali. În fața acestei situații, H. Cihoski a reacționat exact așa cum se aștepta opoziția: și-a depus demisia, alăturându-se celor implicați, adică generalilor.

Național-tărâniștii s-au trezit astfel în fața unei evoluții, de loc plăcute, pentru existența ministeriatului lor. O banală întimplare de protocol devenise un eveniment politic major, gata a se transforma într-o criză de guvern. Pentru că, în acel moment, nimeni nu-și închipuia — cu excepția, poate a lui Iuliu Maniu — că întreaga chestiune putea fi rezolvată în vre-un mod favorabil pentru P.N.T.: se credea că între C. Stere și P.N.T. exista o legătură atât de strinsă, încât partidul și guvernul nu puteau decît să se solidarizeze cu unul din principalii săi mentori, indiferent de consecințele ce ar fi urmat. Dar se pune întrebarea: de ce ar fi procedat astfel P.N.T., cînd de mai bine de zece ani avea de suportat „cazul Stere” și în opoziție și în guvern? Mai ales că cel incriminat, deși era una din cele mai importante figuri ale galeriei liderilor național-tărâniști, nu avea funcții însemnate de conducere în stat și, ca atare, teoretic, nu se putea lega soarta lui cu cea a guvernului. Practic însă, demisia ministrului de Război pusese în discuție tot sistemul de aranjamente pe care se rezema cabinetul guvernamental, împlinindu-se astfel dorința liberalilor pentru care „cazul Stere” constituia un comod și eficace instrument de acțiune.

Iuliu Maniu Intră în scenă

Între perspectiva unei eventuale demisii și dorința păstrării puterii mai departe, Iuliu Maniu, de obicei rezervat și plin de ezitări, a acționat de această dată rapid. A convocat, la domiciliul său, o ședință restrînsă a Comitetului de direcție al P.N.T., la care a fost invitat și C. Stere.

Cu nedisimulată ironie, C. Stere avea să schițeze, într-o lucrare apărută ulterior, comportarea colegilor lui în acele clipe hotărîtoare: domnul președinte a prezentat un scurt expozeu, terminînd cu: „Sîntem adunați ca în prealabil să ne înțelegem ce-i de făcut”. După care a urmat o penibilă tăcere. Au tăcut pînă cînd C. Stere, înțelegînd ce se aștepta de la el, a declarat că el nu are de ales, oferindu-și, de aceea, demisia din partid. Prefăcîndu-se că nu acceptă, Iuliu Maniu a înșirat apoi posibilitățile de ieșire din criză: sau retragerea partidului de la cîrmă, sau retragerea lui C. Stere, sau dacă nu, rezistență, luptă. Evitînd a alege direct, vicleanul politician a încheiat cu cîteva fraze politicoase despre necesitatea unei formule de retragere cît mai acceptabilă. V. Madgeru, ca întotdeauna, s-a plasat pe

poziția lui Iuliu Maniu, iar I. Mihalache a îngăimat ceva ce semăna mai mult a ghicitoare: „dacă ar fi fost ceea ce nu este și d-sa ar crede ceea ce nu este de crezut, atunci ar fi spus ceea ce nu se mai poate spune”. Doar Grigore Iunian s-a opus în mod ferm demisiei lui C. Stere.

În acest fel, majoritatea Comitetului de direcție al P.N.T. a arătat că preferă să sacrifice pe unul din membrii săi decât să se opună generalilor, ori să demisioneze. Că retragerea lui C. Stere a fost dorită chiar și de Iuliu Maniu s-a văzut în după-amiaza aceleiași zile, când cei ce au participat la lucrările Camerei Deputaților au putut constata un fapt fără precedent în analele Parlamentului: H. Cihoski, deși demisionat, s-a așezat tot pe banca ministerială, în dreapta primului ministru, cu care s-a întreținut tot timpul, afișând o bună dispoziție ostentativă. Dovadă că șeful guvernului, deși nu se bucura de modul cum se comportase fostul său ministru, aproba totuși, rezultatul la care se ajunsese: demisia lui Stere din partidul al cărui mentor fusese. Și alți lideri ai P.N.T. considerau demisia lui C. Stere, chiar în condițiile impuse de „forțe exterioare” partidului, ca un act politic mentt să le lărgască posibilitățile de manevră.

Dar au apărut și alte glasuri. Indignați de ușurința cu care s-a cedat presiunii militarilor, de a frînge într-un mod foarte puțin onorabil o carieră politică de dimensiunile aceleia a lui C. Stere, mai mulți conducători național-țărăniști, între care Grigore Iunian, Petre Andrei, Mihail Ralea și alții, s-au împotrivit în mod deschis atitudinii Comitetului de direcție. Dacă guvernul cedează în fața generalilor — afirmau ei — înseamnă că P.N.T. nu dispune de atributele unui partid capabil să-și apere membrii; cedînd șantajului se crea un precedent periculos pentru orice guvern aflat la cîrma țării. Un grup de susținători ai lui C. Stere, între care și deputați, au mers mai departe, cerînd formarea unui alt partid, pe baza ideologiei promovată de Stere — un fel de reluare a ideilor mai radicale părăsite de P.N.T. O astfel de ruptură ar fi amenințat cît se poate de serios baza parlamentară a guvernului. De altfel vicepreședintele Camerei Deputaților, partizan al lui C. Stere, a demisionat înainte de a se lămuri complet situația.

Alarmată de posibilitatea desprinderii unui întreg grup din partid, conducerea P.N.T. a impus, în cele din urmă, așa-numita „rezoluție Madgearu” — o platonică declarație omagială pentru C. Stere — în schimbul căreia o parte din partizanii acestuia se angajau să nu părăsească partidul. Iar în Parlament, Iuliu Maniu a afirmat, cu ipocrizia ce-l caracteriza, că nimeni nu l-a forțat pe C. Stere să demisioneze, adresîndu-i cuvinte „de îndoiosare și de sinceră recunoștință”.

Cînd lucrurile s-au liniștit, dincolo de riposta „steriștilor”, constituiți într-o grupare separată, o concluzie aproape surprinzătoare s-a impus atenției opiniei publice: deși armata era socotită ca fiind în afara politicii, militarii neavînd, de pildă, nici măcar dreptul de vot, un grup de generali își permisese să intervină, provocînd o situație de criză a guvernului. „A fost suficient ca trei generali să încrunte din sprincene — scria «Adevărul» — ca guvernul să plece capul, regenta să adere la punctul de vedere al celor trei generali, iar nimeni să nu... observe prima imixtiune a ofițerilor activi în politică. Și în ce moment? Exact în momentul cînd partidele politice se sfîșiau cu o demență furie, cînd criza economică a atins paroxismul... Viața politică este într-o încordare atît de intensă, încît pe urma acestei congestii de ură fără precedent va urma inevitabil o mișcare în afară de partide și împotriva partidelor”.

O soluție de forță nu putea fi exclusă, mai ales că slăbiciunea factorului constituțional — regenta — era evidentă. Amatorilor de ipoteze le-a rămas însă puțin timp de meditație, fiindcă peste numai două luni, ex-prînzul moștenitor Carol, în-tors din pribegia amoroasă în care plecase, a ocupat tronul regal într-o atmosferă caracterizată printr-o senină resemnare a „marilor” partide, la consecințele căreia unii din cei implicați în revelatorul „caz Stere” nu voiseră să reflecteze atît timp cît miera puterii li se lipsea de degete.

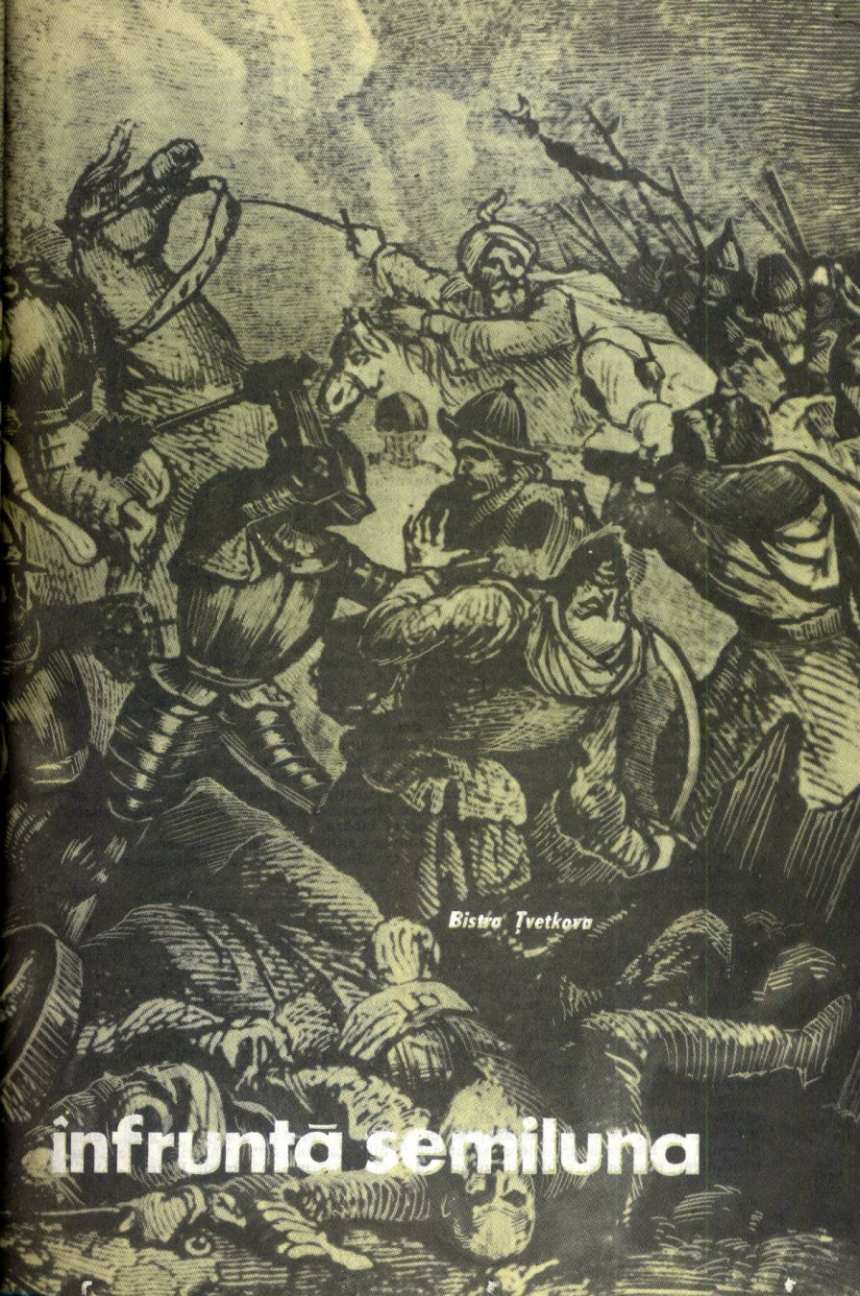
1930: Iuliu Maniu, între perspectiva unei eventuale demisii și dorința păstrării puterii mai departe...

Noiembrie 1444:

lancu de Hunedoara

Bistra Ivetkova

înfruntă semiluna

Odată stabiliți în Europa (1354), otomanii au cucerit relativ repede țările balcanice, astfel că la sfârșitul veacului XIV drumul lor spre Europa centrală mai era închis doar de statele feudale românești. Lupta acestora, condusă de Mircea cel Bătrîn (1386-1418) și Dan II (1422-1431), a reușit să stăvilească, o vreme, înaintarea turcească.

Cunoscuta cercetătoare bulgară Bistra Tvetkova a consacrat luptei antiotomane a popoarelor balcanice o amplă și documentată lucrare, intitulată *Memorabilia bătăliei a popoarelor (Varna, 1969)*, și care se referă la bătălia din 10 noiembrie 1444, a cărei descriere o reproducem în fragmentele ce urmează; în cele 290 pagini ale cărții autoarea analizează, înșă, întreaga evoluție a evenimentelor care au culminat cu lupta de la Varna.

Spre mijlocul sec. XV, otomanii amenințau direct regatul feudal maghiar. Magnații Ungariei au înțeles că trebuia să li se opună o rezistență bine organizată, și acest argument a cîntărit greu în disputa care tocmai avea loc în legătură cu alegerea unui nou rege, în urma morții regelui Albert de Habsburg (1439). O uniune a regatului maghiar și a celui polon sub un singur conducător putea oferi avantaje însemnate. Această idee, susținută cu tărie de banul de Severin, Iancu de Hunedoara, a învins, pînă la urmă, astfel că, în 1440, regele Vladislav Jagello al Poloniei a devenit și rege al Ungariei.

Numit voievod al Transilvaniei în 1441, Iancu a reputat asupra turcilor o serie de victorii care au determinat pe suveranii Europei, în frunte cu papa, să-l considere drept singurul comandant în stare să conducă o coaliție cruciată (unii cercetători atribuie caracterul de cruciadă și luptelor antiotomane din sec. XIV-XVI). Și alte state europene (Veneția, Burgundia, Aragonul) s-au angajat să participe la coaliție, fără să-și respecte, însă, promisiunile. Așa că voievodul Transilvaniei a trebuit să se bazeze doar pe cei 25 000 oameni cu care, în septembrie 1443, a pornit în „campania cea lungă”. Sultanul Murad a cerut pace și, la îndemnul lui Iancu, regele i-a acceptat propunerile, încheind un tratat de pace pe zece ani (Seghedin, iulie 1444). La 4 august, Vladislav a hotărît, însă, reluarea campaniei, în ciuda opoziției lui Iancu.

În jurul lui 20 septembrie, oastea condusă de rege și de Iancu de Hunedoara — care nu putea face opinie separată față de suveranul său — a trecut Dunărea. Forțele creștine, mult mai reduse decît în campania precedentă, li s-au alăturat 4 000 călăreți munteni, conduși de un fiu al lui Vlad Dracul, voievodul Țării Românești. Cruciații înaintau spre Marea Neagră; în strîmtorî, era flota venețiană care trebuia să le ușureze acțiunile, împiedicînd ostile sultanului — aflate în acel moment în Asia Mică — să vină în ajutorul celor din Peninsula Balcanică. Din nefericire, venețienii nu și-au îndeplinit această misiune și, cu ajutorul unor marinari genovezi, Murad II a traversat strîmtorile (27-28 octombrie), în fruntea unei puternice oștiri. Știrea a prilejuit învinuiri reciproce între puterile care aveau interese în această zonă: Statul papal, Veneția și Genova. Astfel, lipsa de unitate a statelor din coaliția creștină — manifestată încă înainte de începerea campaniei, prin disputele privind împărțirea teritoriilor care urmau a fi eliberate — s-a accentuat, fiind unul din factorii care au contribuit la insuccesul acțiunii.

La început, însă, speriate de înaintarea creștinilor, garnizoanele otomane s-au retras dintr-o serie de cetăți de la Marea Neagră. La 9 noiembrie, forțele aliate au ajuns în Cîmpia Vârnei, unde și-au așezat tabăra.

Cu o oaste uriașă, adunată la Adrianopol, sultanul a pornit pe urmele cruciaților, ajungînd și el, tot la 9 noiembrie, în Cîmpia Vârnei. Ambele tabere erau pregătite pentru înfruntarea de a doua zi.

S.G.

Se înserează; scurtă și posomorîta zi de toamnă se stinge repede. Ultimele ei reflexe se topec acolo unde marea se unește cu orizontul. Forțele militare creștine, oboseite de drumul lung și de bătăliile purtate, se află nu departe de Varna. Zarva înăbușită a oștenilor se amestecă cu sforăitul cailor. În umeda penumbră, trăsăturile oștenilor aspri, ale uriașelor care și tunuri, par ireale. Pe deasupra acestei mulțimi înarmate plutește febra alarmantă a așteptării, emoția din fața necunoscutului. Cercetași neobosiți se deplasează în imediata apropiere, scrutează concentrat, pîndesc și caută dușmanul. Și

iată, spre nord-vest zările se aprind: sînt mîile de focuri din tabăra otomanilor. Parcă arde pămîntul; asiaticii obișnuiesc să-și tulbure dușmanii, arătîndu-le astfel marele lor număr. Surprîni, oștenii regelui Vladislav și ai lui Iancu de Hunedoara află de vecinătatea unei armate otomane de cîteva ori mai numeroasă. Comandantul lor suprem este în alarmă: otomanii au reușit să ocupe poziții mai favorabile și acum pîtrund spre principalele înălțimi ale platoului care lasă spre cîmpie versanți abrupti și greu vulnerabili. La sud sînt malurile mocirloase și mlăștinoase ale lacului Devnia. Între ele

Bătălia de la Varna — schiță poloneză de epocă; în primul plan: careul ienicerilor și cortul sultanului

și acest platou se întinde o cîmpie cu dealuri mici, străbătută de riulețe. Superiorității numerice a forțelor otomane i se adaugă, astfel, avantajele oferite de acest loc.

Orele trec, noaptea de toamnă înaintază. Conducătorii militari creștini sînt adunați pentru a discuta despre lupta ce-i așteaptă. Un observator bizantin al bătăliei povestește amănunte despre această importantă consfătuire, la care tînărul rege al Poloniei și Ungariei a relevat că forțele militare ale popoarelor europene, ajutate de ostași curajoși și cu spirit de sacrificiu din țările balcanice, sînt într-un adevărat impas: trebuie să accepte lupta, drumurile de retragere fiindu-le tăiate. Imposibilă este și o retragere spre mare, căci nu se vede nici o urmă a flotei promise de venețieni. La sud se află lacul Devnia. La nord-vest — turcii. O smulgere din această capcană este peste puțină. Cesarini, legatul papal în Ungaria, susținut de cîțiva magnați unguri, propune să se organizeze o luptă de apărare îndărătul unor întărituri de care. Acestei hotărîri i se opune catego-

ric experimentatul și înțeleptul strateg Iançu de Hunedoara. El arată că o astfel de poziție de apărare a creștinilor va stimula pe dușmani, creîndu-le încă un avantaj. Numai atacul deschis și curajos, cu acțiuni rapide, ametoitoare, și cu lovituri surprinzătoare date dușmanului, constituie singurul mod în care se poate aștepta un succes. Tînărul rege, cuprins de dorința fierbinte de a se acoperi de glorie în lupta pentru apărarea lumii creștine și încredințat de vitejia oștenilor săi, adoptă această hotărîre.

Un tratat într-o suflă

Toată noaptea, pînă în zori, armatele celor două părți își organizează rîndurile și ocupă pozițiile conform planului hotărît de comandamentele lor. După infor-

mațiile observatorilor și participanților la această bătălie istorică, armata cruciată este dispusă într-o formă arcuită, pe un front mare, întins de la malurile lacului până la înălțimile deluroase din locul numit „Planova”. Este dispusă în trei părți distincte. **Aripa stângă** cuprinde porțiunea de la colțul de nord-est al lacului până în locul unde, astăzi, din șoseaua Varnei se desparte drumul spre satul Goliama Franga (actualul Kamenar). Aici, Iancu de Hunedoara dispune cinci banderii (deta-

Ea este compusă din cinci banderii — patru ungare aflate sub comanda episcopului bosniac Rafail din Zeghev, a episcopului din Eger, Simon Rozgony, a banului croat Franko Talloczy și a episcopului din Oradea, Ian Dominic. Al cincilea detașament este al cavalerierilor cruciați conduși de însuși Giulio Cesarini. Dar această aripă nu are o conducere comună: episcopii, însetați și ei de glorie, acționează izolat, fără discernămint și lipsiți de orientare.

Aripa dreaptă este astfel cea mai vulnerabilă — asupra ei s-ar putea abate lovitură cea mai grea. De aceea, Iancu de Hunedoara — comandantul armatei cruciate — o asigură cu o întăritură de care de luptă, legate cu lanțuri și funii. În fața lor, sînt aranjate bare de lemn, înapoia cărora se instalează apărătorii. La extremitățile acestei originale întărituri sînt așezate tunuri de calibru mic, iar fiecare car are apărători înarmați cu buzdugane, arcuri și sulite cu cirilge originale, destinate să doboare călăreții dușmani ce s-ar apropia. Această întăritură puternică are misiunea de a opri eventualul atac al otomanilor dinspre înălțimile de la nord și răsărit asupra spatelui armatei cruciate.

În afara acestor flancuri, în spatele unităților regale, în centru și mai la dreapta lor, se concentrează oștenii lui Vlad Dracul, ușor înarmați, care trebuie să joace rolul de rezervă generală. Iancu de Hunedoara apreciază cu înțelepciune avantajele pe care le prezintă aceste unități și le pune în sprijinirea centrului, dotat cu armament greu.

Noaptea se împrăstie — detașamentele se află în ordinea de luptă și așteaptă bătălia. Armele sînt în bună stare. Alături de arcuri, săgeți și strălucitoarele sulite și săbii, oștenii infanteriei creștine poartă și arme de foc — obișnuitele, pentru acea vreme, arhebuze. Paveze puternice acoperă piepturile celor ce fac parte din infanteria grea și călărimea cavalerilor. Numai muntenii n-au zale, dar pentru aceasta ei sînt extrem de ușori și rapizi în luptă. Aici se află și celelalte mijloace de luptă — mașinile de aruncat și tunurile de calibru mic.

Forțele de bază ale armatei otomane le constituie cavaleria feudală a spahiilor, ienicerii, trupele neregulate ale achingiilor și azapilor*. Spahiilor anatolieni, care formează aripa stângă a trupelor otomane, sînt dispuși pe versantul apusean al înălțimii de la sud-vest de satul Goliama Franga. Înaintea lor, în stînga și mai în față, la adăpostul unor cute deluroase împădurite, se ascund achingiile și azapii, orientați spre sud, cu intenția ca pe neașteptate să se arunce asupra adversarilor.

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 3/1972, p. 93.

Vladislav Jagello, regele Ungariei și al Poloniei, victima propriului său entuziasm necugetat

șamente) din soldații săi transilvăneni și din soldații ai groșilor unguri. Întreaga aripă stîngă se află sub comanda cumnatului său, Mihail Szilágy. În centru sînt luptătorii pe care îi conduce însuși tânărul rege: garda sa personală este formată din nobilii unguri și polonezi și din mercenari, care alcătuiesc două detașamente de cîte 2 000 călăreți fiecare. Deasupra primului dintre ele flutură steagul regal; al doilea poartă steagul „Sf. Gheorghe” și are drept conducător militar pe Ștefan Báthory. **Aripa dreaptă**, așezată mai înapoia centrului, este orientată spre pantele care se lasă la sud de satul Goliama Franga.

Aripa dreaptă este concentrată în valea din fața înălțimii de la răsărit de satul Kadikioi și se compune din spahii rumelioti. În centrul dispozitivului de luptă, în formație de careu, se află, unul lângă altul, 10 000 ieniceri. Tot aici se află și sul-tanul cu suita sa. Pe o movilă, se vede tratatul de la Seghedin înfipit într-o sulia, în semn că fusese încălcat de inamic.

Două oștiri — ca două mări

La răsărit rumenesc zorile. Cerul s-a inseninat treptat și tonurile sale limpezi se reflectă în apa mării. Calendarul creștin indică sărbătoarea Sfântului Martin — 10 noiembrie 1444. În fața bătrânei cetăți a Varnei se pregătește o înfruntare hotărâtoare. De aproape un secol, Europa își încordează forțele pentru a opri înaintarea otomană; abia acum ea se îndreaptă cu forțe mai însemnate împotriva turcilor, dar în condiții extrem de nefavorabile pentru ea. În rindurile otomane, tobele bat cu furie, trîmbițele înăbușe zgomotul sulitelor, săbiilor și iataganelor. Refrenurile rugăciunii se răspîndesc pe deasupra soldaților otomani, care sînt cuprinși treptat de o amețală turbată, ca în fiecare război „sfînt” pentru victoria semilunii, pentru distrugerea disprețuiților „kiafiri” (creștini).

Puternic, aspru și măreț, Iancu de Hunedoara gonește în fața rîndurilor creștine și se apropie de locul luptei, unde așteaptă trei ore apropierea forțelor turcești. Pe neașteptate, cerul limpede se întuneacă. Se dezlănțuie un vînt teribil, marea vîiește cu o putere îngrozitoare. Ca la un semn, se pornește o furtună. Incu-rajați de acest neașteptat concurs de împrejurări, achingiii atacă aripa dreaptă. Viteazul ban Talloczy respinge o parte din ei, și, fără să aprecieze dispoziția forțelor, pleacă în urmărirea lor. După el, necugetat și fără băgare de seamă, pornesc oștenii greu înarmați ai episcopilor de Eger și Oradea. Această greșeală tactică costă scump forțele creștine. Spahii anatolieni, care pîndesc, se aruncă asupra întregii aripi drepte a armatei cruciate. Groaza cuprinde detașamentele ambilor episcopi ca și pe cel al lui Cesarini și ele se retrag în dezordine, de-a lungul malului mlaștinos al lacului; o multime de ostași creștini mor în mlaștini. Probabil aici își găsesc pieirea și Cesarini și episcopul de Oradea. Doar o parte din oamenii banului Talloczy caută adăpost în întărirea de care. Îmbărbătați de succes, spahii anatolieni își continuă urmărirea spre sud-est și ucid cavalerii care au scăpat de înec. Alții se îndreaptă asupra carelor de luptă, iar ceilalți jefuiesc convoiul de provizii.

Astfel, încă din primele ore ale dimineții, ambele oștiri se aruncă una asupra

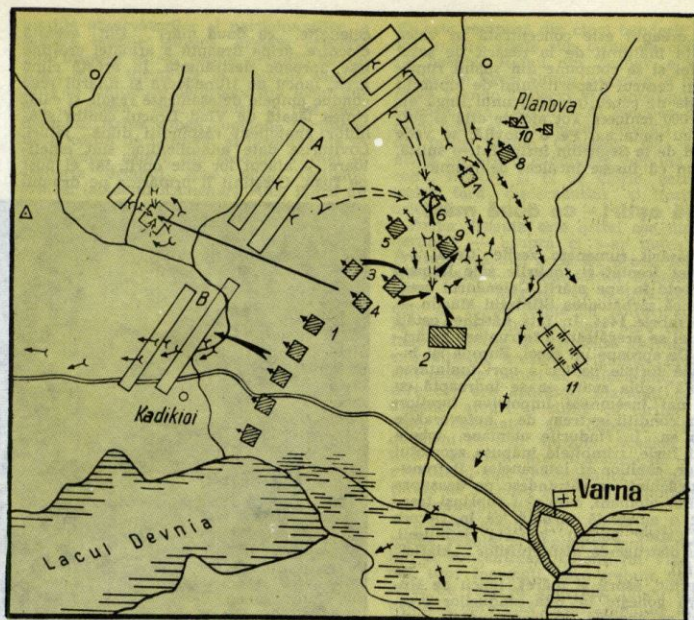
celeilalte, „ca două mări”. Din această ciocnire, aripa dreaptă a armatei creștine iese aproape destrămată. În această clipă grea, Iancu de Hunedoara și tinărul rege conduc ambele detașamente regale și călărimea lăsată de Vlad Dracul contra spahiilor anatolieni răspîndiți după jafuri. Loviturile date anatolienilor sînt ametoitoare — atacul lor este oprit, iar ei puși pe fugă. Creștinii îi urmăresc pe drumul

Iancu de Hunedoara, comandantul armatei cruciate

de retragere și le distrug flancul. Călărimea română se înfierbîntă atît de mult, încît pătrunde între detașamentele otomane, depășește careul ienicerilor și năvălește în tabăra turcească. Dar otomanii rezistă, datorită supremației lor numerice. „Contra noastră — notează un participant — au venit tot forțe noi și proaspete, despre a căror deplasare n-aș putea să povestesc destul de bine, deoarece de la începutul bătăliei și pînă noaptea tîrziu nu ne-am odihnit nici o clipă”.

După informațiile martorilor, acțiunile creștinilor sînt îngreunate și de cămilele îmbrăcate în mătase purpurie, și încărcate

cu săgeți și provizii, aflate în armata otomană. Unele cară saci cu monezi de aur și argint pe care otomanii le aruncă, după un vechi obicei, pentru a întârzia avântul dușmanilor, barîndu-le drumul cu această momelă. Siluetele străni ale animalelor cu o cocoasă sau două sperie caii luptătorilor creștini, care încep să alerge în toate părțile, astfel încît călăreții, îi pot îndrepta cu greu în direcția dorită.

Abia întorși, după acțiunile purtate cu succes, la vechiul lor loc din centru, Iancu de Hunedoara și regele constată existența unui nou pericol asupra flancului stîng. Primul atac al spahiilor rumelioti asupra acestui flanc fusese respins încă de la începutul luptei de către rîndurile înzăuate ale soldaților lui Mihail Szilágy. Începe o bătălie cu succes schimbător. La un nou atac turcesc, în ajutorul șovăielnicului flanc stîng vine Iancu de Hunedoara. Părăsînd centrul, el îl avertizează pe rege — ușor influențabil și înclinat spre acțiuni pripite — să nu-și părăsească locul și să-și apere pozițiile pînă la întoar-

Planul bătăliei de la Varna. Cruceați. Aripa stîngă: 1. M. Szilágy; 2. Detasament românesc de rezervă; Centrul: 3. St. Băthory; 4. Vladislav Jagello; Aripa dreaptă: 5. Bosniicii; 6. Episcopul de Eger; 7. Croații; 8. Cardinalul Cesarini; 9. Episcopul de Oradea. Turcii: A. Spahii din Anatolia; B. Spahii din Rumelia; C. Careul ienicerilor; D. Achingiții și azapii

cerea sa, pentru ca apoi să pornească împreună împotriva ienicerilor.

Voievodul transilvănean lovește fulgător spahiii, care fug ca vîntul. Rămasesc numai cu unitățile curții, sultanul Murad se gîndește, de asemenea, la fugă. Îl reține o rudă a sa, care îl avertizează că fuga lui va descuraja trupele și va ușura intrarea dușmanului în Adrianopole. Toba continuă să bată, iar coada de cal a steagului său flutură mai departe, ca semn al fermității comandantului suprem, ceea ce îi înviorează pe ostașii otomani. Pînă și dezertorii sînt reținuți, cu cuvintele încurajatoare: „Hei, învingătorilor, unde fugiți? Dușmanul este înfrînt!”

Invidie sau nechibzuință?

Lupta, condusă de clarviziunea de șef militar a lui Iancu de Hunedoara, are, până în acest moment, rezultate favorabile armatei creștine. Ambele flancuri otomane sînt scoase din ordinea de bătaie. Chiar pînă la sfîrșit, cronicile otomane din sec. XV nu ascund acest moment critic care ar fi putut duce la un deznodămînt fatal pentru otomani, dacă comandanții supremi creștini ar fi fost capabili să acționeze unit pînă la sfîrșit. Dar tocmai în acest moment, regele Vladislav — influențat poate de demnitarii săi apropiați, care se tem de prestigiul lui Iancu de Hunedoara și zgîndăresc ambiția regelui, îndemnîndu-l la acțiuni independente — se aruncă asupra ienicerilor, cu numai 500 călăreți din garda sa personală. Această acțiune nesăbuită are o anumită explicație. Luptînd în centrul arcului, regele și ai săi sînt convinși că neorînduiala din flancul drept turcesc dovedește că bătălia este pe sfîrșite, iar victoria — foarte apropiată. Vladislav zboară, deci spre careul ieniceresc, bine apărut, protejat de un meterez drept și cu scuturi înfipte în pămînt — un adevărat zid de apărare. Îl înțîmpină o ploaie de săgeți. Ienicerii se apără înversunați, cu sulțe, iatagane, săbii. În lupta corp la corp, oștenii cad din ambele părți. Pămîntul este acoperit de atîtea săgeți, încît și caii și infanteria se deplasează cu greutate. Ienicerii șovăie, mulți dintre ei sînt uciși. Careul se desface și regele cu puțini dintre cavalerii săi polonezi, însuflețiiți de succes, pătrund în interiorul rîndurilor inamice. Dar, pe neașteptate, Vladislav se află într-un cerc primejdios de dușmani: revenindu-și din zăpăceala primului moment, ienicerii îl înconjură. Confuziei îi ia locul mînia. Un zid de fețe turbate și iatagane scinteletoare înconjură pumnul de purtători ai crucii. Speriat, calul tînrului rege se împiedică de un șanț și cade străpuns: regele este lipsit acum și de ultima posibilitate de a-și croi drum, prin fuga calului, prin-

tre deseale rînduri ale dușmanului. Un ienicer îi taie capul și-l trimite sultanului. Se zice că, o clipă mai înainte, regele îl strigase pe sultan: „Stăpîne Murad!”.

Zvonul despre pieirea regelui se răspîndește între otomani. Deasupra lor se vede, înfipt în sulță, capul regelui; dezertorii se întorc. Îndirjiți, toți se adună în jurul sultanului. Dezorganizată pînă atunci, armata turcescă își revine și se aruncă într-un atac general.

Atacul lui Vladislav și evenimentele ce i-au urmat au fost, practic, o greșală tactică a regelui, în momentul în care Iancu de Hunedoara era ocupat cu organizarea atacului și nu-l putea sprijini. Cronicile anonime otomane arată că Iancu de Hunedoara nu s-a lăst cuprins de panică la vestea morții regelui, ci a reinstaurat ordinea în armată și i-a atacat pe dușmani; înțelegînd însă lipsa de sens a continuării luptei, a hotărît retragerea rămășițelor armatei cruciate.

Plin de amărăciune a fost drumul de retragere al acestor oșteni — obosiți, flămînzii și abătuți, care nu cunoșteau locurile, n-aveau provizii, deplasîndu-se în direcția Dunării, urmăriți și atacați mereu de otomani. „În afara muntenilor, nimeni nu știa încotro merge — povestește del Palatio. Toți se îndreptau spre acea direcție spre care li împingea frica sau li conducea soarta... Astfel că foametea îndelungată, frigul și drumul greu au măcinat mai mulți oameni de-ai noștri decît sabia turcescă”.

Întărirea de care a fost distrusă și jeuită complet de azapi și ieniceri. Este finalul tragic al acestei bătălii memorabile, în care multe popoare din Europa, ajutate de populația balcanică iubitoare de libertate, și-au exprimat voința lor de a opune înaintării otomane o rezistență unită.

...Deasupra cîmpului de luptă semănat cu cadavre cerne o ploaie măruntă de toamnă; vuietul mării vrea, parcă, să înăbușe strigătele de biruință ale cuceritorilor otomani care vor rămîne cîteva secole stăpîni ai acestor teritorii...

O colecție „Magazin istoric” — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe trimestrele III și IV ale anului 1972. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B.—2001.

Ignorare humanum est?

Revista brașoveană „ASTRA” una dintre cele mai interesante publicații lunare din țară, publică în numărul din martie 1972 o notă intitulată Din fuga condeiului? semnată de Mircea Gherman, pe care o reproducem în întregime: „Errare humanum est” spune dictonul latin, însă în momentul cînd greșeala emană direct de la tribuna autorității competente, cazul capătă valoare „caragialăscă”. Citim, astfel, în „Magazin istoric” nr. 2, febr. 1972, pag. 46: „Ciuma neagră face ravagii în Europa occidentală (în Franța, în 1348, decimează (sic) cam o treime din populație) ...!? Probabil a fost vorba de o „decimare” cu „supliment”».

După cite înțelegem, ceea ce ne reproșează M.G. este că am folosit verbul a decima într-un context care vorbea despre pieirea unei treimi din populația Franței. Muștrarea ironică pe care ne-o adresează M.G. pare să se bazeze pe următorul raționament: a decima se trage din latinescul decimus (al zecelea), deci proporția pe care o implică este neapărat cea de 1/10; în cazul de față, proporția fiind de 1/3, utilizarea verbului respectiv constituie un non-sens. Sau, cum spune mai indulgent M.G., o greșeală omenească.

Înainte de a rosti sacramentală noastră culpa, am apelat la câteva surse autorizate în materie de vocabular. Și am constatat că, în Dicționarul limbii române moderne, Editura Academiei R.P.R., București, 1958, la pagina 219, a decima este explicat astfel: 1. (Despre războaie, epidemii etc.) A omori oameni în număr mare. 2. (La romani și în epoca feudală) A pedepsi o trupă de soldați, executînd pe unul din zece, ales prin tragere la sorți. — Fr. décimer (lat. lit. decimare).

Prin urmare, primul sens — cel larg și aplicat tocmai la epidemii — este cel dat de noi. Cel de-al doilea sens, la care se referă M.G., are o sferă de aplicație cu mult mai restrînsă — și în timp și la obiect.

O definiție aproape identică pentru a decima întîlnim în Dicționarul limbii române literare contemporane, Editura Academiei R.P.R., vol. II, București, 1956, p. 30: 1. (De obicei despre războaie și despre epidemii; cu privire la colectivități) A ucide, a omori în număr foarte mare [...] 2. (La romani și în epoca feudală) A pedepsi o trupă de soldați, executînd pe unul din zece, ales prin tragere la sorți.

Ne-am adresat și Larousse-ului, ediția 1972, p. 254, unde am aflat că décimer înseamnă: Odinioară, a ucide o persoană din zece, prin tragerea la sorți [...] A ucide un mare număr de persoane: ciuma a decimat armata Sf. Ludovic*.

Așadar, ciuma refuză cu încăpăținare, atît în Larousse și în Dicționarele limbii române, cit și în „Magazin istoric”, să decimeze numai o zece, cum îi prescrie M.G. Și asta, din motive fiind nu de domeniul bacteriologiei ci de cel al lexicului. Căci, alături de sensul îngust, literal, există — pentru mulți termeni — și un sens prin extensie, care devine uneori preponderent.

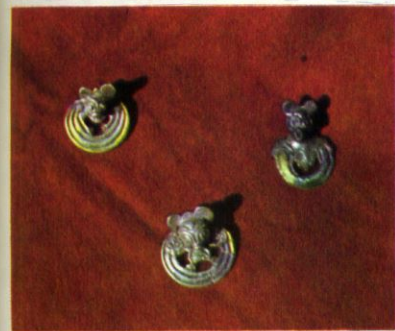
De exemplu, recomandîndu-i lui M.G. să-și inzecească eforturile de informare înainte de a face o critică, nu finem morțiș la o proporție de 10/1. Ne mulțumim și cu un spor mai modest.

HUMANUS

* DÉCIMER v. t. Autref., faire périr une personne sur dix d'après le sort: décimer les habitants d'une ville. Faire périr un grand nombre de personnes: la peste décima l'armée de Saint Louis.

PLANȘELE NOASTRE

- 1) Mărturiile ale prezenței lumii traco-getice în spațiul carpato-dunărean: obiecte de artă descoperite la Sîncrăieni, Poiana, Agighiol, București — Fundeni și Craiova (Tracii — uniți ar fi fost de neînvins, p. 12).
- 2) Un artist anonim a pictat pe filele unui manuscris din 1593 — legat și ferecat în argint în 1644 de Matei Vodă Basarab — aceste două miniaturi înfățișîndu-l pe domnitor și pe soția sa, Elena doamna (Matei Basarab face dreptate, p. 76).
- 4) Alături de impunătoare monumente arhitectonice, arta Egiptului antic a lăsat posterității admirabile fresce, ca cea de pe un mormînt theban, cunoscută sub denumirea de „Tînăra femeie cu o pasăre în mînă” (Secretul micului templu, p. 88).

În primii ani de luptă a comuniștilor italieni

În Edizioni del Calendario (Editura „Teti e C”) a apărut recent un volum de amintiri și reflecții ale lui Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian — între reacțiune și revoluție.

Spre deosebire de maniera curentă în care sînt redactate lucrările de memorialistică, cea de față se prezintă sub forma unei convorbiri pe care Luigi Longo o are cu prof. univ. Carlo Salinari, cunoscut publicului italian pentru studiile sale marxist-leniniste.

Pe măsură ce întrebările și răspunsurile se succed, se conturează treptat o pasionantă evocare a primilor ani de afirmare a P.C.I. pe arena politică în tot dramatismul și toată complexitatea epocii. Eroica abnegație a comuniștilor, în rîndul cărora Luigi Longo militează de cincizeci de ani, încrederea lor nezdruncată în victoria finală a revoluției, neînfrițată hotărîre cu care au combătut regimul fascist mussolinian reinvie cu pregnanță sub ochii cititorului.

Luminoasă pagină din cronică de luptă a P.C.I., volumul lui Luigi Longo și Carlo Salinari constituie o remarcabilă contribuție la istoriografia mișcării muncitorești și comuniste internaționale.

Luigi Longo împreună cu mama sa, la cea de-a o sută aniversare a acestora

**PETE DE RUGINĂ
PE
„PACTUL DE OȚEL”**

La 1 septembrie 1939 a început cel mai devastator conflict armat cunoscut vreodată de omenire și care timp de aproape șase ani a pustit meridianele globului, pe pământ, în aer și pe ape. În zorii acelei zile, coloanele motorizate germane au trecut frontiera poloneză convergând, din trei direcții, spre Varșovia. După trei zile de încercări sterile de a duce tratative cu agresorii, Anglia și Franța au declarat război Germaniei naziste.

În cursul acestei mari conflagrații, în care Italia a intrat, după cum se știe, în vara anului 1940, cele două mari puteri fasciste au mers alături. Alianța lor consacrată prin „Pactul de oțel”, a funcționat deci, o bună perioadă de timp, cu efecte dintre cele mai dezastruoase asupra Europei și în cele din urmă inclusiv asupra Germaniei și Italiei. Contradicțiile dintre Mussolini și Hitler au început însă să se manifeste încă din perioada de succese militare ale Axei, datorită subordonării tot mai accentuate, pe toate planurile, a Italiei fasciste față de Germania hitleristă.

Astfel, potrivit tratatului de alianță încheiat între Hitler și Mussolini, fasciștii italieni ar fi trebuit să intervină imediat în sprijinul nazistilor germani. Se știe, însă, că Mussolini nu și-a îndeplinit obligațiile asumate, intervenind în conflict abia în vara anului 1940, după ce trupele aliaților fuseseră înfrinse de hitleriști pe câmpiile Flandrei. De ce nu și-a respectat Mussolini cuvântul? Ce motive au stat la baza surprinzătoarei și, pe atunci, inexplicabilei hotărâri a dictatorului italian?

Profiluri în sens unic

În octombrie 1936 Germania și Italia au încheiat un acord care statua promovarea unei politici externe comune și delimitarea sferelor de influență în Balcani și bazinul Dunării, punând bazele axei Roma-Berlin. Potrivit clauzelor acestui cînic acord imperialist de împărțire a lumii, Germania își rezerva zona Europei centrale și răsăritene, Italiai revenindu-i cea a Mării Mediterane, Adriatiei și a zonelor limitrofe acestora.

După semnarea alianței, în discursuri publice și în discuții cu diplomați și oameni de stat străini, cei doi dictatori căutau să sublinieze relațiile prietenești, stabilite între cele două state fasciste. Lumea trebuia să știe că cei doi parteneri aveau să acționeze ca un monolit și că nimic nu li se putea opune. Astfel, la 1 noiembrie 1936, vorbind în Piazzaa del Duomo din Milano, Mussolini a apreciat că, prin semnarea acordului, în istoria Europei începea „o nouă epocă”. Linia care unea Roma cu Berlinul — preciza el — „nu reprezintă o barieră, ci o axă”.

La rândul său, Hitler căuta să întărească mitul acestei prietenii, caracterizându-l pe Mussolini drept „un om excepțional”, pentru care nutrea „un sentiment de profundă prietenie”. Într-o discuție cu ministrul de Externe al Ungariei (în ianuarie 1939) el sublinia că, în cazul unui război, cele două puteri vor merge „umăr lângă umăr”. „Cînd vorbesc despre Germania — declara el — bineînțeles că am în vedere și Italia, iar cînd vorbesc despre mine însumi, subînțeleg și pe Mussolini”.

În pofida acestor declarații și a repetatelor „întîlniri sincere”, între cei doi dictatori se manifestau puternice contradicții. Referindu-se la raporturile dintre Germania și Italia, în perioada premergătoare războiului, istoricul sovietic A. S. Grossman le definește ca relații între „doi acaparatori imperialiști, care s-au nimerit a fi în unul și același bloc agresiv, prin forța unor anume situații de politică internă și externă. Dar acest fapt nu înălțura lupta dintre ei, luptă care ba se potolea, ba izbucnea cu și mai multă forță”. În Europa — declarase Hitler într-un cerc restrîns — trebuie să existe o singură mare putere, Germania, care, la nevoie, va folosi Italia pentru scopurile sale, dar nu va împărți niciodată cu ea „dreptul” de a stăpîni alte popoare.

Politica de conciliere a puterilor occidentale față de agresivitatea celor doi dictatori a adus Axei succese imediate: intervenția împotriva Spaniei republicane, cîmpirea Austriei, Mînchenul*, urmat de dezmembrarea și apoi de ocuparea Cehoslovaciei etc. Războaiele acestor succese reveneau însă aproape în întregime Germaniei hitleriste. „Axa — nota în memoriile sale contele Ciano** — nu func-

* După cum se știe, la 29-30 septembrie 1938 a avut loc conferința de la Mînchen a șefilor guvernelor Angliei, Franței, Germaniei și Italiei. Fără să consulte guvernul cehoslovac, Chamberlain, Daladier, Hitler și Mussolini au semnat un acord, prin care Cehoslovacia urma să cedeze Germaniei hitleriste regiunea sudetă.

** Galeazzo Ciano (1903-1944) — diplomat al Italiei fasciste, ministru de Externe (1936-1943), ginere al lui Mussolini. A participat activ la formarea coaliției fasciste agresive dintre Germania, Italia și Japonia. A fost executat din ordinul lui Mussolini, cu care intrase în conflict. Memoriile contelui Ciano trebuie privite

ționează decît în favoarea unuia dintre parteneri, care dobîndește o importanță preponderentă și acționează la singura și exclusivă sa inițiativă, cu foarte puține menajamente față de celălalt”.

Mussolini era furios pentru că Hitler nu-l ținea niciodată la curent cu intențiile sale, ba chiar îl dezinforma, punîndu-l adesea în fața unui fapt împlinit. La 15 martie 1939, după ce fusese anunțat în ultimul moment de hotărîrea cu privire la cucerirea Cehoslovaciei, Mussolini declara cu amărăciune lui Ciano: „Italianii vor ride de mine: de fiecare dată cînd Hitler ocupă o țară, îmi trimite un mesaj.”

Vădit îngrijorate de creșterea rapidă a puterii economice și militare a naziștilor în urma cuceririi și anexării la Reich a unor teritorii puternic industrializate, cercurile guvernante italiene se temeau că, după ocuparea Cehoslovaciei, expansiunea Germaniei se va îndrepta spre Balcani, nesocotind „drepturile” Italiei în această zonă. „Hitler e un netrebnic. — spunea Mussolini lui Ciano. Crede că mă voi mulțumi veșnic cu fărîmiturile care cad de la masa lui. Se înșeală însă. Se înșeală amarnic. I-o voi plăti.” În consecință, chiar în ziua cînd germanii intrau în Praga, Mussolini hotărî ocuparea Albaniei. Dar, șovăielnic, el nu a îndrăznit să treacă la înfăptuirea proiectului fără a sonda, în prealabil, poziția Berlinului. Astfel, la 20 martie 1939, într-o discuție cu Hitler, ambasadorul Italiei la Berlin, Attolico, a declarat — în urma unei dispoziții primite de la Ciano — că „Italia trebuie să primească cîte ceva”.

Hitler a intuit că Attolico nu vorbea în numele lui, ci al lui Mussolini și a venit prompt în întîmpinarea dorințelor lui. În aceeași zi, Ribbentrop a trimis o scrisoare lui Ciano, în care se arăta că hotarele de sud ale Reichului erau definitive și că Germania considera Marea Mediterană o zonă ce revenea sferei de interese a Italiei. Scrisoarea a fost completată și de o declarație oficială privind „recunoașterea drepturilor exclusive ale Italiei asupra Mării Mediterane, Adriaticii și asupra teritoriilor care aparțin de acestea”. Hitler îl invita deschis să treacă la acțiune. Mussolini n-a mai ezitat și la 7 aprilie a invadat Albania.

cu rezerva necesară, tonul accentuat antihitlerist utilizat de el pe alocurea fiind determinat nu de o opoziție a ministrului de Externe italian față de politica agresivă a celui de-al III-lea Reich, ci de motive personale și, mai ales, de nemulțumirea provocată de faptul că acțiunile cuceritoare ale Germaniei hitleriste nesocoteau „interesele” Italiei fasciste, care urmăreau ca însăși ocuparea unor teritorii ce aparțineau altor state.

Minciuna stă cu dictatorii la masă

La 11 aprilie 1939, Hitler a aprobat **Planul alb**, pentru ocuparea Poloniei. În vederea acestui nou act agresiv, dictatorul german se gîdea tot mai insistent la încheierea unui pact militar germano-italian, nu atît pentru a folosi capacitatea de luptă a armatei italiene, a cărei slăbiciune o cunoștea, cît mai ales pentru a șantaja Anglia și Franța.

O alianță militară cu Germania îi convenea lui Mussolini, care își dădea seama că propriile sale proiecte de agresiune nu vor avea sorți de izbîndă fără sprijinul șefului nazist. Dictatorul italian se temea însă că va fi trîtit într-un război general, pentru care Italia nu era de loc pregătită. Cu prilejul convorbirilor din 15 și 16 aprilie, la Roma, Göring l-a asigurat însă în mod fățarnic că, în 1939, Germania nu intenționa să mai întreprindă vreo acțiune de amploare.

Dar Göring n-a reușit să-și liniștească pe deplin partenerul. „Ceea ce m-a frapat cel mai mult în cursul acestor întreveneri — nota Ciano — a fost tonul pe care vorbea Göring despre relațiile cu Polonia: el mi l-a reamintit perfect pe cel folosit altădată de Germania față de Austria și Cehoslovacia.” Și parcă pentru a-i confirma temerile, la 20 aprilie Attolico expedia din Berlin „un raport foarte grav, care anunța o iminentă intervenție a germanilor în Polonia”.

De comun acord cu Ducele, Ciano a dat dispoziție ambasadorului să solicite o reuniune a miniștrilor de Externe, pentru a discuta situația creată. Intrevederea a avut loc la Milano, la 6 mai 1939. Ciano — purtătorul instrucțiunilor scrise ale lui Mussolini — a exprimat dorința italienilor de a evita războiul pentru o perioadă de încă cel puțin trei ani. Spre surprinderea ministrului italian, Ribbentrop a declarat că și Germania dorea să mențină pacea pentru același interval de timp. Fiind informat, într-o pauză a discuțiilor, despre declarația lui Ribbentrop, Mussolini s-a grăbit să-și dea acordul pentru încheierea alianței militare.

Imprejurările care au determinat această bruscă hotărîre a Ducei sînt arătate de Ciano în prefața memoriilor sale. „Cîteva ziare americane — relatează el — anunțaseră că metropola lombară [Milano] primise cu ostilitate pe ministrul german și că acest fapt denota o slăbire a prestigiului personal al lui Mussolini. Acesta, într-un acces de mînie, îmi dădu ordin, prin telefon, să consimt la cererile germanilor pentru o alianță, pe care o lăsasem în suspensie de mai bine de un an și pe care scontam să n-o închei mult timp încă.” La 22 mai, la Berlin, în sala de recepție a cancelariatului Reichului, în prezența lui Hitler și a altor demnitari na-

ziști, Ribbentrop și Ciano au semnat „Pactul de alianță și prietenie între Italia și Germania”. Caracterul vădit agresiv al acestui Pact era subliniat într-un preambul pe care Hitler ținuse să-l insereze și care arată că cele două state „unite prin afinitatea profundă a ideologiei lor [...] sînt hotărîte să acționeze cot la cot și să-și unească forțele pentru obținerea spațiului vital care le este necesar.” S-a căzut de acord ca cele două părți să se sprijine reciproc în domeniul politic și diplomatic, iar în caz că una dintre ele ar fi intrat în război cu o terță putere, cealaltă să intervină imediat pentru a-i da ajutor. Se subînțelegea că nu avea nici o importanță cine declanșa conflictul, obligația rămînînd valabilă chiar în eventualitatea unei agresiuni provocate de unul din statele semnatare. Ambele părți se obligau ca „în cazul unui război dus în comun să nu încheie armistițiu sau pace decît după un deplin acord prealabil”.

Încheierea „Pactului de oțel” — cum îl supranumiseră cei doi dictatori fasciști — n-a alungat însă neîncrederea dintre ei. Chiar a doua zi după semnare, Hitler a adus la cunoștința colaboratorilor săi apropiați hotărîrea de a ataca Polonia la prima ocazie potrivită, fără să-i facă cunoscute intențiile sale lui Mussolini. Mai mult, Hitler i-a avertizat pe cei prezenți: „Secretul este condiția decisivă a succesului. Italia și Japonia nu vor fi puse la curent cu obiectivele noastre.”

Demența Führerului — religia acoliților

Încordarea situației internaționale în vara anului 1939 a accentuat teama conducătorilor italieni că vor fi antrenati într-o conflagrație generală, pentru care țara lor nu era încă pregătită. În consecință, Ciano a fost trimis în Germania unde, în zilele de 11, 12 și 13 august a dus tratative cu Ribbentrop, și Hitler. Întrevederea cu Ribbentrop desfășurată la reședința acestuia de la Fuschl, a decurs într-o atmosferă „rece și sumbră”. În timpul unei plimbări prin grădină Ribbentrop l-a informat pe oaspetele său, pe un ton de parcă i-ar fi vorbit de un nefsemnat detașu administrativ — după cum relatează Ciano — că germanii hotărîseră „să dea foc butoiului cu pulbere”.

— Ei bine, Ribbentrop — îl întrebase Ciano — ce doriri dumneavoastră în fond? Dantzigul? [numele german al orașului polonez Gdansk — n.r.].

— Mai mult decît atît [...], dorim războiul.

Împ de șase ore, ministrul de Externe italian a încercat să-l convingă pe Rib-

bentrop că nu era în interesul Axei să se declanșeze războiul în acel moment. „Ciano — arată în memoriile sale fostul interpret al lui Hitler, Paul Schmidt — [...] s-a întrecut pe sine însuși, demonstrînd, avertizînd, încercînd să calmeze lucrurile și în același timp subliniînd slăbiciunea Italiei. Fără folos însă. Ribbentrop fremăta ca un cîine de vinătoare, abia așteptînd să primească porunca stăpînului pentru a se năpusti asupra prăzii. Atacurile sale furibunde

In p. 38 : Mussolini și Hitler — așa cum figurează în Muzeul Grévin din Paris. Manechii de ceară ale dictatorilor suferă de două greșeli : Ducele poartă la gît Ordinul Măței în locul Annonciadei, iar Führerul are o diagonală soldățească în locul uneia de ofițer

Un alt Hitler de ceară, de data aceasta din Muzeul londonez al D-nei Tussaud, este evacuat în primăvara anului 1940 pentru a fi pus la adăpost de bombardamentele proprii sale LUFTWAFFE

Arătînd tot ca un manechin de ceară, Mussolini în piele și oase, cu cîteva zile înainte de a fi executat de patrioții italieni

contra Angliei, Franței și Poloniei alterna cu declarații de-a dreptul groțesti asupra puterii germane. Într-un cuvînt, nu se putea trata cu el."

Ciano nu a renunțat însă și, în întrevederile cu Hitler din 12 și 13 august, a susținut din nou punctul de vedere al guvernului său. El a arătat că și Ducele era convins de inevitabilitatea războiului și l-a asigurat că în momentul izbucnirii acestuia, Italia se va situa „integral de partea Germaniei”, subliniind însă cu tărie că țara sa dorea amînarea conflictului „pînă la o dată ulterioară”. Ciano a

argumentat că „de la conflictul din Abisinia, Italia trăiește, de fapt, în continuare într-un fel de stare de război, avînd urgentă nevoie de un răgaz. Rezervele de materii prime sînt complet epuizate [...] Capacitatea flotei este extrem de slabă. În prezent Italia are numai două vase [moderne — n.n.] de război, față de cele 11 sau 12 vase de război ale Angliei și Franței [...] În plus, fortificațiile italiene de la frontiera franceză sînt complet inadecvate. [...] Italia este deosebit de vulnerabilă în colonii."

Amînarea declanșării conflictului — arăta Ciano — era necesară nu numai din cauza situației Italiei, ci și din considerente de politică generală: în răgazul de doi-trei ani poziția Japoniei „va fi mult întărită [...]” Chiar și Spania lui Franco va fi în măsură să se alăture Axei „sub forma unei puteri care nu poate fi ignorată”.

Toate argumentele lui Ciano s-au dovedit însă zadarnice. Dorind cu insistență războiul, Hitler nu manifesta nici un fel de interes pentru situația aliatului său italian. Vizita lui Ciano în Germania confirma încă o dată ascuțimea contradicțiilor dintre cei doi dictatori în ajunul mării conflagrații. Referindu-se la întrevederea cu Hitler, Ciano relatează că acesta „este imuabil și implacabil în hotărîrea sa... A hotărît să lovească și va lovi. Argumentele noastre nu vor putea să-l oprească... Simt că alianța cu Italia nu contează pentru germani decît în măsura forțelor [inamice — n.n.] pe care noi le vom putea abate de pe propriile lor fronturi. Nimic mai mult. Soarta noastră nu-i interesează. Ei știu că războiul va fi decis prin ei și nu prin noi”.

După patru ani, în celula nr. 27 a închisorii din Verona, meditănd asupra acelorăși evenimente, ginerele Ducelui avea să noteze: „Nimic nu mai putea să împiedice, de atunci încolo, realizarea unui proiect îndelung meditat, discutat în sumbrele reuniuni pe care Fûhrerul le ținea cu colaboratorii săi intimi. Demența Fûhrerului devenise religia acoliților. Toate obiectiile rămîneau fără răspuns...”

Aliații, robii și „factorii inestimabili”

Informat asupra celor discutate în Germania, Mussolini a avut reacții contradictorii: la început, a fost de acord cu propunerea lui Ciano de a publica o declarație din care să rezulte că Italia nu avea intenția să participe la un conflict pe care nu-l dorise și nici nu-l provocase după aceea s-a răzgîndit, afirmînd că „onoarea îl obligă să meargă cu Germania”. Motivîndu-și această hotă-

rire, el n-a uitat să sublinieze că „vrea partea sa de pradă în Croația și Dalmatia”. Germanii trebuiau însă avertizați o dată mai mult, că Italia nu era gata de luptă și nu putea participa la război în acel moment. Legându-se încă în iluzia că alianța germano-italiană se baza pe deplina egalitate în drepturi a părților, lui Mussolini îi plăcea să creadă că începerea războiului trebuia să rezulte dintr-o înțelegere bilaterală.

În cele din urmă s-a hotărât ca Ciano să plece din nou în Germania, pentru a da de înțeles clar căpeteniilor naziste că Italia nu poate și nu va lupta acum. „Transmite nemților — îl îndemnează Ducele pe ginerele său / prieteni și aliați, da; robi, nu.” Dar la 21 august, când ministrul de Externe italian a luat legătură telefonică cu Ribbentrop, acesta n-a găsit răgaz pentru o înțelegere. La 23 august, Mussolini l-a autorizat pe Ciano să propună lui Percy Loraine și André François Poncet, ambasadorii Marii Britanii și Franței la Roma, să impună guvernului polonez cedarea Gdanskului către Germania, după care să participe la „negocieri” și la o așa-zisă „conferință generală de pace”. Mussolini miza încă pe ideea unui nou Munchen, sperând să primească, fără luptă, partea sa de pradă. Pe hitleriști, însă, nu-i mai interesau concesile statelor apusene și nici medierea Ducelui; erau hotărâți să dezlănțuie războiul.

La 22 august, Hitler l-a convocat la Obersalzberg pe comandantul armatei și le-a ținut un discurs de o vehemență aproape fără precedent: „V-am convocat pentru a vă prezenta tabloul situației politice și a trece în revistă factorii pe care mi-am bazat hotărîrea irevocabilă de a începe acțiunea [...]”.

Hotărîrea de a declanșa ostilitățile se întemeia pe faptul că Axa dispunea de „personalități remarcabile”, propria sa persoană și aceea a Ducelui: „Niciodată în istorie nu va exista un om care să dispună de o autoritate atât de mare ca mine. Existența mea reprezintă un factor inestimabil [...]. Al doilea factor este Ducele. Existența sa este, de asemenea, decisivă [...] În celălalt lagăr nu există vreo personalitate de prim plan, nici în Anglia, nici în Franța. Ora războiului a sunat.”

Reamintind generalilor săi că el, Hitler, crease Germania Mare „prin bluf politic”, Führerul arăta că venise timpul ca ei, militarii, să dovedească valoarea combativă a „mașinii de război”. „Dușmanii noștri sînt niște bieți viermi nenorociți — a declarat el. I-am văzut la Munchen, sînt prea fricoși pentru a întreprinde acțiuni de luptă. Nu vor trece de faza blocajului. Singurul lucru de care mă tem este venirea la mine a lui Chamberlain [...] cu propunerea de a-mi schimba hotărîrile. Dar el va fi aruncat pe scară, chiar dacă

eu însumi voi fi nevoit să-i dau un picior în burtă, de față cu fotoreporterii.”

La aceste cuvinte ale Führerului asistența a izbucnit în aplauze furtunoase, iar Göring, de bucurie, a sărit pe masă, mulțumindu-i lui Hitler și asigurându-l că armata își va face datoria.

„Obiectivul principal rămîne distrugerea Poloniei, suprimarea forței sale vitale — a continuat Führerul. [...] Să fiți duri și nemiloși [...] Acționați cu brutalitate [...] Blindați-vă împotriva oricăror manifestări de compasiune.”

Două dușuri reci

Data declanșării atacului împotriva Poloniei era fixată pentru ziua de 26 august 1939, ora 4,30. Dar la 25 august s-au produs două evenimente, care l-au determinat pe Hitler să dea momentan înapoi.

În după-amiaza zilei de 25 august, în jurul orei 18, la Berlin s-a aflat despre semnarea Tratatului de asistență mutuală anglo-polon. Articolul 1 stipula că „dacă una dintre părțile semnate va fi angajată în ostilități contra unei puteri europene [un protocol secret adițional preciza că este vorba de Germania — n.n.] ca urmare a unei agresiuni comise de aceasta din urmă [...] cealaltă parte semnatară va da imediat părții semnate angajate în ostilități tot sprijinul de care este în stare”. Conciliatorii de la Londra sperau că tratatul avea să-l convingă pe Hitler că Marea Britanie lua lucrurile în serios.

În cursul aceleiași zile, Daladier i-a trimis o scrisoare lui Hitler, atrăgându-i atenția că țara sa „va fi fidelă promisiunilor solemne pe care le-a făcut celorlalte națiuni, între care și Polonia”.

Vestea încheierii Tratatului anglo-polon a fost ca un duș rece pentru Führer; el a rămas „sumbru și gînditor la biroul său”, după cum mărturisește Paul Schmidt. A fost trezit din gîndurile sale numai de venirea ambasadorului italian.

În aceeași dimineață, Hitler îi trimisese lui Mussolini o scrisoare prin care îl avertiza că atacul împotriva Poloniei se putea produce „dintr-un moment în altul”; Mussolini, în ciuda așteptărilor partenerului său preciza în răspunsul său „**În practică**, în caz de acțiune militară, punctul meu de vedere este următorul: dacă Germania atacă Polonia și conflictul rămîne localizat, Italia va acorda Germaniei orice ajutor politic și economic i se va cere. Dacă însă atacă Polonia și aliații acesteia pornesc la contraatac împotriva Germaniei, vă informez anticipat că, pentru mine, va fi oportun să nu iau inițiativa operațiilor, dat fiind stadiul actual al pregătirilor de război ale Italiei, despre care v-am informat de repetate ori

și din timp pe dumneavoastră, Führer, și pe dl. von Ribbentrop. Putem interveni însă numai dacă, dacă Germania ne livrează imediat materialele militare și materiile prime necesare pentru a rezista atacului pe care francezii și englezii îl vor îndrepta mai cu seamă împotriva noastră.”

Paul Schmidt relatează că scrisoarea lui Mussolini „a explodat ca o bombă [...]”. Iar generalul hitlerist Halder notează în jurnalul său: „Extrem de nervos din cauza vestilor sosită de la Londra și Roma, Hitler a hotărât amânarea atacului”. Imediat a fost chemat Keitel, dându-i-se dispoziții în acest sens. „L-am văzut pe Keitel — relatează Paul Schmidt — năpustindu-se afară din biroul lui Hitler. L-am auzit vorbind foarte enervat cu aghiotantul său și am prins cuvintele: «Ordinul de pornire trebuie imediat revocat». Era numai o aminare, nu și o renunțare la înfăptuirea planurilor sale agresive*.”

Chiar în seara zilei de 25 august, el i-a trimis lui Mussolini o scrisoare rece și scurtă: „M-ați informat că nu puteți intra într-un conflict european major, decât dacă Germania vă aprovizionează imediat cu material de război și cu materii prime, ca să puteți rezista atacului pe care francezii și englezii îl vor declanșa mai cu seamă împotriva dv. Vă rog să-mi comunicați ce material de război și ce materii prime vă sînt necesare și în ce termen, pentru a putea aprecia dacă și în ce măsură vă pot satisface cererile [...]”

Tunurile au cuvîntul

În zilele următoare, comunicațiile verbale și scrise între Berlin, Roma, Paris și Londra s-au succedat fără întrerupere. „A fost un fel de conferință prin intermediul telefonului și al telegrafului — notează Paul Schmidt — iar eu, în calitate de translator, n-am fost mai puțin ocupat decât cu un an înainte, la Munchen, cînd partenerii au stat în jurul uneia și aceleiași mese.”

În dimineața zilei de 26 august a sosit răspunsul lui Mussolini. Pentru primele

* Referindu-se la împrejurările amînării atacului contra Poloniei, feldmarșalul Keitel avea să declare, în cursul procesului de la Nürnberg: „Am fost convocat brusc de Hitler la Cancelarie, și el mi-a ordonat: «Opriți totul imediat. Preveniți-l numai dacă pe Brauchitsch. Îmi trebuie timp pentru a negocia». Depozițiile sale au fost confirmate și întregite de Göring: „În ziua cînd Anglia a acordat garanția sa oficială Poloniei — relatea el la Nürnberg — Führerul m-a chemat la telefon pentru a mă anunța că suspendase executarea planului de invadare a Poloniei. L-am întrebat dacă această măsură era provizorie sau definitivă. «Nu — mi-a răspuns el — trebuie numai să văd dacă voi putea elimina intervenția britanică».”

12 luni de război, Ducele cerea 17 000 000 tone materii prime strategice și materiale militare, al căror transport ar fi necesitat 17 000 trenuri. Era o listă atît de lungă, încît putea „omorî un taur, dacă acesta ar fi știut să citească”, după cum nota, nu fără oarecare satisfacție, Ciano. În fond, totul era doar o simplă manevră de eschivare din partea italienilor, cu atît mai mult cu cît Attolico, fiind întrebat asupra termenului de livrare, a răspuns fără să clipască: „Imediat.”

Deși profund afectat de atitudinea aliatului italian, Führerul a dat dispoziții tuturor colaboratorilor săi să păstreze cel mai strict secret și să nu-și manifeste în nici un fel nemulțumirea. La 26 august, secretarul de stat Weizsäcker scria ambasadorului german la Roma, Mackensen: „La Berlin se fac cele mai mari eforturi pentru a evita orice manifestare de animozitate în legătură cu cele întimplite în relațiile italo-germane. Solidaritatea Axei este o calitate care impresionează adversarii și la care e firesc să nu vrem să renunțăm în nici un fel, în momentul de față.”

Hitler a hotărît deci să satisfacă, parțial, cererile guvernului italian. A aprobat livrarea unor cantități de cărbune și oțel, dar nu și de petrol și cupru; în loc de 150 baterii antiaeriene au fost aprobate numai 30. Mai rămînea de precizat termenul de livrare. „Cele 30 baterii antiaeriene grele — scria Hitler lui Mussolini la 26 august — pot fi expediate imediat; restul trebuie integrat în sistemul de transport general [...] Nu vă cer decât să încercați să imobilizați forțele anglo-franceze printr-o propagandă activă și prin demonstrații militare adecvate [...]”.

În răspunsul trimis lui Hitler chiar în aceeași zi, Mussolini îl asigura că va „imobiliza la maximum forțele franco-britanice, accelerînd, în același timp, cît mai mult cu putință, pregătirile militare.”

La 27 august Führerul scria partenerului său din Axá, cerîndu-i ca „cel puțin pînă la începerea luptei lumea să nu știe nimic despre atitudinea pe care intenționează să o ia Italia. Vă rog, deci, în mod cordial să mă ajutați pe plan psihologic prin presa dv. și prin alte mijloace [...] Vreau să vă cer acum o mare favoare, Duce. În această luptă dificilă, dv. și poporul dv. mă puteți ajuta cel mai bine trimițîndu-mi muncitori italieni, atît pentru industrie, cît și pentru agricultură”.

În aceeași zi, Attolico preda răspunsul lui Mussolini: „Lumea nu știe și nu va ști înainte de izbucnirea ostilităților care este atitudinea Italiei, dar va afla, în schimb, că Italia își concentrează forțele lîngă granițele cu marile democrații. Pe

(Continuare în p. 75)

Amintirile unui pașoptist

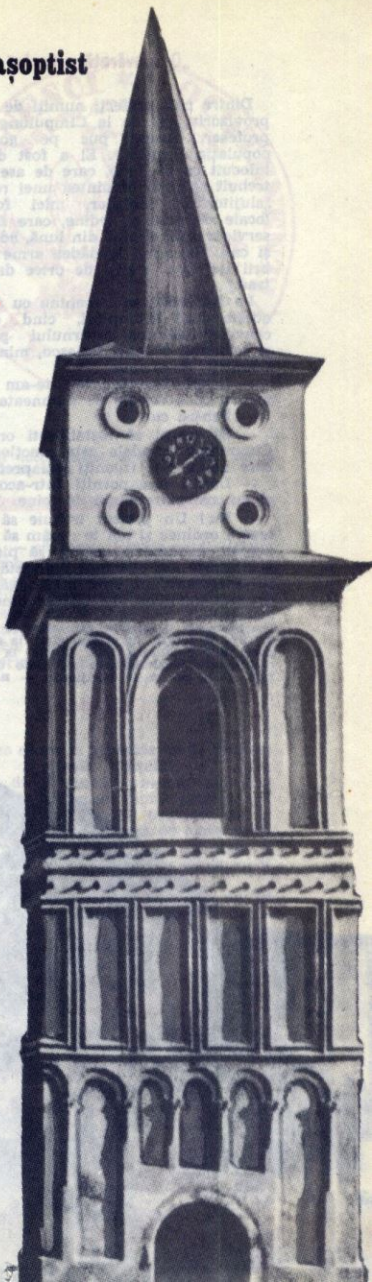
DRAPELUL TRICOLOR LA PREFECTURA DIN MUSCEL

Fiu al cărturarului Constantin Bălăceanu, care a sprijinit pe Gheorghe Lazăr să deschidă, în 1818, Școala națională de la „Sfintul Sava” din București, Ion Bălăceanu a început să se afirme în viața publică în cursul revoluției de la 1848. La vîrsta de 20 ani era prefect de Muscel și în această calitate a slujit ideile revoluției. Ca prieten devotat, l-a însoțit pe Nicolae Bălcescu la Constantinopol, Belgrad, Szeghedin, în toate încercările patetice făcute de marele revoluționar pentru conjugarea forțelor progresiste ale românilor și maghiarilor în vederea continuării revoluției. Și-a desfășurat activitatea apoi ca reprezentant al țării în cele mai importante capitale ale Europei, meritele sale rămînînd astfel înscrise în istoria diplomației românești din secolul XIX.

În 1908-1909, cînd avea 80 ani, Bălăceanu, „singur supraviețuitor” din grupul frunțașilor pașoptiști, a dictat amintirile ginerelui său Nicot de Villemain. Este un important document, în limba franceză, transmis postum, în 1929, Academiei Române (Souve-nirs de Ion Bălăceanu pour l'Académie Roumaine) și care se păstrează în Arhiva Ion Bălăceanu, Mapa I (text dactilografiat).

Din acest izvor inedit desprindem în traducere fragmentele referitoare la perioada cît Ion Bălăceanu a funcționat ca prefect pașoptist în Muscel. Merită să fie subliniată fermitatea cu care acest descendent dintr-o familie aristocrată a acționat în anumite împrejurări. Astfel, de pildă, el nu a ezitat să treacă pe lista elementelor reacționare ce urmau să fie obligate să părăsească orașul Cîmpulung chiar rude ale sale. Pe de altă parte, însă, din însemnările aceluiași Bălăceanu reies limpede limitele concepției sale revoluționare: „Sînt cu Revoluția pentru că ea reprezintă actualitatea; dar dacă ea ar lua-o prea departe, fiți pe pace, că m-aș retrage!” Oricum, amintirile acestui prefect pașoptist au o reală valoare documentară, contribuind într-un mod deosebit de interesant la reconstituirea atmosferei din fierbîntea vară revoluționară a Țării Românești.

Augustin Z. N. POP

„O adevărată nebulie“

Dintre noii prefecți numiți de guvernul provizoriu, cel de la Cimpulung, un fost profesor, fusese pus pe goană de populația țirgului*. El a fost de îndată înlocuit cu dl. Iano, care de asemenea, a trebuit să fugă dinaintea unei revolte a „slujitorilor“ [străjilor, mici formațiuni locale de pază și ordine, care făceau de serviciu o săptămână din lună, aducându-și și caii. Guvernul le dădea arme și membrii lor erau scutiți de orice dare — n. trad.].

La București se comentau cu aprindere aceste două întâmplări, cînd am fost convocat înaintea guvernului provizoriu și colonelul Nicolae Golescu, ministru din Lăuntru, mi-a spus :

— Dragă Bălăceanule, te-am chemat pentru că e nevoie de dumneata !

— Pentru ce ?

— Să mergi să restabilești ordinea la Cimpulung, citadela asta reacționară din care ne-au fost izgoniți toți prefecții !

— Dacă-i așa porniți într-acolo trupe și nu mai e trebuință de mine.

— Nu ! Un prefect trebuie să restabilească ordinea și noi te rugăm să primești această misiune. E nevoie să pleci chiar astăzi seară. Am și trimis o ștafetă maiorului Pleșoianu, pe care ai s-o găsești în drumul dimitale. Te cunosc bine și sînt

* Cum se va vedea din cele ce urmează, autorul se referă, în primul rînd, la o anumită parte din populație, mai precis la virfurile reacționare localnice sau refugiate din București și la cei ce le sprijineau — n.r.

liniștit asupra rezultatului misiunii dimitale. Poftim și decretul de numire !

Pe deasupra m-a îmbrățișat, fără să-mi îngăduie măcar una din obiecțiile pe care le-aș fi putut face împotriva acestei numiri a unui om în vîrstă de 20 ani, cîți aveam eu pe atunci într-un județ vestit ca greu de condus.

Cu toate acestea, punînd la bătaie și amorul propriu, am primit și, peste două ore, întorcîndu-mă acasă după ce mi-am rezolvat la minister cîteva treburi, am găsit gata de drum caii de poștă și am plecat însoțit de un subofițer de jandarmie așezat pe capra trăsului.

Am avut timpul să chibzuiesc adînc înaintea sosirii mele la prima stație de poștă, unde mă aștepta comandantul Pleșoianu cu batalionul său. Pe cînd el se-ndrepta spre mine i-am spus :

— Dragă comandante, cum sînt zorit s-ajung cu poștalionul cît mai degrabă și de vreme ce dumneata și oamenii dimitale sînteți pedestrași, rămîneți aici cît n-am trebuință de dumneavoastră.

— Dar cum asta ? Asta contravine dispozițiilor primite.

— Sînteți sau nu sub ordinele mele în acest moment ?

— Da !

Frumoasa clădire a muzeului orașului adăpostește în sălile sale numeroase măturii despre desfășurarea revoluției de la 1848 pe plan local

În p. 45 : Turnul Bărdia — un monument reprezentativ al vechiului Cimpulung Muscel

— Ei! Vă ordon să nu mă-nsoțiți.
— Dar e-o adevărată nebulie să vă expuneți astfel, de unul singur, să fiți insultat și eventual maltratat de turbații ăia de-acolo!

— Dacă sînt singur nu mă tem de nimic, în vreme ce dacă veniți cu mine mi-e mai teamă pentru dumneata și pentru oamenii dumitale decît pentru mine.

Comandantul s-a văzut silit să se supună și eu mi-am continuat calea în galopul a opt cai către Cîmpulung.

La ultima stație de poștă, vizitii întrebându-mă unde să oprească după ce-or ajunge în oraș, eu le-am indicat sediul poliției, al cărui șef, singur, era informat despre numirea mea.

După trei ore ne-am oprit înaintea clădirii poliției din Cîmpulung.

Dezrobirea țiganilor — o „monstruozitate”

Cînd polițaiul mi se prezentă, m-am găsit în fața unui omuleț negru ca fundul ceaunului, dar ale cărui trăsături energice îmi plăcea să le privesc. După modul cum mi-a relatat evenimentele din Cîmpulung am înțeles că administrația făcuse numeroase greșeli.

Pretextînd molima holerei, o adunătură de reacționari și de zvonști notorii din București se refugiaseră la Cîmpulung. Ei exercitau o influență foarte puternică asupra micilor boierimi și burgheziei din țîrg, și, cum populația acestui județ era docilă, nu le-a fost prea greu s-o zăpăcească de tot [...]

Proprietarii, cărora dezrobirea țiganilor lor, impusă de Constituție, li se părea o monstruozitate, se refugiaseră și ei în țîrg dînaștea atitudinii amenințătoare a lobașilor și robilor, îngroșînd șleahta nemulțumirilor.

Am mulțumit polițaiului pentru expunerea destul de limpede pe care mi-o făcuse asupra situației și i-am dat înțînire pe seară la prefectură, unde m-am și dus ca să cinez. De altfel nici n-am primit pe altcineva pînă seara. De îndată ce a venit, i-am înmînat o listă de boieri sosiți de la București, listă pe care se aflau și nume ale unor rude de-ale mele. I-am recomandat ca el personal să se ducă la fiecare din acești cocoanași, să-i informeze în chipul cel mai politicos că contracțiul de poștă * primise dispoziție să le pună la îndemînă oricîți cai ar fi dorit și că pentru această doleanță aveau timp de gîndit 24 ore; peste acest soroc urma să li se trîmită caii la domiciliu.

— Și-apoi? întrebă polițaiul.

— Peste asta nici o îngăduire.

Semn că-nțelesese, el s-a înclinat.

— În altă ordine de idei — am reluat

Sigiliul locotenenței domnești din 1848 a
Țării Românești

eu vorba — să convoci toate notabilitățile urbei Cîmpulung la primărie, ca să le cunosc și să mă prezint. Vreau să le notific temeiurile numirii și sosirii mele.

Trebuie să adaug că a doua zi virfurile aristocrației plecaseră, unele spre București, altele spre Brașov, pentru a se alătura prințului Bibescu.

De necrezut!

Cînd am ajuns la primărie, unde se aflau întruniți fruntașii orașului și cîțiva boiernași din vecinătăți, m-am mărginit să le spun că fusesem numit prefect nu numai pentru a restabili ordinea, dar și pentru ca să iau cunoștință de toate motivele de nemulțumire pe care ei le-ar fi putut ridica împotriva administrației anterioare.

— Sînt hotărît — adăugai eu — să vă dau întreaga satisfacție unde-aveți dreptate, căci dispun de puteri depline în acest scop. Aș fi putut să-mi fac intrarea în orașul dumneavoastră în fruntea a cinci sute de oameni...

— Știm asta, știm...

— ... dar eu m-am prezentat singur ca să vă dovedesc încredere și să vă conving că, în ce mă privește, nu vă consider oameni de dezordine. Ca prefect al Revoluției sînt dator să aplic întru totul principiile pe care le-ați citit în Constituție, între altele organizarea gărzii naționale, pe care n-ați acceptat-o, la fel cu eliberarea țiganilor, la care nu voiați să conveniți sub pretext că ei de cînd e lumea s-au

* Șeful stației de poștă — n.r.

pomenit robi. Dar noi am făcut Revoluția pentru a pune sfârșit unei asemenea stări de lucru — și trebuie să acceptați ce vi se cere.

Ascultătorii mei au părut că se-nvoiesc cu acest argument și, cînd i-am întrebat dacă au de ridicat vreo obiecție, mi-au răspuns în unanimitate că nu, adăugînd: — Vom îndeplini tot ce ne veți pretinde legal, dar nu vrem să fim tratați cu asprime!

La sfîrșitul acestei convorbiri, un boier bătrîn, Rudeanu, îmbrăcat în costumul său străvechi, mi-a spus:

— Auziți: unul dintr-ai noștri, un Bălăceanu revoluționar! Nu-mi vine să cred!

— Și pentru ce nu? Idéile au progresat. Da! Sînt cu Revoluția pentru că ea reprezintă actualitatea; dar dacă ea ar lua-o prea departe, fiți pe pace, că m-aș retrage.

Între mica boierime ce forma clasa conducătoare a Cîmpulungului, familia Rucăreanu era cea mai importantă și exercita prin poziția sa o serioasă influență asupra țirgului și județului. Totodată era socotită singura familie ce arătase cîteva concesii ideilor moderne, căci cel mai mare din cei patru frați, cîți număra această familie, studiasse la Paris, iar al

Mîine, în zori, turcii!

[...] În această epocă, în care cele mai rapide mijloace de informație erau stafele călări, eu nu aflasem nimic. Chiar a doua zi după cele ce se întimplaseră la București, polițaiul mi-a prezentat pe un voluntar din armată sosit în misiune de curier și care încercase să ocolească orașul pentru ca s-ajungă la frontieră.

Cînd a fost adus înaintea mea i-am cerut hîrțile pe care le avea asupra lui și el nu s-a opus ca să mi le încredințeze. Aceste înscrisuri conțineau un ordin către comandantul român de la treacătoarea Branului, înștiințîndu-l de numirea unui caimacam, despre schimbarea intervenită la București și învederîndu-i totodată porunca de a nu recunoaște altă autoritate decît cea care decurgea din această nouă imputernicire. I-am cerut curierului să-mi povestească cu de-amănuntul cele ce se petrecuseră în tabăra turcă și, datorită lui, am luat cunoștință de toate aceste detalii. Era tare îngrijorat de ce-aveam să-i fac! După ce a fost percheziționat de către șeful poliției și m-am încredințat că nu mai purta asupra sa nici un alt act, i-am comunicat că-i liber. El mă întrebă dacă are

CRONICA LUNII SEPTEMBRIE 1848 ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

După ce, în primele zile ale lunii — mai precis la 6 septembrie 1848 — o mare demonstrație populară ce are loc la București vădește încă o dată largul atașament față de revoluție, în ziua de 13 septembrie trupele otomane, sub comanda lui Fuad-efendi, pătrund în oraș. După ce înfrîng eroica rezistență a pompierilor din Dealul Spirii, turcii restaurează vechiul regim regulamentar; două zile mai tîrziu, în 15 septembrie, trec Milcovul în același scop trupele țariste ale generalului A. V. Lüders.

La 25 septembrie apare un decret special pentru exilarea fruntașilor revoluționari din Țara Românească. În sfîrșit, la 28 septembrie, dizolvarea taberei de voluntari de pe Cîmpul lui Traian (Rîureni, jud. Vilcea), marchează încheierea revoluției în Țara Românească.

doilea făcuse parte din oștire, din care se retrăsese cu gradul de căpitan. Nu mi-era greu să înțeleg că ei rămăseseră oarecum supărați pentru faptul că guvernul provizoriu îi nesocotise. Pentru a îndrepta astă scăpare din vedere l-am rugat pe căpitanul Rucăreanu să primească a fi comandantul gărzii naționale, cu condiția ca în trei zile s-o pună pe picior de funcționare, ceea ce el acceptă. Pe frate-său l-am numit subprefect și de-atunci totul a mers admirabil, bravii locuitori ai Cîmpulungului nu mi-au mai vorbit o singură clipă de nesiguranță. Am deplina temeiuri să cred chiar și acum (cînd scriu, în 1909) că cei cîrmuiți erau tot atît de mulțumiți de mine pe cît eram și eu de ei.

voie să răspîndească noutățile pe care le purtase cu sine și i-am răspuns afirmativ. Astfel locuitorii Cîmpulungului, mai favorizați decît ceilalți locuitori din provincie, au aflat chiar în seara ce se apropia evenimentele din Capitală.

Eram dornic să știu care va fi atitudinea populației față de mine și am dat ordin șefului poliției și „tistului” să păstreze pe mai departe, de-ar fi fost nevoie chiar și prin mină forte, drapelul tricolor peste tot unde fusese arborat după Revoluție [Revoluția adoptase drapelul tricolor: albastru, galben și roșu. Era o combinare a culorilor de pe steagurile valahice și moldovenești. Țara Românească avea un drapel albastru și galben, Moldova un drapel albastru și roșu — n. trad.]. Celor doi funcționari le-am cerut să-mi spună dacă se so-

coteau încă depinzând de mine și ei mi-au răspuns din adîncul convingerii și cu elan că atît timp cît mă voi găsi acolo, îmi vor împărtași soarta. Le-am cerut atunci să poarte pe mai departe cocarda tricoloră cît voi purta eu însumi eșarfa tricoloră [de prefect]. Au respectat acest angajament — fără să-și pună întrebarea cu ce preț aveau să plătească actul lor de bunăcredință. A doua zi, eu am ieșit ca de obicei pe jos și am străbătut tîrgul: am primit din partea tuturor aceleași semne de respect. Am trecut pe la Cerc*, unde am aflat întreaga protipendă a orașului și am discutat asupra evenimentelor din București, ca și cum s-ar fi întîmplat foarte departe. Am observat totuși că o oarecare neliniște stăpînea spiritele. În fine, unul dintre ei, mai sincer, a adus discuția asupra pregătirilor de rezistență, în legătură cu care știa că guvernul provizoriu muncise și m-a întrebant ce-aveam de gînd cu „slujitorii” cantonați în tabără. Cu un aer rece, am răspuns că turcii se găseau la București. Lui nu-i păsa că țara devenise provincie turcească**, în timp ce pentru mine guvernul român era în ceasul de față tabăra lui Magheru și de acolo așteptam ordine, dispoziții, pe care îmi rezervam dreptul să le aduc la cunoștință prin sunete de trompete și tobă îndată ce le-aș fi primit. Nimănui nu i-a mai trecut prin minte să-mi adreseze întrebări.

În această stare de nesiguranță s-a scurs o zi întreagă pînă cînd, în clipa cînd eram gata să mă culc, am primit vizita polițaiului, care m-a vestit conspirativ că șeful poștei din Pitești dorește să mă

vadă. Primindu-l imediat, el mi-a spus c-a venit într-adevăr deșelîndu-și cei mai buni cai, numai ca să-mi aducă la cunoștință că a doua zi, dis-de-dimineată, turcii pot fi la Cîmpulung. Din Tîrgoviște, a adăugat el, deja și pornise un batalion turcesc cu același obiectiv. Și dintr-o parte și din cealaltă, instrucțiunile primite erau să mă aresteze și să mă ducă la București sub escortă.

Șeful poștei era un revoluționar înflăcărat și convingerile sale îl puseseră pe drum să mă vestească. I-am mulțumit călduros [...] pentru serviciul pe care mi-l făcuse și el s-a reîntors peste noapte la Pitești, unde nimeni n-a știut vreodată despre fuga sa.

Știrile pe care mi le adusesese îmi interziceau orice alt drum în afară de cel către Transilvania, singurul pe unde mai puteam să scap, căci nu mi-era poftă să mă-ntorc la București.

De la Magheru, din Cîmpul lui Traian***, nici o veste, dar mă amăgeam cu gîndul că el trebuia să fie acolo cu armata sa. Mi-era totuși scris să-mi pierd și această iluzie căci, în aceeași zi chiar, un ofițier-curier m-a încunoștinat că Magheru, dînd urmare unei intervenții presante a agentului diplomatic englez, făcută în numele guvernului său, s-a refugiat în Transilvania pe la Turnu-Roșu, cu toți cei care, ca și el, participaseră la Revoluție și că s-a despărțit de trupă și de ofițerii lui după ce i-a dezlegat de jurămintul de credință față de Revoluție.

Așadar la această oră, drapelul tricolor nu mai filfia în Țara Românească decît asupra prefecturii de Muscel.

* Clubul local al „elitei” muscelene — n.r.
** În sensul că țara fusese ocupată de trupe intervenționiste — n.r.

*** Sediul de lîngă Rimnicu Vilcea al taberei militare revoluționare conduse de Gh. Magheru — n.r.

o Clio anunță o Clio anunță o Clio anun

■ Ramses purta perucă

LA Timna, localitate situată la nord de portul israelian Elath, un funcționar al unei agenții de turism din Tel Aviv a făcut o descoperire arheologică întîmpltătoare, dar interesantă. Pe zidul parțial rămas în picioare al unui vechi templu egiptean de aici, un desen îl înfățișează pe faraonul Ramses III, care a trăit în urmă cu 3000 ani.

Suveranul, care este înfățișat aducînd ofrande zeiței Hathor, poartă perucă și un fel de fustă scurtă. Pe antebrațul său e tatuat simbolul regalității — un șarpe.

Arheologii speră că această descoperire îi va ajuta să elucideze unele aspecte ale activității desfășurate de egipteni în deșertul Arava, în cursul secolului XII î.e.n.

O farsă politică

și substratul ei

Paris, la strâmtul secolului XIX, cu turnul Eiffel

C. MILLE alias GH. COPĂCINEANU

TIBERIU AVRAMESCU

În primăvara anului 1882, Constantin Mille se afla la Paris. Eliminat din Universitatea de la Iași, pentru ideile sale socialiste, plecase în străinătate să-și continue studiile. În capitala Franței, s-a întâlnit cu un grup masiv de studenți români, mulți dintre ei nutrirind convingeri socialiste: Vintilă și Horia Rosetti, Al. Radovici, Grigore Maniu (tatăl poetului Adrian Maniu), Mihai Săulescu etc. „Eram în focarul vieții culturale și aproape de soare — își va aminti el în 1911 — eram tineri, același vis ne legăna, nu era în avântul nostru nimic urit, nici o stricăciune nu ne atinsese, trăiam pentru visul nostru, ne cultivam sufletul și ne oțeliam inima, ne pregăteam ca odată întorși în țară să îndeplinim opera părinților noștri cari la 1848 puseseră temeliiile României celei noi”.

„Cartierul general” al studenților socialiști și radicali români din Paris se stabilise la cafeneaua „Cluny”. Ei țineau o strinsă legătură (prin corespondență, azi în cea mai mare parte pierdută) cu cei rămași în țară. Mille a aflat repede despre moartea lui Vasile Conta, idolul generației sale, întimplată la 21 aprilie 1882, scriind cu acel prilej poemul: La moartea lui V. Conta în care, în numele prietenilor săi de idei, se angaja să continue lupta ateistă a filozofului român.

Un misterios corespondent parizian

În primăvara aceea, împreună cu M. Săulescu, care avea să ajungă în timpul primului război mondial ministru în guvernul conservator al lui Marghiloman, Mille a pus la cale o farsă la adresa ziarului „Timpul”, stîrnind mult haz printre con-

temporani. Amintim că la oficiosul conservator lucra ca prim redactor Eminescu, pe care socialiștii îl admirau ca poet, dar îl combăteau pe plan politic, afla timp cît funcționa la acea publicație. Farsa a fost planuită și cu știința (sau poate chiar la îndemnul) fiilor lui C. A. Rosetti, Vintilă și Horia — aflați și ei la Paris — și care

erau, fără doar și poate, indignați de atacurile violente publicate periodic de „Timpul” împotriva tatălui lor.

Despre ce a fost vorba?

Sub numele imaginar de Gh. Copăcineanu, Mille și Săulescu au trimis redacției „Timpului”, la București, o serie de corespondențe în care, într-un stil destul de confuz și fals exaltat, „demascău” acțiunile tinerilor socialiști români aflați în capitala Franței. După cum avea să mărturisească mai târziu, Mille voise să probeze, prin corespondențele respective, că „orice insanitate poate intra în coloanele ziarului” conservator, făcând totodată mențiunea că simpatiile sale nu se îndreptau de loc spre guvernul liberal, pe atunci la putere și pe care-l combătea „Timpul”.

Prima corespondență a fost trimisă la 20 iunie 1882 și relatează despre o conferință socialistă (probabil reală) care avusese loc la cafeneaua „Jussien”, în prezența unui mare număr de studenți români și de alte naționalități. A urmat apoi un șir de corespondențe bazate pe fapte imaginare și de-a dreptul năstrușnice — multe redactate într-un limbaj caragielesc — pe care oficiosul conservator le-a publicat cu fidelitate.

„Cum trebuie să ridă în barba lui albă moșneagul Rosetti — se spunea într-o astfel de misivă publicată de ziarul „Timpul” — văzând cum copiii lui și amicii copiilor lui se joacă cu rachetele înspăimântătoare a artificiei care acum 11 ani a luminat și sîngerat Parisul cu o lumină stranie!” Și conchidea: „...Atît ne-ar trebui — o revoluție care să zdruncine din bază industria noastră națională care de-abia se naște”.

Impotriva zelosului „correspondent” conservator, se puneau la cale și atentate, organizate de socialiștii „chipurile”, supuși oprobiului public. Astfel, în noaptea de 26 iulie 1882, corespondentul imaginar ar fi fost atacat pe podul Austerlitz de către patru indivizi înarmați cu cuțite, fiind salvat grație unei patruli care-și făcuse apariția în ultima clipă.

Uciagașul e... victimă

O întîmplare norocoasă a oferit tinerilor socialiști un text tipărit, care a fost folosit cu succes pentru „demascarea” vehementă a lui Mille, „gonitul din Iași”. Un anume francez Mille își deschisese un restaurant nou și — ca să-și facă reclamă — distribuisese prospecte pe străzile Parisului. Pro-

fitînd de identitatea de nume, Mille și Săulescu au trimis gazetei conservatoare un exemplar din prospect (pe care „Timpul” l-a reproduș în facsimil), afirmînd în scrisoarea însoțitoare că tînărul român Mille este patronul noului local. „Ei bine! Stimabilul domnul Millea, mare (7) agitator din țară, nuvelist și poet la ocazie, student în ore pierdute, propagandist și ocult inspirator al tinerimii din Paris a găsit de cuvință să cumuleze pe lînga toate celelalte și ocupațiunea... de bucătar... Acest birt — conchidea bătălosul corespondent al oficiosului conservator — nu e decât un mijloc spre a capta tinerimea română și a o arunca, *volens-nolens*, în rîndurile bătăliei socialiste”.

Dar coarda fusese întinsă prea mult! La 3 septembrie 1882, în „Telegraful” a apărut o scrisoare deschisă adresată de Mille redacției „Timpului” în care, după ce anunța că l-a ucis fără pic de milă pe inexistentul Copăcineanu, își îngăduia să ridă în hohote de farsă care îi reușise atît de bine; „Copăcineanu sînt eu — jubila Mille —, tot eu uciagașul și ucisul, calomniatul și calomniatorul — pana mea de aproape patru luni umple coloanele „Timpului” cu minciunile cele mai ridicule, frazele cele mai nostime, că, în sfîrșit, de patru luni de zile îmi bat joc de gazetarii numitei foi”.

Satisfacția lui Mille avea să fie însă și mai mare: cu cîteva zile înainte de a apărea relatarea despre falsul Copăcineanu, redacția „Timpului” se grăbise să-i trimită acestuia, la Paris (str. St. Suplice, 22 — probabil adresa lui Săulescu; Mille stătea pe str. Nicole, 19) o scrisoare de mulțumire: „Însărcinat din partea *Comitetului nostru de redacțiune* mă grăbesc a vă transmite prin această epistolă mulțumirile noastre pentru bunăvoința dv. d-a ne trimite corespondențe... Credeți, stimate domnule că, deși sub vălul anonimului, țara vă va fi recunoscătoare pentru realul serviciu ce aduceți d-a o face atentă cu o oră mai înainte asupra tendințelor socialismului ce caută a prinde în finele dar periculoasele lui mreje tineretului român fără experiență. Gazeta noastră, prin grațiosul și puternicul d-voastră concurs va da alarma...”

În fața unor asemenea dezvăluiri, redacția „Timpului” a tăcut mîlc, lăsînd faptul necomentat. Numai Eminescu într-o discuție cu Zamfir Arbore, i-ar fi spus acestuia: „Ei, Zamfir dragă, ai dracului copii... Dar nu vezi tu că-i vară? Le-am dat necitite la tipar”.

Conferința de la Berlin din 1878, care consfințea independența României, Serbiei și Muntenegrului, a pecetluit totodată una din ultimele etape ale decăderii Imperiului otoman. Patru decenii mai târziu, o dată cu înfringerea Turciei în primul război mondial, cind se ivise primejdia dezmembrării statului de către puterile învingătoare, istoria avea să confirme încă o dată justetea cuvintelor lui Montesquieu: „Dacă hazardul unei bătălii, adică o cauză particulară, ruinează un stat, înseamnă că existau cauze generale care au făcut ca acest stat să piară într-o singură bătălie”.

Dezastrul militar, agravat de tarele conducătorilor aflați pe atunci la cîrma țării, a declanșat, în 1919, lupta de eliberare națională a poporului turc, mișcare populară condusă de burghezia națională avînd în fruntea ei un om al cărui nume, Kemal Mustafa, era cunoscut în întreaga țară grație faptelor sale de arme și convingerilor sale progresiste.

Născut la Salonic în 1881, la trei ani după Conferința de la Berlin, absolvent al mai multor școli și colegii militare și apoi comandant al unor unități militare otomane staționate în diverse părți ale imperiului, Kemal Mustafa își vădește de timpuriu calitățile sale de combatant și organizator militar. În același timp, el creează la Damasc, în 1906, împreună cu alți ofițeri turci ostili sultanului, societatea politică secretă „Patria și Libertatea”, iar doi ani mai târziu participă la mișcarea socială a „Junilor turci”, care urmărea îngrădirea puterii absolute a sultanului și adoptarea unor reforme politice și economice favorabile dezvoltării capitalismului în Turcia.

Primul război mondial îl surprinde în funcția de atașat militar la Sofia. Deși pledase insistent împotriva intrării Turciei în război de partea Puterilor Centrale, în momentul declanșării ostilităților Kemal Mustafa cere imediat să fie trimis pe front, remarcîndu-se mai ales în luptele de la Gallipoli (peninsulă ce străjuiește strîmtora Dardanele) din 1915, unde trupele conduse de el opun timp de șase luni o rezistență înverșunată armatelor engleze, australiane și neozelandeze. Pînă la sfîrșitul conflagrației mondiale, Kemal Mustafa parcurge drumul de la locotenent-colonel la cel de comandant de corp de armată, fără a înceta însă să-și exprime dezacordul față de modul în care Turcia era tratată de aliații ei.

Cunoscător perfect al stărilor de lucruri din Imperiul otoman, Kemal Mustafa a urmărit nu restaurarea acestuia, ci independența Turciei propriu-zise, consolidarea ei, fără anejiuni. Realizarea acestui deziderat, dictat de imperativele vremii, îi va îngădui să exclame mai târziu: „Fericit este omul care a făcut totul pentru a se putea numi turc”.

Kemal Mustafa - „părintele turcilor“

Victoria decisivă reputată de trupele republicane comandate de Kemal Mustafa asupra intervențiștilor străini pe riul Sakarya, în toamna anului 1921, victorie în urma căreia i s-a conferit titlul de „Ghazi“ (Victoriosul) a dus succesiv la înlăturarea sultanului (1922), proclamarea Republicii Turcia (1923) și alegerea învingătorului ca președinte al țării.

Din această perioadă datează primele sale contacte cu guvernul U.R.S.S. Tratatul de prietenie sovieto-turc, încheiat în martie 1921 la Moscova, a însemnat un sprijin moral, politic și militar important pe care Rusia Sovietică îl acorda tinărului stat turc, în lupta contra intervenției străine și reacțiunii interne. Kemal Mustafa declara în Medjlis (Parlament) la sfârșitul aceluiași an că „noi și Rusia sintem prieteni, căci Rusia mai curînd decît oricine a recunoscut drepturile noastre și ne-a arătat respectul cuvenit“.

Istoricul englez Morgan Philips Price observa, pe bună dreptate, că Kemal Mustafa „a contribuit în modul cel mai substanțial pentru a-și scoate țara din cea mai gravă criză a istoriei sale“. El a avut, de asemenea, un rol de prim rang în opera de modernizare a Turciei. Contribuția și meritele sale în restructurarea întregului aparat de stat, laicizarea vieții publice, emanciparea femeilor, introducerea unui alfabet modern, efectuarea de reforme în viața economică, socială și culturală, mutarea capitalei de la Istanbul la Ankara, în inima țării, sînt incontestabile.

Activitatea sa n-a fost lipsită de inconsecvențe, iar unele reforme, mai ales economice, inițiate de Kemal Mustafa, ezităările, concesiile și erorile sale sînt produsul limitelor și încorsetărilor revoluției burghize, al cărei exponent a fost. Relevarea lor contribuie la conturarea personalității sale complexe, fără a-i umbri însă realizările, efectuate într-un iureș permanent, parcă într-o teamă perpetuă că bariera finală a timpului inexorabil îl va împiedica să-și termine opera.

Obiectivul final pentru care a militat Kemal Mustafa a fost crearea unei Turcii noi și puternice, capabile să-și apere prin forțe proprii integritatea și suveranitatea națională. Pentru realizarea acestui țel, politica sa internă a urmărit făurirea unității tuturor forțelor națiunii, progresul economic și social al țării, iar pe plan extern el s-a străduit să creeze legături de prietenie atît cu vecinii, cît și cu state mai îndepărtate geografic. Prin numeroase acorduri și tratate — ca cel de prietenie și neutralitate cu U.R.S.S. (1925), Tratatul de prietenie veșnică, arbitraj și conciliațiune din 17 octombrie 1933 cu România, sau pactul „Înțelegerii Balca-

nice" din 1934 (din care făceau parte Turcia, România, Grecia și Iugoslavia), prin relațiile promovate cu țări din proximitatea asiatică a țării, ca Iranul, Afganistanul, Irakul, sau din apusul Europei, ca Anglia și Franța, Kemal Mustafa și-a adus aportul la întărirea păcii în lume, pe baza principiului: „Pace în țară, pace în lumea întreagă“.

Poporul recunoscător al Turciei l-a gratificat cu titlul de Atatürk (Părintele turcilor), titlu legiferat și de Marea Adunare Națională a țării în 1934. Opera sa i-a atras respect și considerație și din partea opiniei publice internaționale. Exprimind „certitudinea că prietenia Turciei și României este plină de viitor“, Nicolae Titulescu declara, în mai 1934, ministrului Afacerilor Externe al Republicii Turcia, Tevfik Rüstü Aras: „Marii conducători ai țării dv. se bucură aici de admirația și de stima de care sînt demni“.

Turcia modernizată dar nu lipsită de contradicții, pe care Atatürk o lăsa în urma sa la 21 noiembrie 1938, șase decenii după Conferința de la Berlin, purta amprenta acestei personalități complexe, a acestui fiu al epocii în care a trăit și a militat.

Andrei SILARD

Kemal Mustafa despre Turcia și alții despre el

Noi avem o sarcină națională și patriotică importantă: trebuie să reformăm viața noastră internă, să dovedim în mod practic că putem fi membri activi ai comunității națiunilor civilizate.

(Din cuvîntarea rostită la un miting — Ankara 1921)

O CONDIȚIE A PROGRESULUI

Națiunile care insistă în păstrarea tradițiilor și credințelor lipsite de suportul logic al argumentelor, găsesc calea spre progres dificilă [...]. Națiunile care nu se pot adapta la condițiile progresului, nu pot vedea viața într-o lumină practică și rațională.

(Dintr-o discuție cu profesorii din Istanbul — octombrie 1922)

AL CUI E PĂMÎNTUL?

Intr-o zi, Kemal Mustafa a fost înștiințat că un țăran a început să are un teren care făcea parte din ferma sa. Deși somat de mai multe ori, țăranul s-a încăpăținat să-și continue munca.

Atatürk a venit atunci la fața locului.

— Prietene, i-a spus el, știi cui îi aparține acest cîmp?

— Sigur că știu!

— Atunci de ce lucrezi pămîntul altuia?

— Eu sînt turc, a răspuns săteanul  i acest p m nt  i apar ine tatălui meu [Joc de cuvinte bazat pe înţelesul numelui Atatürk]. Nimeni nu mă poate împiedica s-o fac !

Mustafa Kemal s-a retras,  optind :

— C nd cineva are copii ca acesta, poate oare să se opună voin ei lor ? *

ADEV RA II VINOVA II...

Într-o zi, ministrul de Interne, Sukri Kaya, i-a comunicat lui Atatürk că un  ran a fost arestat  i deferit Justi iei pe motivul că l-ar fi înjurat pe pre edinte.

—  i de ce m-a înjurat ? s-a interesat Mustafa Kemal.

— Fiindcă, aprinz nd o  igar  răsucită în h rtie de ziar,  i-a ars musta a.

— Ai fumat vreodată o  igar  răsucită în h rtie de ziar ? a întrebat Atatürk.

— Nu.

— Ei bine, eu am fumat multe, în timpul războiului. Nu  ranul trebuie pedepsit, ci aceia care  i lasă pe săteni fără h rtie de  ig ri.

PRIMUL BAL

 n 1925, Atatürk a vizitat Izmirul, patro n nd cel dint i bal din Turcia  i a dansat cu fiica guvernatorului. P n  atunci, nici o femeie din Turcia nu dansase în public cu un bărbat.  ncetul cu încetul, atmosfera de la începutul balului care fusese glacială s-a risipit. La un moment dat, Kemal Mustafa a zărit un grup de tineri of teri care  sedeau izola i într-un col . S-a îndreptat spre ei  i le-a spus :

— Vă ordon să vă r sp ndi i prin sală. Repede ! Dansa i !

NU SEMINARIILE RELIGIOASE, CI ȘCOLII

Cred că metodele  nstruc iunii publice  i ale educa iei folosite p n  în prezent au constituit cel mai important factor al declinului istoric al na iunii noastre. De aceea, c nd vorbe  despre un program național de educa ie, înţeleg o cultură eliberată de super st ii arhaice, de idei străine spiritului nostru [...], o cultură corespunzătoare aptitudinilor noastre naționale  i istorice.

(Din cuv ntarea la Congresul pentru educa ie — Ankara 1921)

Cum poate să- i permite na iunea turcă — o na iune dornică de a- i câstiga un loc în familia na iunilor civilizate — să  ncre-

* Pentru sursa acestei  nt mpl ri  i a altora vezi microbibliografia.

din ze educa ia copiilor săi unor instituții complet distincte,  coala  i seminarul teologic ? [...] Seminarile nu vor fi redeschise ! Na iunea are nevoie de  coli !

(Dintr-o cuv ntare în Marea Adunare Națională — martie 1924)

ALFABETIZARE

 n prezent [...] avem de înfăptuit un obiectiv important — trebuie să  nv  m rapid noul alfabet turc. Considera i aceasta ca o îndatorire patriotică  i națională. Nu uita i că doar 10-20 la sută din con et enii noștri știu să scrie  i să citească.

(Dintr-o discuție purtată la Istanbul — 8 august 1928)

OMUL  I POSTERITATEA

A lucra nu at t pentru sine, cât pentru cei care vor veni după tine, este condi ia primordială a fericirii pe care orice om o poate  ştepta de la via . Bucuria  i fericirea complete în via  nu pot fi ob nute dec t lucr nd pentru existența  i bunăstarea genera iilor viitoare.

(Dintr-o convorbire consemnată în presă — după Willy Sperco)

PICTORUL N-AVEA DREPTATE

Cu ocazia celei de-a X-a aniversări a proclamării Republicii [ n octombrie 1933] un pictor a oferit lui Atatürk un tablou imens, reprezent nd bătălia de la Sakarya.  n prim-plan, Mustafa Kemal era  nf   at c l re pe un cal superb, într-o atitudine mar ial .

— Acest tablou nu trebuie niciodată expus, a observat Atatürk, în timp ce pictorul  ştepta fericit ri. Cei care au participat la bătălie știu că toți caii noștri erau numai piele  i oase, iar noi nu eram mai zdraveni : niște schelete,  i unii  i al ii. Prietene, pict nd războinici frumo i pe cai frumo i, dezonorezi Sakarya !

SECURITATEA INTERNA IONAL 

Politica externă a Republicii noastre urm re te salvagardarea păcii generale  i asigurarea securității internaționale. Noi ne străduim în permanen   să instaurăm rela ii bune, de prietenie, cu vecinii noștri [...]. Ca întotdeauna, r m ne tr ninc   i sinceră prietenia noastră cu Uniunea Sovietică. Această prietenie, născută în zilele negre ale istoriei noastre, va r m ne mereu pentru poporul turc o amintire scumpă, de neuitat [...]. Un eveniment important al

ultimilor patru ani l-a constituit încheierea pactului „Înțelegerii Balcanice”. Patru state, ghidate de încredere reciprocă sinceră, au semnat acest pact pentru asigurarea securității lor, ca Balcanii să nu mai devină niciodată obiectul unui amestec străin și nici sursă de discordie [...]. Important este faptul că a trecut doar un an și pactul Balcanic a devenit deja un factor important de menținere a păcii internaționale.

(Dintr-o cuvîntare rostită la
9 mai 1935)

PACE ÎN STRÎMTORI

Strîmtorile constituie un element deosebit de important al relațiilor internaționale [...]. Turcia este obligată să împiedice trecerea prin strîmtori a unui agresor potențial în scopuri militare. Turcia nu va admite aceasta niciodată...

(Din interviul acordat ziaristei americane Gladys Baker
— 21 iunie 1935)

PENTRU O POLITICĂ NAȚIONALĂ

„Actualele state balcanice, inclusiv Turcia, își datorează nașterea lor destrămării treptate a Imperiului otoman, îngropat în cele din urmă de istorie”.

(Citat după Dictionnaire diplomatique — M.A.E. Français, vol. III supplément)

Dacă organizarea internă a unui stat nu este națională, nici cursul politicii sale nu poate fi național [...] Politica statului otoman nu a fost națională [...].

În trecut, noi am stîrnit ostilitatea lumii [...]. Trebuie să ne cunoaștem limitele [...]. Noi nu dorim altceva decît să putem duce o viață liberă și independentă, în limitele granițelor noastre naturale și totodată [...] ne așteptăm la prietenie din partea lumii civilizate.

(Dintr-o cuvîntare rostită în
Marea Adunare Națională —
aprilie 1920)

DREPTUL LA DREPTATE

Atatürk a apărut în ziua cînd au fost lansate cele mai nedrepte acuzații din istoria noastră și el a susținut că națiunea turcă avea dreptul la dreptate [...] Importanța glasului său puternic nu a fost înțeleasă de la început, dar pînă la urmă [...] ea a influențat gîndirea întregii lumi [...]. După cîștigarea unor bătălii importante, Atatürk și-a consacrat întreaga viață dovedirii drepturilor [...] și însușirii lor națiunii turce.

(Din declarația lui İsmet İnönü * la moartea lui Atatürk —
noiembrie 1938)

* İsmet İnönü a fost un timp îndelungat președinte al Republicii Turcia, după moartea lui Atatürk, și de mai multe ori prim-ministru al Republicii Turcia (ultima dată între 1961-1965).

Mausoleul lui Atatürk din Ankara

Logofătul Tăutu nu a băut cafea

Aurel Dedei

„Felegeanul” Imaginar al solului • Controversa dintre teologii Islamului: un viciu sau o binefacere? • „Boema” din Istanbul acum patru veacuri • Sărașnica poruncă a padișahului • La București, în 1693 • Bolintineanu și ceașca goală

În O samă de cuvinte ce sîntu audzite din om în om, de oameni vechi și bătrîni, și în letopisețu nu sînt scrise, Ioan Neculce povestește și cum și-a ars gura logofătul Tăutul la Istanbul, cînd a băut pentru prima dată în viața lui cafea: „După ce au luat Bogdan Vodă domnia — scrie cronicarul moldovean — au și trimis pre Tăutul logofătul sol la turci, cînd au închinat țara la turci. Și așe vorbăscu oamenii, că l-au pus viziriul de au ședzut înaintea viziriului pre măcat, și n-au fost avînd mestei la nădragi, că, trăgîndu-i cibotile, numai cu colțuni au fost încălțat. Și dîndu-i cahfê, nu știu cum o va bê. Și au început a închina: «Să trăiască împăratul și viziriul!» Și închinînd, au sorbit felegeanul ca altă băutură”.

Nu dînr-un imbold iconoclast față de legendele vestitului cronicar moldovean, ci din dorința de a lămuri adevărul istoric, ținem să facem cîteva precizări cu privire la textul lui Neculce, ca și al lui Grigore Ureche, care, la rîndul lui, scrie că Bogdan Vodă „pre învățătura tătine-său, lui Ștefan Vodă, trimis-au la împărăția turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul zece pungi de bani și s-au închinat cu toată țara la Sultan Suleiman împăratu turcescu. Iară împărăția de bucurie mare, cu dragoste i-au primit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului celui mare; și i-au adus în țară și s-au apucat cu acei bani de au zidit o iscusită biserică în sat la Bălinești, pe Siret, în ținutul Sucevei, care trăiește și pînă astăzi.”

Despre aceste două fragmente de izvoare, care, în fond, evocă același eveniment — solia logofătului Tăutul la Istanbul — istoriografia noastră a stabilit următoarele: Sultanul Soliman s-a urcat pe tron în anul 1520, cînd Bogdan III era mort (la 20 aprilie 1517). Nu Bogdan Vodă zis cel Orb „a închinat țara la turci”. Tatăl său, Ștefan cel Mare însuși, a moștenit o țară închinată Porții otomane, încă din anul 1456. O dovedește documentul emis de sultanul Mehmed II și publicat de turcologul vienez von Kraellitz-Greifenhorst. Voievodul Moldovei Petru Aron, împreună cu sfatul țării, l-au trimis în acest scop la Istanbul pe logofătul Mihul, iar sultanul a acordat pace și protecție Moldovei, contra unui haraci anual. După o epocă de binecunoscute ostilități turco-moldovenesti, cu succese alternate, Ștefan cel Mare a încheiat iarăși pace cu turcii. Logofătul Tăutul a fost, la rîndu-i, trimis cu haraciul la Istanbul, în anul 1497. Pe de altă parte, frumoasa sa biserică de la Bălinești a fost terminată în anul 1499, după cum mărturisește inscripția ei, aflată și astăzi la locul de origine. În schimb Tăutul a murit, e adevărat, pe timpul lui Bogdan Vodă, în anul 1511.

Portretul lui, de bărbat călit în lupte și în misiuni diplomatice, energie și cu ochii vii, te impresionează cînd îl privești pe peretele ctitoriei de la Bălinești. Însă pe chipul acesta nu poți desluși care este adevărul cu privire la cafeaua servită fierbinte de... Ioan Neculce.

Lunga călătorie a unui arbust fainos

Nu sînt mute, totuși, mărturiile altora asupra acestei probleme. Mai întîi, cîteva cuvinte despre *Coffea arabica* L. Arbustul care produce cafeaua este originar din Etiopia. De acolo a fost transplantat în sudul Arabiei, în Yemen, în secolul XIV, cînd apare menționat mai întîi în izvoarele arabe referitoare la Yemen. În sec. XV s-a întins spre nord, iar în primul deceniu al sec. XVI, cafeaua era cunoscută și folosită la Cairo.

Este semnificativ, pe de altă parte, faptul că s-a găsit cafea în săpăturile din ruinele fostei capitale a Hoardei de Aur de pe Volga, la Saray Berke a hanului Berke, care a domnit între anii 1257 și 1266. Arheologul rus Tereșcenko a descoperit pe acele locuri, în anul 1850, „fasole, hrișcă și cîteva boabe de cafea”. Pentru prezența cafelei pe Volga rămîn însă de dovedit și legături comerciale între Hoarda de Aur și regatul Aksumit din Etiopia, anterior atestării documentare a cafelei în Yemen.

Numele băuturii pregătite din semințele acestui arbust este arab: *kahwa* și înseamnă, la origine, „vin”. Filologii exclud corelația între cuvîntul respectiv și numele regiunii Kaffa din Etiopia care, după unii, ar fi patria de origine a arbustului. Se pare că, la început, acest cuvînt indica fructul arbustului, iar abia mai tîrziu, în Yemenul sec. XIV, a ajuns să desemneze atît fructul, cît și băutura.

O bogată literatură arabo-persano-turcă răsfrînge viu și variat rolul și sensul cafelei în viața de toate zilele a lumii islamului.

După ce multă vreme cafeaua a fost băută numai de arabi, ea a ajuns în sec. XVI nu numai în Iran, ci și la Istanbul. Pentru prima oară a fost adusă în capitala Imperiului otoman în 1554-1555, pe cînd domnea sultanul Soliman, zis *Kanuni* (Legislatorul), de către turci, și Magnificul de către europeni (1520-1566)*. Înainte de această dată, în casele și pe străzile Istanbulului nu puteai adulmeca parfumul specific al cafelei și nici nu puteai gusta un

* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 2/1972.

fincan — „felegeanul“ Tăutului. — din băutura care a făcut faima Turciei. Deci este limpede că logofătul moldovean nu avea cum să bea cafea, împreună cu vizirul, citeva decenii mai înainte.

Locuri unde se cîntau dragostea și... vinul

Așa cum arată cronicarii vremii, prin 1554-1555 doi **kahveci** (cafegii) arabi din Siria — care pe atunci era de multă vreme provincie a Imperiului otoman — și anume Șems din Damasc și Hakem din Alep au venit la Istanbul și au deschis fiecare câte o **kahvehâne**, „casă a cafelei“, expresie din care derivă **cafeneaua** noastră. Se aflau așe-

geamie Süleymaniye, zidită de Soliman Magnificul. Se citeau acolo opere literare, poeții aduceau creația lor, gazeluri (tip special de poezie în literaturile orientale, avînd între 4 și 15 versuri, în care erau cîntate de obicei dragostea și vinul), epigrame, **kaside** (o formă de poezie, al cărui nume corespunde latinescului „laus“ — laudă), se discuta, se juca șah și table. Contemporanii menționează că Șems din Damasc s-a întors după trei ani în patria sa, cu un câștig de 5 000 ducăți, o sumă foarte mare.

Cafeaua și cafenelele au fost introduse, așadar, la Istanbul la mijlocul secolului XVI. Cariera le-a fost, însă, foarte spinoasă

Bazarul din Istanbul așa cum arăta în veacul trecut

În p. 57 : Portretul logofătului Ioan Tăutul în tabloul votiv din Biserica de la Bălinești, cîntitoria sa

zate în cartierul **Taht el Kale**, „sub cetate“, numit ulterior popular **Tahtkale** — „cetate de scînduri“, așa cum i se zice și astăzi — pe malul sudic al golfului Cornul de Aur, la poalele dealului încoronat de mărița

și din pricina lor s-a ajuns chiar la moarte de om legalizată. Cu toate că medicul sultanului Soliman, Bedreddin Kaysuni, în raportul ce i s-a cerut asupra noli băuturi, nu s-a ridicat împotriva ei, s-au grăbit în schimb ca s-o oprească autoritățile religioase din Capitală. Peçevî scrie : „Imamii [imamul — nu «imanul», cum se spune uneori — este preotul oficial musulman] și muezinii [cei care cheamă din minaret pe credincioși la rugăciune] și ipocriții teologi fanatici au zis : «Poporul s-a molipsit

de cafelele. Nimenia nu mai vine la moschee». Învățații religiei spuneau: «Sînt case ale viciului. Frecventarea lor premerge frecventării crîșmei». Predicatorii atacau cafeaua, iar muftiul [muftiul este autoritatea religioasă supremă la musulmani] au emis fetvale [sentințe juridice canonice, date de un muftiu] spunînd: «Orice lucru care se carbonizează, adică devine cîrbune, este total interzis!»

Cu toate acestea, unii predicatori se opuneau acestor incriminări, îndrăznind să susțină că ceea ce „nu ajunge pînă la cîrbune, este permis s-o bei”. Cronicarul turc notează că „n-au rămas nici unul dintre ulemale [savanți dogmatici] și șeihi, dintre viziri și mărîmi, care să nu bea cafea”, ba încă unii mari viziri au deschis ei înșiși cafelele, luînd drept chirie zilnică pînă la unu sau chiar doi galbeni, o sumă extrem de ridicată. A intervenit apoi unul dintre cei mai mari şeyhîlislami*, Ebüssüüd efendi, care printr-o fetva a oprit consumul vinului și al cafelei.

Prigoana sultanului Murad IV

Cea mai aspră prigoană împotriva cafelei — ca și împotriva tutunului, opiumului și vinului — a fost dezlănțuită de sultanul Murad IV (1623-1640). În septembrie 1633, sultanul Murad IV a emis un firman — prin urmare o decizie politică, nu religioasă — prin care interzicea cafeaua și tutunul, sub pedeapsa cu moartea. Istoricii contemporani înfățișează pe pagini întregi

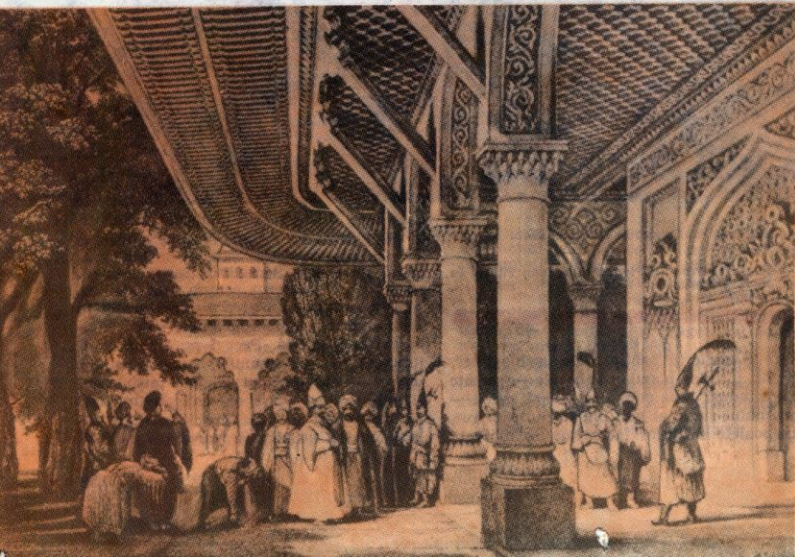
* Funcție creată de turcii otomani în capitala imperiului, pe care o deținea muftiul de Istanbul.

acțiunea personală dusă de pașah pentru descoperirea și pedepsirea imediată a celor ce călcau strașnica poruncă. Sultanul, în travesti, umbla și noaptea și ziua, conducîndu-se după mirosul aburilor de *kahve* și de fum de *tütûn*; și dacă-l prindea pe cineva asupra faptului, îl uciddea el însuși pe loc. A doua zi, scriu cronicarii oficiali, pe străzile Istanbulului zăceau neatinse leșurile „vinovaților”.

Sub urmașul său, sultanul Ibrahim, severitatea manifestată împotriva utilizării cafelei s-a muiat. De atunci, adică din a doua jumătate a sec. XVII, consumul cafelei a devenit liber pe tot imensul cuprins al Imperiului otoman. Iar cafeaua și cafelele au ajuns să fie cunoscute și răspîndite tot în același secol și în Europa: la Veneția în 1640, Marsilia — 1654, la Londra — în 1662, Paris — 1680. La Viena, adusă prin Ungaria — pe atunci încorporată în cea mai mare parte Imperiului otoman — cafeaua este menționată pentru prima oară se pare în anul 1645, cu ocazia sosirii unei solii turcești.

În 1665, o altă solie turcească, alcătuită din 571 persoane, primea zilnic de la austrieci, printre multe altele, cite 40 funți de cafea, deci 20 kg. Cantitățile de cafea pe care le furnizau austriei otomanilor la asemenea ocazii erau de-a dreptul imense. Astfel, la 15 ianuarie 1700, pentru reușita tratativelor de pace cu turcii, împăratul Leopold I a ordonat vămii din Osjek (Eszék pe Drava) să trimită delegației turcești de

Întrearea în seratul sultanilor

la Viena 600 hectolitri de orez și 100 hectolitri de cafea, iar la 10 aprilie încă 40 hectolitri de cafea. O notă de la 4 octombrie același an arată că delegația turcă la Viena a vîndut o bună parte din cafea și orez, fiindcă nu le-a putut consuma. În documentele turcești din epoca în care Ungaria centrală era provincie turcească, iar Transilvania, ca și celelalte două țări românești, se afla sub suzeranitatea otomană, cafeaua apare mai întîi în anul 1650 și i se zice multă vreme „fekete viz” (apă neagră).

Un zapis și o cafeana bucareșteană

Se pune întrebarea: cînd este atestată pentru prima oară cafeaua în țările noastre, lăsînd la o parte imaginara băătură, sorbită — chipurile — în fața marelui vizir, cîrînd după anul 1500 de logofătul Tăutul? E o întrebare, la care, în stadiul actual al cercetărilor, se poate da un răspuns destul de vag.

Ca și în restul Europei, și la noi întîlnim menționată mai întîi cafeaua spre sfîrșitul sec. XVII, deși fără îndoială că era cunoscută unora cu mult înainte.

Printre actele Mănăstirii Cotroceni din București, păstrate la Arhivele Statului din Capitală, există un **temessük** (zapis), scris în turcește și datat la 1 zilhicce 1104 h., adică la 3 august 1693, prin care turcul Ivaz își vinde cafeaneaua, împreună cu locul pe care e clădită, egumenului numitei mănăstiri. Actul acesta dovedește că în capitala Țării Românești cafeaua era mai demult cunoscută, și nu numai întîmplător. Existența unor cafenele ne face să presupunem că ele jucau aici același rol ca și la Istanbul. Și nu este lipsit de noimă amănuntul că la București cafegiul-proprietar era turc.

Tot Neculce povestește cum în 12 septembrie 1699 a fost predată de turci polonezilor cetatea Camenița, de față fiind și domnul Moldovei, Antioh Cantemir: „Și pașa dede în minile leșilor trii pungi de urșinic cu trii chei a porților cetății Cameniții. Iar leșii începură a ride [...] Și-i cinsti pașa cu café și cu cerbet [șerbet], după cum este cinstea turcească. Și-ș luară dzioa bună de acolo unii de la alții.”

Mai tîrziu, cafeaua este frecvent amintită în cronicile și documentele românești, atît în Moldova cît și în Țara Românească. Spicuim acum numai detaliiul că pe lista lucrurilor lui Nicolae Mavrocordat prădate cu ocazia prinderii sale de către austrieci la București, alcătuită la 29 ianuarie 1717 la Sibiu, erau trecute și „100 Ocka Caffé” (100 ocale de cafea). Nu e lipsită de interes nici însemnarea cronicarului Dapontès, care îl prezintă pe șeful cafegiilor chehaiei Țării Românești la Poartă ca pe o personalitate de mare importanță, fiindcă aducea el însuși în țară nu cafeaua, ci însuși firmanul padișahului Mahmud I

(1730-1754): „Suf aga, **kahveci bași** al lui chehaia bey, sosi la București aducînd un firman conceput în termeni foarte energici prin care se porunceă Principelui să rechiziționeze orz ori unde va găsi în județele de pe malul Dunării și anume pînă la măsura de 200 000 **kile**. Principele l-a destituit pe marele portar Manolakis în urma plîngerii sub-numitului **kahveci bași**, care declarase că acest funcționar nu avea pentru el considerațiile cuvenite rangului său”. Acest personaj orgolios, care, totuși, la Istanbul, nu făcea decît să supravegheze fierberea cafelelor în reședința reprezentanților Țării Românești pe lângă Poartă, a plecat înapoi încărcat de daruri. Datele acestor întîmplări sînt 4 și 7 februarie 1739.

O întîmplare cu titlu

Erau zilele în care bunul Ioan Neculce trăia și scria la letopisețul său (el a murit cîțiva ani mai tîrziu, în 1745). Spiritul care-l caracteriza și în vremea aceea pe moldoveni a putut, prin urmare, foarte bine să orodeze un „cuvînt” din „sama” celor multe ale trecutului și pe canavaua cafelei care pornea — pentru moldoveni — de la Istanbulul turcilor și era cunoscută de acum de-a binelea de orișicine.

„Rolul” cafelei în relațiile româno-turcești, trebuie s-o spunem, s-a încheiat într-un mod foarte interesant. Cu ocazia primei vizite a domnitorului Alexandru Ioan Cuza la Istanbul în septembrie 1861, **türk kahvesi** i-a jucat un renghi unuia din însoțitori, lui Dimitrie Bolintineanu, care descrie astfel cum a decurs acest act politic:

„Marele vizir Ali-pașa ne priimi la ușă. Toți furăm introduși în sala cea celebră numită Ars-odasi, unde sultanul vine cîteodată să prezide consiliul statului. Sala este mare și foarte elegantă.

Aici multime de servitori turci ne aduseră cafeaua. La unii abia erau negrite de cafea felegele. Mie însă îmi prezintă felegeanul cu totul deșert. Îl luai și făcui că sorb și îl dedei înapoi... Domnitorul dupe ce schimbă cîteva vorbe cu vezirul, se scoală, și noi toți îl urmarăm. Vezirul îl petrecu pînă la ușă cu mare politeță.”

O zicală turcească spune: „lipsind cafeaua, lipsește și suzeranitatea” (**Kahve yok, hâkimiyet de yok**). Astfel, cele două întîmplări — una închipuită de Neculce, cealaltă, a lui Bolintineanu, reală — par să aibă și o semnificație simbolică. Felegeanul gol ce l-a avut în mînă Bolintineanu ar putea fi deci interpretat ca o metaforă a unei realități politice — desprinderea de sub suzeranitatea turcilor, proces încheiat prin războiul din 1877.

* **Căliatoria domnitorului Principatelor Unite la Constantinopol**, în D. Bolintineanu **Căliători**, ed. I. Roman, Biblioteca pentru toți, vol. II, nr. 480, București, 1969, p. 337.

Publicăm mai jos răspunsurile exacte la concursul nostru (în paranteză sînt trimiterile bibliografice la numerele respective din „Magazin Istoric”):

SERIA I

1. Pacorus II era **căpetenie partă**; Solul trimis de Decebal se numea **Callidromus** (nr. 10/1971, p. 48).

2. Diploma cavalerilor ioaniți nu menționează **volevodatul lui Gelu**; Cronica lui Faz'l ul-Lah Rașid a fost scrisă **după 1300** (nr. 11/1971, pp. 3-5).

3. Alecsandri a fost invitat să intre în **Parlament** (nr. 10/1971, p. 65); Consulul Franței la București se numea de **Coutouly** (nr. 10/1971, p. 64).

4. Nu se afla în exil la Neapole, ci în **Franța** (nr. 11/1971, p. 73); Domnitor era **Barbu Știrbei** (nr. 11/1971, p. 74).

5. Seleucos nu l-a otrăvit pe Alexandru (nr. 10/1971, pp. 89-91); Grecii **au adoptat** obiceiurile și îmbrăcămintea persanilor (nr. 10/1971, p. 42).

6. Nu se ocupă de bătălia de la Waterloo (nr. 10/1971, p. 37); E vorba de **bursa din Londra** (nr. 11/1971, p. 45).

SERIA II

1. Detaliu din nr. 11/1971, p. 72.

2. Detaliu din nr. 11/1971, p. 5.

3. Detaliu din nr. 12/1971, p. 55.

4. Fotomontaj din nr. 12/1971, p. 31 sus, și nr. 11/1971, p. 84.

5. Fotomontaj din nr. 12/1971, p. 72 și nr. 11/1971, p. 42.

6. Fotomontaj din nr. 11/1971, p. 49 și nr. 1/1972, p. 44.

SERIA III

1. „Manifest”; „Hotel Bejan” (nr. 2/1972, p. 32).

2. Nicolae Cristea (nr. 3/1972, p. 16); Demonstrația antifascistă din 13 martie 1936 (nr. 3/1972, p. 15).

3. Str. Liniștei, nr. 1; 1934 (nr. 3/1972, p. 9).

4. Congresul internațional antifascist de la New York, din 1938; Pactul păcii (nr. 2/1972, pp. 20-21).

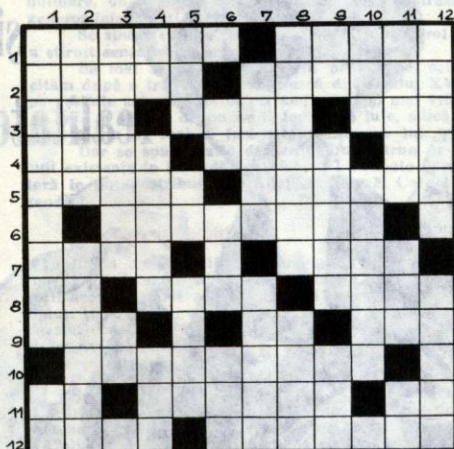
5. Elena Pavel; 25 ani muncă silnică (nr. 3/1972, p. 14).

6. Filimon Sirbu; Închisoarea Jilava (nr. 2/1972, p. 13).

Concursul organizat de revistă a stîrnit și de astă dată un deosebit ecou în rîndul cititorilor noștri. Am primit la redacție mii și mii de scrisori. E firesc ca în rîndurile unuia număr atît de mare de participanți să se înscrie mulți cu răspunsuri exacte. Ca atare, stabilirea cîștigătorilor concursului se va face pe calea obișnuită la concursurile de acest gen: TRAGEREA LA SORTI va avea loc DUMINICĂ, 11 Iunie a. c., ÎN ORAȘUL REȘIȚA. Juriul, alcătuit din cunoscuți istorici, va fi prezidat de profesorul universitar, doctor docent Dumitru Berciu.

Lista cu cîștigătorii premiilor va apare în numărul 7 (64), Iulie 1972, al revistei.

PENIGMISTICĂ

CLIO

și...

SUITA

SA

ORIZONTAL : 1) Obiecte de studiu pentru numismați. — Praful... florilor, utilizat în datarea descoperirilor arheologice. 2) Înregistrează, an cu an, evenimentele istorice. — Povestiri despre zeii și eroii popoarelor antice. 3) De dată foarte recentă (pl.). — Scriitor oficial al actelor de cancelarie la curțile voievozilor noștri. — Face muzica... 4) Semn material, lăsat de un obiect, animal sau persoană. — Prin imagini estetice, furnizează istoricilor date despre diferite colectivități. — Rîuri în... amonte ! 5) Perioadă din istoria Egiptului antic. — Sosit cu... întârziere. 6) Istoria nescrisă a unui popor (art.). 7) În jurul unei cetăți la marginea fostului Imperiu otoman. — Capabilă. 8) Miroso specific. — Scrib... neisprăvit. — Fluviu în U.R.S.S. 9) A cunoaște. — Molibden. — Vale în Algeria. 10) Știință care se ocupă cu studierea inscripțiilor vechi. 11) Ustensilă inventată încă din epoca de piatră. — Mineral alb, utilizat în ceramică. — Afirmație. 12) Ocupanți ai tronului (pop.). — Părințele istoriei.

VERTICAL : 1) Formă sub care se păstrează cronicile. — Măsură de suprafață. 2) A acorda cuiva un respect deosebit. — Străvechi locuitori ai Mexicului. 3) Tocmiți. — Ion Petrescu. 4) Prenume. — Captivat. — Nu mai departe... 5) Deducție (abr.). — Asia ! — Delicios pește de apă dulce. 6) Servește ! — Semn de atenție. — Orașel în India. 7) O zi din săptămână. — Spoile. 8) Zugrăvită. — Țară antică de unde faonarii aduceau aur și mirodenii. 9) Din, în vechile

noastre documente. — Lipsesc la statuia zeiței Nike Apteros. — Fiica lui Cadmos și a Armoniei (mit.). 10) Materie primă utilizată la confecționarea tăblițelor de la Ninive. — Grație ei, aflăm cînd au avut loc diferite evenimente istorice. 11) Nici Clio nu e acutită de ele. — Divizibili cu 365. — Notă muzicală. 12) Vechea capitală a Asiriei. — Conflict care echi-valează cu un război.

Cuvinte rare : IANA ; RIR ; ROH.

I. PĂTRAȘCU

SOLUȚIILE CAREULUI DIN Nr. 5

1	S	T	O	R	I	C	I	L	I	S		
2	O	T	O	M	A	N	A		D	A	L	B
3	A	R	M	A		A		S	A	B	I	I
4	N	A		T	A	L	I	A		I	S	E
5	V	I	S		S	T	E	F	A	N		R
6	O	N	O	R	A		Z	I	D		V	E
7	D	I	R	Z		I	E	R	E	M	I	A
8	A		O		A	P	R		S		S	
9		A	C	C	E	A		A	T	A		
10	S	V	I	E	R	C	E	V	S	K	I	
11	O	A		T	O		B	E	N	D	E	R
12	E	I	L	I	S	T	E	A		A	R	C

Harun
ar-
Raşid

între mit
și
realitate

Se spune că celebrul calif, plictisit de moarte și suferind de insomnii chinuitoare, obișnuia să se plimbe noaptea pe străzile Bagdadului, împărțind cu generozitate pungi de aur.

Se spune că i-ar fi dăruit împăratului Carol cel Mare un elefant alb, care a stîrnit senzație în țara francilor.

Se mai spune, într-una din povestirile celor 1001 de nopți (pe care o cităm după o traducere românească din secolul XVIII) că „Arun Arașid a statut pe vremile sale împăratul cel mai vestit și mai viteaz decît toți și precum a fost de tare și viteaz, de nu ar fi fost prea iute, adică necălcios și iubitor de slavă deșartă, nu ar mai fi fost altul asemenea lui...”

Dar se spun multe despre califul Harun ar-Rașid. * Posteritatea i-a învăluit existența în legendă, înzestrîndu-l cu toate darurile pe care imaginația populară le putea atribui oamenilor de seamă. Ce s-a petrecut însă dincolo de legendă?

O mamă ambițioasă

În limba arabă calif înseamnă „urmas, loctiitor al lui Mahomed”; purtătorii acestui titlu erau conducătorii religioși și politici ai **califatului** — formă de stat constituită în Orientul mijlociu și în nordul Africii, pe teritoriile cucerite de arabi în sec. VII-VIII e.n. Începînd din anul 762, capitala califatului a fost Bagdadul.

Titlul de calif, care în perioada următoare morții lui Mahomed (632 e.n.) era eligibil, devine, după aproape trei decenii, ereditar. Nici o lege nu indică cum anume se transmite această moștenire, dar se înțelege că o obicei care cere ca, încă în timpul vieții, califul să-și desemneze succesorul — sau succesorii — din familia sa și să-și consfințească voința printr-un act oficial. Tatăl lui Harun, califul Al-Mahdi, îl desemnează ca succesor pe fiul său mai mare, Al-Hadi, căruia i se acordă toate onorurile cuvenite prințului moștenitor.

Cineva nu e însă de acord cu hotărîrea califului. Acest cineva este chiar soția lui, Khaizuran, care are asupra califului o influență atît de mare, încît la curte nu se face aproape nimic fără voia ei. Khaizuran îl iubește mai mult pe fiul său cel mic, Harun, și nu întîrzie să-și manifeste categoric această preferință. Astfel începe lupta, care va face ca cel ce în basmele orientale va fi califul califilor, Harun ar-Rașid, să ajungă la domnie după cîrîncene conflicte pentru succesiune și vărsări de sînge. Incidente similare au pecetluit ascensiunea atît a predecesorilor săi din dinastia Abbasizilor, cît și a urmașilor săi.

* Am adoptat forma Harun ar-Rașid, care redă pronunția arabă, în locul tradiționalei forme europene Harun al-Rașid.

În lupta pentru impunerea lui Harun ca moștenitor, Khaizuran are aliați foarte puternici: familia Barmekizilor, de origine persană, care de cîteva decenii deținea puteri mari în califat, între care și titlul de vizir [sub Abbasizi, un fel de prim ministru]. Întîmplarea face ca voința mamei lui Harun să coincidă cu interesele Barmekizilor. Născut doar la cîteva zile după unul din fiii celebrului vizir Yahya, Harun a fost alăptat de două dintre soțiile acestuia; la rîndul lui, Fadl, fiul mai mare al aceleiași vizir a fost alăptat de Khaizuran. Această înrudire „de lapte” are o mare importanță pentru musulmani. În plus, Harun devine elevul lui Yahya Barmekidul, un elev supus și silitor, care își veneratează dascălul într-atît, încît îl numește „tată”.

Din educația tînărului prinț, de altminteri foarte dotat, nu lipsește nimic din ceea ce s-ar putea cere unui viitor suveran. Minuiește armele de tînăr și o victorie pe care o repurtează — sub îndrumarea aceluiași Yahya — asupra veșnicilor dușmani bizantinii, aduce atîta bucurie califului, încît acesta îi încredințează stăpînirea provinciilor orientale ale imperiului. O a doua campanie, în care se pare că lui Harun i se lasă inițiativa, se termină cu un succes răsunător; fiul lui Al-Mahdi ajunge pînă la malurile Bosforului și împărăteasa Irina a Bizanțului acceptă să-i plătească un tribut anual de loc neglijabil.

Aceste succese nu pot rămîne fără urmări. Deocamdată Khaizuran izbuteste să obțină desemnarea lui Harun drept al doilea succesor. Se crede că, cu acest prilej, tatăl său îi adaugă supranumele de „Ar-Rașid”, „cel bine condus pe calea cea bună” sau, cum s-a mai tradus, „ortodoxul”.

Ambițioasa Khaizuran nu renunță

însă la țelul suprem, acela de a-l de-creta pe Harun prim succesor, în locul lui Al-Hadi. În cele din urmă îl convinge pe calif, dar nu și pe Al-Hadi, care refuză categoric să renunțe la titlul lui oficial și la drepturile sale. Califul în persoană pornește spre Tabaristan, unde se află Al-Hadi, pentru a-i smulge renunțarea. Pe drum însă califul moare. Pură întâmplare sau intervenția unor forțe mai puțin abstrac-te? Nu se știe. Cert e că Al-Mahdi se stinge din viață fără să reușească să schimbe ordinea inițială de domnie.

De acum încolo lupta pentru succe-siune ia o formă acută. Al-Hadi sosește la Bagdad, înăbușe cu violență o miș-care de nemulțumire izbucnită în ab-sența tatălui său și o înfruntă deschis pe Khaizuran. Conștient de primejdii-le ce-l pindesc, Al-Hadi acționează hotărît. Decide să-l lase moștenitor pe fiul său, în locul lui Harun, îi prigo-nește pe susținătorii acestuia și îl în-temnețează pe Yahya, amenințându-l chiar cu moartea.

Nu Yahya este însă cel care moare, ci însuși Al-Hadi — înăbușit, se pare, cu o pernă, în haremul lui. Nu se cu-nosc însă amănunte.

Harun e proclamat calif în septem-brie 786 e.n.

la această povară de pe umerii mei...

Strălucirea Bagdadului, fastul curții, generozitatea ostentativă a califului și a marilor dregători impresionează pos-teritatea mai mult decît pe contempo-rani. Cîrînd după venirea Abbasizilor la putere (750 e.n.), largi păături ale po-pulației își manifestă nemulțumirea față de noua stăpînire, care nu aduce decît o agravare a luptelor politice și religioase, moștenite de la predecesori, abuzuri, suspiciuni și rachiune per-sonale, mari dificultăți economice. În Asia centrală izbucnește o mișcare îm-potriva dominației Abbasizilor (776-783); în Gurgan se declanșează o răs-coală țărănească (778-779) [cînd stea-gul roșu a fost înălțat ca un simbol al luptei împotriva exploatații]. Ma-nifestări de nemulțumire se fac simțite, amenințînd să ia proporții, în zona Mării Mediterane.

Acest imperiu sfîșiat de contradicții îl moștenește Harun ar-Rașid, al cinci-lea cîrmuitor din dinastia abbasidă. Le-genda ni-l arată evocînd în fața vizi-rului Yahya vremurile de glorie și uni-tate de după moartea lui Mahomed și plîngîndu-se de dramatica sciziune ce a urmat după aceea. Doi istorici arabi At-Tabari (sec. IX) și Al-Masudi (sec.

X), relatează în mod asemănător vor-bele pe care Harun ar-Rașid le adre-sează tutorelui său, vizirul Yahya, im-e-diat după urcarea pe tron: „Părinte al meu, tu ești cel care prin judecata ta strălucită, prin înțelepciunea guver-nării tale, m-ai făcut să ajung în locul în care mă aflu acum. Îți încredințez guvernarea supușilor mei, vreau să iei această povară de pe umerii mei. Ju-

Legendele ni-l înfățișează împărțind cu dăr-nicie pungi cu aur

În p. 64: Basmele orientale cuprinse în 1061 de noapți îl au ca figură centrală pe marele calif

decă cum crezi, angajează pe cine vrei, revocă pe cine vrei. Cît despre mine, eu n-o să controlez nici una din trebu-urile de care te ocupi“.

Yahya preia deci în fapt puterea în califat. Doi dintre fiii săi, Fadl și Gea-afar, cel din urmă fiind prietenul ne-despărțit al califului, capătă funcții im-portante și agonisesc averi fabuloase.

Pînă la un moment dat, Harun ar-Rașid pare a se mulțumi cu rolul de conducător spiritual: păzește cu sfin-țenie canoanele ritualului, conduce pe-lerinajul în mai multe rînduri, parti-cipă ca arbitru la disputele școlilor teologice și, mai ales, la „lupta sfin-tă“ împotriva dușmanilor nemusulmani.

Mai presus de orice, însă, Harun înțelege să se bucure de toate desfătările ce i le poate oferi curtea, poezii, savanții, muzicienii, cântărețele sclave, prietenii și numerosul său harem.

Califul califilor nu este însă nici pe departe suveranul de cele mai multe ori blajin și drept și întotdeauna înțelept, cum apare în legendă. Manifestările sale sînt pline de neprevăzut, iar

Barmekizilor de a oferi posturi importante unor prieteni șiiii [adepti ai unui curent al islamului apărut în sec. VII e.n.]. Îl irită însă și fastul în care se complac dregătorii, generozitatea cu care își tratează curtenii, gloria lor care amenință s-o întrecă pe a sa...

Nimic din comportarea califului nu lasă însă să se întrevadă deznodămîntul. Nici o schimbare de atitudine față

Plădă din Bagdadul de altădată

capriciile lui au deseori urmări dramatice pentru cei din jur. El poate răsplăti cu dărnicie o vorbă de duh ce i-a fost pe plac, sau pedepsi sălbatic pe autorul unui vers prea îndrăzneț. Se pare că Harun e tentat să-și manifeste autoritatea cu atît mai violent, cu cît simte că puterea îi aparține din ce în ce mai puțin.

O noapte de groază

S-a spus, mai tirziu, că dizgrația Barmekizilor a căzut ca un trăsnet. Așa să se fi întîmplat oare?

Neînțelegerile dintre calif și membrii acestei familii încep în împrejurări care ar fi trebuit să-i pună în gardă pe prea puternicii dregători. Pe Harun îl supără în primul rînd încercările

de Barmekizi și mai ales față de Geaafar, bunul său prieten, pe care continuă să-l copleșească cu daruri scumpe. Se spune că pînă și în acea noapte de ianuarie a anului 803 cînd califul, abia întors dintr-un pelerinaj, ia teribila hotărîre, Geaafar primește vizita emisarilor lui Harun, încărcăți cu cadouri. Dar îndată după aceea vine un alt emisar, eunucul Masrur, care are misiunea de a-i aduce califului capul lui Geaafar.

Cruzimea cu care califul își „tratează” prietenul stîrnește oroare. Din ordinul lui Harun, trupul lui Geaafar e făcut bucăți și aceste rămășițe sînt expuse pe cele trei poduri ale Bagdadului, unde zac vreme îndelungată. În aceeași noapte de groază, Yahya și fiul său Fadl sînt aruncați în închisoare, de unde nu vor mai ieși pînă la sfîrșitul zilelor lor. Trimișii califului cutreieră în goană Bagdadul și țara, îi întemnițează pe Barmekizi, le confiscă bunurile, destituie pe oamenii lor.

Dizgrația, am văzut, pare subită; în realitate însă nu este așa. De ce se manifestă însă în acel moment și atât de brutal? Istoricii sînt de acord că Harun ar-Rașid a avut motive puternice pentru a-i îndepărta pe Barmekizi (deși tot el a fost cel care i-a investit cu puteri aproape depline). De ce l-a ucis însă pe Geaafar, tovarășul lui de plăceri cel mai puțin implicat în conducerea califatului, în timp ce pe atotputernicul vizir Yahya și pe fiul acestuia, Fadl, s-a mulțumit doar să-i închidă? Nu cumva — se întreabă istoricii — omorîrea lui Geaafar a fost o cruntă răzbunare a califului? Și dacă așa au stat lucrurile, ce anume l-a miniat pe Harun? Nici o sursă nu pune punctul pe i.

Oricare au fost incidentele care au putut dicta momentul și modul în care a luat sfîrșit familia Barmekizilor, un lucru e cert: califul le-a gîndit cu multă vreme înainte. Nu este exclus ca acest plan țesut cu atîta cruzime să fi fost stimulat, în afara cauzelor amintite, și de unele calomnii (istoricul arab Ibn-Haldun consideră că dizgrația Barmekizilor s-a datorat în primul rînd zelului depus de calomniatori).

Rămăs singur, cu puteri neîngrădite de nimeni și nimic, Harun ar-Rașid pare, totuși, nemulțumit de brutalitatea cu care i-a înlăturat pe Barmekizi. Cînd curtenii lingușitori încearcă să-i vorbească de rău pe vechii dregători, califul le răspunde cu răceală că ar trebui să încerce să fie la înălțimea lor, în loc să-i birfească.

„Moartea îi dă ascultare”

În ultima parte a domniei sale, Harun ar-Rașid face față din ce în ce mai greu numeroaselor revolte ale maselor. Atitudinea lui devine din ce în ce mai intransigentă, violența represiviunilor din ce în ce mai cruntă. În plus, zelul lui religios ajunge pînă la manifestări care seamănă cu cele ale Inchiziției. Orice formă de erezie sau de gîndire critică este urmărită și pedepsită necrutător.

Dar califul mai are de înfruntat și veleitățile de independență ale guvernatorilor de provincii, care amenință să ducă la dezmembrarea califatului. Spania, cucerită de arabi în 711 e.n., devenise provincie independentă încă sub un reprezentant al dinastiei precedente (a Omeiazilor: 661-750). Acum se dovedesc greu de menținut posesiunile din nordul Africii, cărora Harun ar-Rașid le-a acordat întotdeauna o aten-

ție specială. Din nou, califul recurge la represalii sîngeroase, poruncind să fie ucis unul din guvernatorii rebeli, Idris I, întemeietorul dinastiei Idrizizilor în Maroc. Un poet de curte glorifică în versuri evenimentul: Idris nu putea să scape de minia califului pentru că „Moartea îi dă ascultare și înșuși Destinul pare că se supune.”

Asasinarea lui Idris devine tema preferată a poezilor și cîntăreților de la curtea abbasidă, semn că înșuși califul — ne spune istoricul tunisian M. Talbi — a considerat-o o faptă demnă de laudă.

Adevărata glorie a lui Harun ar-Rașid provine însă, se pare, din succesele lui repurtate în luptele împotriva Bizanțului. Căci în afara victoriilor din tinerețe, înainte de a deveni calif, Harun are și alte prilejuri de a-i înfrunta pe „necredincioși” în lupta pe care Allah a poruncit-o slujitorilor săi și, mai cu seamă, califului.

Cînd Nikeforos, urmașul la tronul Bizanțului al împărătesei Irina, refuză să recunoască înțelegerea umilitoare pe care predecesorul lui o încheiase cu suveranul arab și cînd, după un schimb de scrisori, nu foarte amabile, cei doi cîrmuitori rămîn fiecare pe poziția lui, Harun declanșează ostilitățile. El pornește în fruntea armatei sale împotriva Bizanțului, prilejeste totul în drumul său și-l obligă pe împărat să ceară pace (806 e.n.) și să plătească un tribut bianual. Nikeforos nu se împacă însă multă vreme cu aceste condiții grele și pornește război, dar oștile arabe ies, din nou, învingătoare.

Cu aceasta se sfîrșește gloria militară a lui Harun ar-Rașid. El își găsește moartea într-o campanie împotriva rebelilor din Harasan (809). Nu se dezminte însă nici pe patul de moarte: în ultimele lui clipe poruncește să fie ucis un prizonier adus atunci, fratele rebelului Kaffi, care îl obligase la această expediție.

Și pentru ca această domnie, nu întotdeauna înțeleaptă, să aibă o continuare demnă de ea, Harun luase, cu ani înainte, nesăbuita hotărîre să lase moștenitori la tron pe trei dintre fiii săi. Cu toate că avusese grijă să învâluie această hotărîre într-o aureolă religioasă, cu toate că ordinea la domnie fusese înscrisă pe un pergament păstrat la Kaaba*, după moartea lui imperiul va fi, din nou, însîngerat de lupte fratricide.

* Templu de formă cubică (în limba arabă kaabe înseamnă cub) din orașul Mecca.

Elefantul alb

Posteritatea consemnează toate aceste fapte, peste care suprapune însă mituri deseori greu de desprins de realitate. Undeva între adevăr și legendă se află și relațiile diplomatice pe care Harun ar-Rașid le-ar fi întreținut cu Carol cel Mare, regele francilor și împărat roman (768-814 e.n.).

Discuții îndelungate au fost consacrate ambasadurilor pe care Carol cel Mare i-a trimis califului, pentru a-i cere protecția pelerinilor în drumul lor

care se bucura marele calif. Au fost căutate argumente care să justifice această tăcere; nici unul nu s-a dovedit însă convingător. Astăzi s-a ajuns la concluzia că lipsa oricăror referiri poate fi explicată într-un singur mod: cei doi suverani nu și-au trimis nici un fel de ambasadori. Mai mult, poate că nici n-au știut unul de existența celuilalt. Nu e mai puțin adevărat, însă, că regele francilor și califul arab au avut motive care i-ar fi putut determina să stabilească relații — în primul rând lupta împotriva dușmanului

Ambasadorii lui Harun ar-Rașid în audiență la Carol cel Mare: o simplă născocire?

spre locurile sfinte (un reflex al acestei istorii îl găsim în **Soarele în baltă sau aventurile șahului**, de M. Sadoveanu). Cronicile occidentale au păstrat, în afara datelor privind schimbul de delegații, și lista cadourilor pe care cei doi monarhi și le-au trimis și pe care figurează și acel legendar elefant alb.

Surprinde însă faptul că istoricii arabi, foarte scrupuloși și în redarea altor amănunte, nu vorbesc niciodată despre istoria schimbului de ambasade, deși ar fi fost la fel de interesați să consolideze astfel gloria universală de

comun, Bizanțul — după cum au existat însă suficiente temeiuri ca istoriograful de mai târziu să facă din Carol cel Mare un precursor al cruciaților.

Este adevărat, de asemenea, că mai puțin înțelepciunea, și mai curind dirigența lui Harun ar-Rașid au făcut ca, în anii lui de domnie, gloria Imperiului arab să ajungă la apogeu.

Este adevărat că acest calif al califilor, care își făcuse el însuși un titlu de glorie din vasele lui cunoștințe, adunase în jurul său savanți, poeți și artiști de toate neamurile, care au lăsat monumente nepieritoare în știință, literatură și artă, ce au alcătuit epoca de aur a culturii arabe.

În acest sens Harun ar-Rașid nu este poate, nedemn de renumele pe care îl are în posteritate.

De trei ori fost-prinț

H. DUMITRU

Impunerea la cîrma țării a dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen a fost una din cele mai nefaste acțiuni ale coaliției burghezo-moșierești. Ea a însemnat o verigă esențială în lanțul de măsuri adoptate de clasele exploatare în vederea înăbușirii luptei poporului pentru libertate și progres social. Așa cum ei înșiși au recunoscut adesea, exponenții cercurilor conducătoare vedeau în dinastia străină „o garanție de ordine și stabilitate” a regimului burghezo-moșieresc, un mijloc de consolidare a acestuia.

Dar monarhia n-a fost numai o instituție cu un profund caracter reacționar, ci și un uriaș parazit pe trupul țării. Hohenzollernii opoșiți la noi au continuat fidel practicile care-l făcuseră odinioară pe Marx să exclame: „Cine nu cunoaște trădările, perfidiile, vicleșugurile practice pentru a pune mina pe moșteniri din care și-a tras mărirea ei familia de caporal care poartă numele de Hohenzollern?”.

Monarhia hohenzollerniană a stăpinit într-adevăr și România ca pe propria-i moșie, jecmănind-o fără crutare și fără alegere, căci își simțea zilele nesigure și numărate în această țară în care poporul a urit-o și disprețuit-o de la bun început. Ideea de republică avea, în aceste împrejurări, adinci rădăcini în viața spirituală a poporului, constituind un ferment care a stimulat puternic gândirea progresistă, inspirindu-i concepții înaintate despre modul de organizare a statului și făcînd-o să năzuiască — cum a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu — „către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mulți, neafirmarea politică și înflorirea economică a țării, să înfăptuiască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească”. Izbînda idealurilor pentru care militau și pentru care și-au dat singele cei mai buni fii ai poporului era astfel indisolubil legată de alungarea monarhiei, de instaurarea republicii. Proclamarea Republicii în țara noastră — prin actul istoric de la 30 decembrie 1947 — a constituit de aceea un moment de deosebită însemnătate în lupta poporului, sub conducerea partidului, pentru transformarea revoluționară a României, pentru realizarea sarcinilor revoluției socialiste, pentru construirea noii orînduirii în țara noastră.

Articolul de față este cel dintîi dintr-un ciclu pe care ne propunem a-l înfățișa cititorilor, în acest an cînd sărbătorim a 25-a aniversare a proclamării Republicii. Menirea acestui ciclu este de a pune încă o dată în lumină turpitudinea, amoralitatea, totala lipsă de scrupule a aventurierilor care aveau nerușinarea să se proclame investiți prin „grația lui Dumnezeu și voința națională”, huzurînd într-un lux și desfrîu devenite proverbiale, în timp ce în casele muncitorilor și țăranilor asupriți se cuibăreau sărăcia și bolile. Cît de străin de țară și de neamul românesc a fost Carol al II-lea ne-o confirmă — peste cîteva decenii de la succesele sale abdicări amoroase — o întrevedere avută la 10 februarie 1952 la Lisabona cu cunoscutul ziarist american C. L. Sulzberger de la „New York Times”. Relatînd întrevederea, Sulzberger remarcă: „Mi s-a părut că nu știe mare lucru despre istoria României. L-am întrebat dacă poate să-mi vorbească despre viața dărilor, vechii locuitori ai României înainte de cucerirea romană. Nu știa absolut nimic” (cf. C. L. Sulzberger — Dans le tourbillon de l'histoire — Ed. Albin Michel, Paris, — p. 379).

Asupra laturilor sociale și politice ale crizei monarhiei hohenzollerniene în perioada 1920-1930, istoriografia noastră a adus în anii din urmă valoroase contribuții*. Materialele noastre vor insista mai mult asupra unor aspecte de culise care au ajuns în mai mică măsură la cunoștința opiniei publice din vremea respectivă, dar au avut rolul lor în declanșarea crizei dinastice.

* Vezi și: Th. Necșu: Criza dinastică din 1926-1930, „Studii”, nr. 6/1957; Aron Petric: Criza dinastică din 1927-1930, „Analele Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.”, nr. 2-3/1968.

Urmările unei nunți

Mângîind delicat cu stînga coperta lucioasă a Codului civil și aranjîndu-și cu cealaltă mîna jaboul puțin șifonat de vrafu de hirtii asupra căruia se aplecase ceva mai înainte, avocatul a tușit ușor, și-a dres glasul și a început pledoaria.

Se prezenta în fața instanței pariziene, în numele doamnei Lambrino, „ex-prințesă de Hohenzollern” — cum se exprima maestrul — și supunea spiritului de dreptate al Tribunalului Senei cauza care-i diviza pe „soții Carol”. Dl. Salmon cerea, în speță, în numele clientei sale, ca :

„Directorul liceului Michelet să-l primească, sub numele de Mircea Hohenzollern, pe copilul născut la 8 ianuarie 1920 din căsătoria pe care a contractat-o cu pîrlitul, la 30 august 1918, în fața preotului ortodox din Odesa, care făcea și oficiul de ofițer de stare civilă.

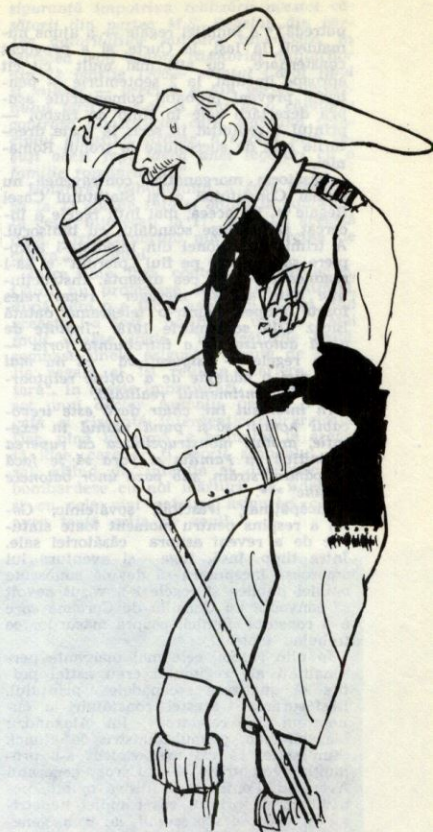
Carol de Hohenzollern să verse în mîinile directorului liceului Michelet cheltuielile de întreținere și educare a copilului în această instituție...”

Scena, nu lipsită de o anumită îndoienică savoare, o opunea pe Zizi Lambrino celui care de atîtea ori o încredințase că „o iubește ca un nebun” și-și terminase invariabil scrisorile cu formula : „Te sărut”, semnînd „Carol, prinț de România” sau, mai simplu, „Carol”. Ea marca sfîrșitul lipsit de poezie al unei idile care începuse încă în 1917, cînd prințul, părăsind temporar o nostimă croitoreasă, începuse un asediu sistematic al inimii domnișoarei Lambrino. Măgulită, probabil, de cîntea care i se făcea, ea n-a rămas multă vreme nesimțitoare la suferința prințului și s-a priceput să-i alinie tristețea pricinuită de... sumbrele împrejurări prin care trecea țara.

Într-adevăr, pe o fotografie îngălbenită, datînd din anul retragerii în Moldova a trupelor române temporar copleșite de inamic, se putea citi : „Tie, care ai fost refugiul meu în acest turn de exil, Carol — Iași — 1917”.

Iașii retragerii, ai lipsurilor de tot felul și ai tifosului exantematic purtau amprenta dramei pentru sute de mii de români, dar „refugiul” găsit îl consola pe Carol. Mai mult, colonel în Regimentul 8 vînători de munte, el a întors pur și simplu spatele frontului — ceea ce în termeni militari se numește, a dezerta — și-a luat amanta și, ajutat de un pașaport fals, a fugit la Odesa unde, în timp ce țara sîngera, a început dulcea viață a primei sale căsătorii.

Transcris în toate formele legale, actul de căsătorie citit în fața tribunalului parizian, suna astfel :

Carol văzut de caricaturistul Don în 1916

„No. de ordine al căsătoriei 444
Luna august, în 31

Carol, fiul lui Ferdinand, prinț moștenitor al României, colonel în Regimentul 8 vînători ai armatei regale române, în prima căsătorie, ortodox...

Vîrsta mirelui : 22 ani...

(Urmau numele martorilor)

Semnăt : Meletie Haravuski

Evident, vestea acestei isprăvi a „fiului risipitor” — pe care nu peste mult timp, Ferdinand avea să-l califice drept „creanga

putredă* a familiei regale — a ajuns număldcât la Iași, la Curte, și a provocat consternare, cu atât mai mult cu cât aproape imediat, la 2 septembrie — pentru a preveni probabil comentariile asupra dezertării sale în timp de război — prințul a renunțat în scris la toate drepturile sale de succesiune la tronul României.

Căsătoria morganatică contravenea nu numai Constituției ci și Statutul Casei Regale **. De aceea, mai întâi regele a încercat să înăbușe scandalul cu binișorul. A trimis un colonel din imediata-i apropiere să-l mustre pe fiul „pierdut” și să-l readucă pe calea cea dreaptă. Instrucțiunile date acestui mesager regal reies foarte limpede dintr-o telegramă datată Bicăz 6/19 septembrie 1918. „Înainte de a vă autoriza de a întreprinde forța — scria regele — asigurați-vă că nu mai este nici o nădejde de a obține reîntoarcerea la sentimentul realității.

În interesul lui, chiar dacă este irevocabil hotărât să-și pună planul în execuție, arătați monstruoșitatea ca ruperea definitivă cu Familia și Țara să se facă pe pământ străin, sub paza unor baionete străine” ***.

Încăpăținat, irascibil, șovăielnic, Carol a respins pentru moment toate sfaturile de a reveni asupra căsătoriei sale. Între timp, însă, fuga și aventura lui amoroasă începuseră să devină cunoscute opiniei publice și regele s-a văzut nevoit să convoace un Consiliu de Coroană spre a-și consulta sfetnicii asupra măsurilor ce trebuiau luate.

În plin război, cele mai marcante personalități ale regimului erau astfel pofite să analizeze escapadele prințului. Desfășurarea acestei constatări o cunoaștem din relatarea lui Alexandru Marghiloman, primul-ministru de atunci. Știm astfel că cel mai violent s-a pronunțat împotriva lui Carol generalul Averescu. Pentru a-și ilustra opinia, potrivit căreia prințul era complet nepotrivit în vederea succesiunii la tron, generalul a povestit un episod semnificativ din timpul războiului.

La 29 octombrie 1916, a arătat Averescu, se dăduse ordin de retragere a trupelor din Valea Prahovei. Soldații și ofițerii erau îndurerăți, abătuți. Următoarea bătălie trebuia să fie dată la București. Sondele erau incendiate sau aruncate în aer. Și în această atmosferă cernită, Averescu a trebuit să dea ordin

* Vezi în acest sens însemnările lui T. Teodorescu-Braniste despre urzelle din culisele întoarcerii lui Carol în țară, în „Magazin istoric”, nr. 11 și 12/1971.

** Acesta prevedea că membrii familiei regale nu puteau contracta căsătorii decât din cadrul unor familii domnitoare străine.

*** Aluzie la faptul că pe atunci Odesa era ocupată de trupe germane

șefilor de corp [de armată — n. r.] să se retragă de la masa cu Carol, care nu-i mai lăsa să plece. Prințul a rămas însă să bea pînă la ora două dimineața. Patrulele inamice erau la 20 km.

Singurul care l-a apărut pe Carol a fost Ion I. C. Brătianu. As al manevrelor de culise, adversar al măsurilor fătșe care i-ar fi putut fi, eventual, reproșate vreodată, bătrînul vulpoi liberal a căutat să-și menajeze deopotrivă bunăvoința regelui și a prințului moștenitor; el a propus o soluție care să nu lezeze susceptibilitatea nimănui deși argumentele aduse în favoarea prințului îl apărau pe acesta ca... funia pe spînzurat. Brătianu a susținut că prințul nu putea fi socotit încă matur: pentru salvarea continuității monarhiei era bine să i se dea lui Carol timp „să se coacă la minte”.

Pînă la urmă, regele a hotărît să-și sancționeze progenitura cu... 75 zile de arest. Dar cîrind regele avea să anuleze restul pedepsei, animat poate și de convingerea că prințul „se cumintise”.

Un om năucit, îndărătnic...

Scurtul și confortabilul arest nu și-a făcut însă efectul dorit. La 2 octombrie 1918, Carol l-a scris lui Zizi: „Am avut o violentă discuție cu mama, în cursul căreia am apărut violent cauza noastră și pe tine. Dar și tu, dragă, trebuie să mă ajuți. Trebuie să mă ascuți cu orice preț. Trebuie să urmezi întocmai instrucțiunile pe care fi le dau...”

Cum povețele și dojenile părintești nu izbuteau să-l convingă pe Carol, regele a făcut în mod firesc apel la bunele ofiții ale lui I. I. C. Brătianu, care se arătase cel mai abil și mai conciliant în Consiliul de Coroană și l-a rugat să-l vadă pe prinț și să-i vorbească.

Nu știm exact cînd a avut loc convorbirea, dar raportul lui Brătianu către rege poartă data de 31 octombrie (13 noiembrie stil nou) 1918. Din acest raport, aflăm că, între patru ochi, Brătianu i-a spus prințului că nu ar putea domni dacă ar persista în căsătorie și că renunțarea lui la tron ar echivala cu o dezertare. După care l-a sfătuit să asculte de părinți, să nu uite că tinerețea poate oricînd învăța și că pentru suverani ascultarea este o calitate de căpetenie.

Față de Ferdinand, tot mai îngrijorat și supărat de ușurința fiului și de consecințele pe care le putea avea pentru prestigiul monarhiei aventura moștenitorului său, frunțașul liberal a fost, însă, mai puțin prudent, avînd, totuși, mereu grijă să nu împingă lucrurile prea departe. În încheierea raportului, el constata:

„Fapt este că principile are înfățișarea unui om năucit, îndărătnic, fiindcă simte că obiectivul sale nu au temei...”

Am nădejdea, totuși, că acțiunea timpului îl va scoate din starea hipnotică în care se găsește acum și de alifel o lege ar trebui să reglementeze între timp căsătoria Prințiară”.

Curtea și guvernul nu s-au oprit însă la soluția dată de Brătianu, ci au hotărât să rezolve problema pe o cale lăaturalnică, ferită de știința opiniei publice. La 18 decembrie, tinerii soți Hohenzollern au primit din partea procurorului regal o citație care îi convoca în ziua de 9 ianuarie 1919 în fața Tribunalului Ilfov, secția III, unde urma să se dezbată anularea căsătoriei contractate la 31 august 1918.

După cum era de așteptat, împrecinații nu s-au prezentat. Instanța a procedat la un simulacru de judecată și a decis că actul de la Odesa era nevalabil:

„Avînd în vedere că clandestinitatea de care a fost înconjurată celebrarea căsătoriei A.S.R. Prințul Carol cu domnișoara Ioana Lambrino a avut drept scop eludarea legii relative la publicitate și ocolirea pedicilor care s-ar fi ridicat cu

siguranță împotriva realizării acestei căsătorii din partea M.S. Regelui, din partea autorităților militare superioare, în virtutea legii asupra căsătoriei militarilor din 12 martie 1900— prințul Carol fiind și militar — precum și din partea guvernului țării ce s-ar fi opus la o căsătorie contrară Constituției care, stabilind principiul dinastiei străine, a exclus prin însuși acest fapt ideea unei legături cu o familie românească...”

Hotărîrea tribunalului a fost transcrisă la 23 aprilie 1919 și adusă la cunoștința celor interesați la 17 mai. La această dată, Zizi Lambrino purta o sarcină de câteva săptămîni.

Între timp, însă, contrar așteptărilor ei, Carol nu protestase împotriva sentinței, după cum n-a făcut apel nici atunci cînd aceasta i-a fost notificată oficial. Mai mult, lăsase toate încercăturile baltă, semnase unele asigurări cerute de familia regală și își reluase „cariera militară”. În aceste împrejurări, Zizi s-a adresat unui doctor Antoniu, pentru o delicată și riscantă intervenție chirurgicală. Dar, pînă la urmă, a renunțat la această idee, care ar fi sporit scandalul. Carol, aflînd de intenția ei, începuse s-o bombardeze cu noi mărturii de fidelitate și cu cele mai patetice asigurări că va avea toată grija de copil.

În timp ce prințul moștenitor își „omora” timpul în aventuri galante, masele muncitoare îndurau mari lipsuri: „Coadă la alimente în 1918”. (Desen de B'Arg)

...sau o păpușă care nu
știe ce vrea?

Lucrurile păreau astfel să se îndrepte, încet dar sigur, spre deznodământul prezvizibil. Dar, la 1 august 1919, deci la șapte luni după anularea căsătoriei, anulare față de care nu se împotrivese niciodată cu adevărat, Carol a încredințat-o brusc pe Zizi că „*niciodată n-am încetat de a mă considera ca soful tău*”. Și tot în aceeași zi l-a înștiințat în scris și pe Ferdinand că renunță pentru a doua oară „*îrevocabil*” la toate drepturile sale de prinț moștenitor. A avut grijă — procedeu cu totul neobișnuit — să expedieze, în copie, tuturor șefilor de partide scrisoarea trimisă regelui. Iată textul scrisorii :

„Sire,

Pe temeiul unui drept implicitamente recunoscut prin art. 83 par. 2 al Constituției, declar că renunț la calitatea mea

Nicolae Tonitza : „Spre votul universal” (1919). Sau masa celor mulți în perioada de început a capricioaselor amoruri princiare

de Principe Moștenitor al Coroanei României, atât pentru mine personal, cât și pentru descendenții mei și la toate avantajele ce-mi sînt recunoscute de Constituție în această însușire de Principe Moștenitor al României.”

În încheiere, Carol se oferea vitejește să-și pună „spada în serviciul țării”, ceea ce acum, după sfîrșitul războiului, nu mai comporta nici un risc.

Bineînțeles, scrisoarea de renunțare a făcut senzație — probabil chiar senzația scontată de Carol prin ineditul procedurii. Dar, în ciuda eforturilor sale, regele, regina și ceilalți factori nu s-au hotărît să-l ia în serios. Curtea și guvernul au ignorat pur și simplu renunțarea la tron, deși aceasta devenise publică atât în țară, cît și în străinătate. Pentru a-i da lui Carol „timp de gîndire” și pentru ca să poată „lămuri situația în favoarea sa”, la 1 septembrie „Monitorul oficial” a publicat, la cererea regelui, un comunicat care, pur și simplu, dezmințea renunțarea, dar care, în același timp, era și un avertisment abia voalat la adresa lui Carol.

„O publicitate regretabilă și suspectă — afirma acest comunicat voit confuz — a fost dată prin radiograme și presa străină unei așa-zise scrisori de renunțare la drepturile sale de Moștenitor al Tronului, adresată de A.S. Regală Principele Carol, M.S. Regelui.

Oricare ar fi autenticitatea textului publicat și oricare ar fi împrejurările în care scrisoarea a putut fi dată publicității, orice concluziune temeinică este prematură înainte de a se fi statuat de cei în drept, adică de M.S. Regele și Guvernul Țării, asupra urmării și sancțiunilor cuvenite unui act de o deosebită importanță, întrucît el ar fi expresiunea reală și directă a unei voințe libere.”

În continuare, năstrușnicul comunicat care nega faptele, admitîndu-le totodată, anunța că A.S. Regală comanda „regimentul Său” și că, exercitînd această comandă „pe temeiul înaltei Sale situațiuni”, unica preocupare îi era îndeplinirea îndatoririlor ostășești.

Pentru Carol acest text menit să calmeze lucrurile și să-i dea o posibilitate de ieșire din noua încercătură în care se vîrșise, a avut, dimpotrivă, un efect incendiar. Știind prea bine că textul comunicatului nu putea fi decît opera lui I.I.C. Brătianu, socotit în timpul domniei lui Ferdinand adevăratul suveran al

PETE DE RUGINĂ PE „PACTUL DE OȚEL”

(Urmare din p. 44)

țării, i-a expedit numaidecît șefului liberal o misivă în care arăta că socotea comunicatul „o palmă dată lui” și o „insultă” pe care n-o putea lăsa nerelevată: „Adică, credeți Dvs. că nu sînt decît o păpușe care nu știe ce vrea?” Foarte rău îl jignise și afirmația că exercita comanda regimentului numai grație poziției sale. „Aceste fraze, atît de puțin măgulitoare — scria Carol — sper că vor fi îndreptate și voi primi completă satisfacție”.

Dar și de astă dată s-a înșelat. Cu aprobarea regelui, căruia îi arătase ciorna scrisorii de răspuns, Brătianu — de obicei onctuos și plin de precauțiuni formale — l-a muștruluit, rece și înțepat. „*Departe de a considera pe Altea Voastră Regală ca o păpușe inconștientă* — i-a replicat bătrînul politician — *ei [adică miniștrii — n.n.] voiau să persiste în credința că vremea, care permite reflecțiunea, va schimba intențiunile Moștenitorului Tronului.*”

În ceea ce privește fraza de a doua incriminată, din citirea legilor și regulamentelor militare, Altea Voastră Regală se va convinge că, fără a i se contesta întru nimic însușirile personale, comanda unui Regiment nu i s-ar fi putut încă acorda dacă n-ar fi fost „înaltă Sa situațiune”.

Toate acestea l-au întărit și mai mult pe Carol. Dar cu cît se zbătea să-și justifice purtarea, cu atît se acoperea mai mult de ridicol. O scrisoare către președintele Senatului — din noiembrie 1919 — în care arăta că n-a protestat împotriva anulării căsătoriei „pentru că am socotit că așa era mai patriotic” și în care cerea ajutorul demnitarului pentru a rezolva „această criză” a rămas fără ecou. O alta către președintele Camerei, Nicolae Iorga, n-a primit nici ea răspuns.

Între timp se apropia sorocul venirii pe lume a copilului și Carol era tot mai presat de Zizi. Așa încît, pînă la urmă, n-a găsit alt argument mai puternic cu care să exercite, la rîndul lui, presiuni asupra Curții decît acela de a condiționa prezența sa la regiment de rezolvarea încurcăturii sentimentale. Dar pînă și regina Maria, căreia i se adresa scrisoarea, și care avea ea însăși o mare experiență în materie de aventuri, s-a mulțumit să nu ia în tragic efuziunile și recriminările odrasle sale. Nici nu l-a grațificat pe Carol măcar cu o notificare a primirii misivei.

(va urma)

granița cu Franța am și concentrat 17 divizii, plus 27 batalioane de vînători de munte, plus grănicieri. Încă două divizii pleacă în Libia [...] Sînt gata să vă trimit cel mai mare număr de muncitori cu puțință pentru industria și agricultura dv., corespunzător măsurilor mele de mobilizare actuale și de perspectivă*. Doresc să păstrez o legătură cît mai strînsă cu dv., Führer, pentru a coordona acțiunile celor două țări ale noastre și a le face să corespundă — în toate domeniile — necesităților care vor rezulta din desfășurarea evenimentelor”.

La 29 august, Attolico a înmînat lui Hitler un nou mesaj al lui Mussolini, în care acesta îl ruga pe dictatorul german să ajungă la o înțelegere cu Anglia și Franța, oferindu-se să servească de intermediar în tratativele cu guvernul britanic. Socotind că venise momentul să înceteze jocul de-a tratativele, Hitler a respins oferta lui Mussolini.

Tunurile aveau cuvîntul.

La_nțul agresiunilor comise de cei doi dictatori fasciști, ca și al trădărilor reciproce, a urmat îndepăroape linia relațiilor germano-italiene din perioada războiului, lăînd și adîncind tot mai mult petele de rugină de pe „Pactul de oțel”.

* Opoziția opiniei publice italiene a făcut ca, în ciuda acestei promisiuni, numărul muncitorilor italieni furnizați Reichului să fie destul de mic. În 1943, însă, după ocuparea Italiei de către trupele hitleriste, circa 400 000 militari și muncitori au fost deportați la muncă forțată în Germania.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Documents on German Foreign Policy 1918-1945, Series D (1937-1945), vol. VII, The Last Days of Peace, august 9—september 3, 1939, London: Her Majesty's Stationery Office, 1956; A. S. Grossman, Germano-italianskie otnoşeniia v 1939 godu, în „Voprosi istorii”, nr. 5/1967; William Shirer, Le Troisième Reich des origines à la chute, Ed. Stock, 1967; Histoire de la Guerre 1939-1945, vol. I, Hachette, 1967; Martin Gilbert, Richard Gott, Conciliatori, Ed. Politică, 1966; I. Billig, Le rôle des prisonniers de guerre dans l'économie du IIIème Reich, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, nr. 37/1960; Galeazzo Ciano, Journal politique 1939-1943, vol. I, Editions de la Baconnière-Neuchâtel; Generaloberst Halder, Kriegstagebuch, Band I, Vom Polenfeldzug bis Zum Ende der Westoffensive (14.8.1939 — 30.6.1940), W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1962; Dr. Paul Schmidt, Statist auf Diplomatischer Bühne, Bonn, Arhenaut Verlag, 1950.

MATEI BASARAB FACE DREPTATE

Zălogul a fost restituit!

Bătrînul Păun Popescu din comuna Stejaru (fostă Bălțați), județul Teleorman păstrează un interesant document, necunoscut încă, pe care învățătorul Stancu Manea, înainte de a-l include în monografia în pregătire a acestui sat, ni l-a încredințat spre citire, traducere și tipărire.

Actul în discuție, a cărui fotografie o redăm alăturat, este un original slav, scris în 1645 pe pergamament (mărimea de 44,5×34 cm) cu pecete timbrată. Documentul fiind împăturit și ținut, poate, și la umezeală, ori în alte condiții neprielnice, literele din dreptul indoiturilor s-au ștears, s-au imprimat unele peste altele. Cu toate acestea, exceptând câteva cuvinte — pe care contextul totuși le sugerează —, cuprinsul lui a putut fi citit și tradus în întregime.

Se știe că la începutul secolului XVII multe sate libere s-au vîndut, chiar cu totul și definitiv, din pricina greutăților fiscale insuportabile. Actul de față se referă la o pricină de judecată între boierii Stroe și Pătrașcu, fii ai postelnicului Mitrea din Grădiște, pe de o parte, și moșnenii satului Bălțați, pe de alta. Vodă însuși face istoricul ei.

Marin M. BRANIȘTE

„Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab, voievod și domn a toată Tara Românească. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele tuturor [...] satului Bălțați din județul Teleorman, cu copiii lor, cîți le va da Dumnezeu, ca să fie de acum înainte în pace și liberi de vecinie de către slugile domniei mele, Stroe și fratele său Pătrașcu, fiii lui Mitrea postelnic din Grădiște și de către fiii lor și de către tot neamul lor: pentru nimic să nu aibă bîntuială [asuprire — n.a.]. Pentru că acești oameni mai sus zîși și [...] ai satului Bălțați, ei toți au fost cnezi [liberi — n.a.], cu ocinile lor, moșie din moși-strămoși, fără nici o bîntuială din partea nimănui.

Iar cînd a fost în zilele răposatului Șerban voievod [...] mai sus scrisului sat au luat de la Mitrea postelnic, tatăl lui Stroe și al lui

Pătrașcu, 16 000 de aspri și atunci s-au zălogit ei, cu ocinile lor, pentru acei bani mai sus scrîși.

Peste puțină vreme [însă], au plătit toți banii mai sus scrîși și atunci, în zilele răposatului Șerban voievod [...] i-au dat ei lui Mitrea postelnic, tatăl lui Stroe și Pătrașcu, pentru acei bani mai sus zîși [bani]: 180 de oi și 100 de porci și 6 cai și 6 boi: și astfel au plătit deplin [...] pentru acei 16 000 de aspri, ca să nu aibă nimeni nici o treabă cu [...] au fost toți cnezi [...] în pace, fără nici o bîntuială, pînă [...] în zilele domniei mele.

Iar acum a-s-a scular Stroe și Pătrașcu [fratele lui], fiii lui Mitrea postelnic, ca să-l [...] vecinească, zicînd că au cărți [...] de vecinie pe acei mai sus scris sat. Iar [...] satului mai sus scris, dacă au văzut așa, i-au dat soroc

lui Stroe și fratelui său Pătrașcu, fiii lui Mitrea postelnic, de două-trei ori, ca să vină la Divan înaintea domniei mele, să stea de față și să-și aducă [aici] cărțile și zapișele înaintea domniei mele.

Iar Stroe și fratele său Pătrașcu, fiii lui Mitrea postelnic, văzînd că nu au nici o treabă cu acel sat mai sus scris și aflîndu-se ca niște oameni fără treabă și fără dreptate, cu nici un chip nu au putut veni la Divan, să stea de față. Deci au rămas Stroe și Pătrașcu, fiii lui Mitrea postelnic, din lege și din judecată, ca să nu aibă de acum înainte, în veci, nici o treabă și nici o parte în acel mai sus zis sat.

De aceea am dat domnia mea tuturor moștenitorilor satului Bălțați și fiilor lor întregul sat, ca să fie de acum înainte în pace și liberi de vecinie, ei și fiii lor, din partea slugilor domniei mele Stroe și a fratelui lui Pătrașco, fiii lui Mitrea postelnic din Grădiște

și din partea fiilor lor și din partea a tot neamul lor, întru nimic să nu aibă bîntuială [...] necîlîtit de nimeni, după actul domniei mele.

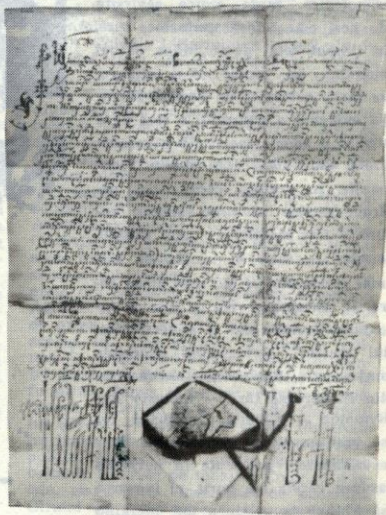
Și la aceasta am pus domnia mea și martori: mai întîi Iupan Barbul, mare ban al Craiovei și Iupan Dragomir, mare vornic și Iupan Radul, mare logofăt și Iupan Stroe, mare vistiier și Iupan Dileul, mare spătar și Iupan Preda, mare clucer și Iupan Mihnea, mare stolnic și Iupan Constandin, mare postelnic și Iupan Radul [mare comis] și Iupan Drăgușin, mare paharnic.

Ispravnic: Iupan Radul, mare logofăt.

Și am scris [...] Mareș Ghiorghevioci, logofăt, în [orașul] de scaun [...] București, luna iulie 31 zile, anul acestei scrieri curgător de la Adam, anul 7153 [1845].

Io Matei vodă* (m.p.).

Original slav.

Rucărenii

în fața

Divanului

domnesc

Rucărul este o veche așezare de moșneni din nordul județului Argeș, care în curînd va aniversa 600 ani de existență documentară. Aflat pe drumul comercial ce lega Țara Românească de Transilvania, el a fost astfel martorul multor fapte și evenimente cu rezonanță în istoria poporului nostru.

Fiind, după cum glăsuiesc hrisoavele, „sat la marginea țării”, avînd a purta „multă greutate și nevoie pentru soli”, a supraveghea munții și vama domnească, ducîndu-și viața „în loc de munte și la loc greu de hrană”, vechii locuitori ai acestor plaiuri au învățat să lupte spre a-și apăra drepturile. Îi vedem astfel neîncut supunîndu-se la plata birului, fugind de mai multe ori din sat și așezîndu-se în Făgăraș sau în Vrancea, luptînd cu diriznie pentru eliberarea din vecinie (rumânie), iar în cele din urmă răscoalîndu-se.

Cître sfîrșitul sec. XVI, Rucărul a intrat în posesia fiicei voievodului Mihai Viteazul, doamna Florica, și a lui Dan vistiierul. Încă din primul deceniu al secolului următor ei au început însă lupta de eliberare din vecinie. În 1633 au obținut dreptul să se răscumpere de la Iliina și Buica, fetele doamnei Florica, iar cîțiva ani mai tîrziu, în 1641, de la Marcu și Tatu logofăt, nepoții lui Dan vistiierul.

Hrisovul inedit, pe care îl prezentăm și în fotocopie, a aparținut profesorului Velichi din Galați. A fost redactat, cum se observă cu ușurință, într-o limbă curat românească și are o frumoasă caligrafie. Numai formulele tipice de început și încheiere au fost scrise în slavonește, dar noi le reproducem în traducere.

Subliniem că pricina care i-a opus pe cei 7 țărani din Rucăr locuitorilor din Dragoslavele și pircălaului lor Vlad reflectă o dată mai mult marile dificultăți prin care trecea țărînimea din Țara Românească în prima jumătate a sec. XVII, ca urmare a procesului de cîmpire și aservire de către boierime.

Gh. PARNUȚA

(Continuare în p. 87)

FASCIȘTII PĂRĂSESC

În lucrarea sa *Histoire mondiale des maquis* (*Istoria mondială a maquisurilor*) apărută în Editura France-Empire (Paris 1970), Claude Chambard evocă, în ordinea lor cronologică, fapte eroice săvârșite de acei ostași fără uniforme, care, în timpul celui de-al doilea război mondial, au luptat să-și elibereze țările cotate de naziști. Intenția evidentă a autorului a fost de a alcătui o istorie mondială a acestor lupte, dar, după cum singur recunoaște în prefața cărții sale, cadrul restrîns al unui singur volum a fost insuficient. „Am reținut, așadar — scrie el — faptele cele mai caracteristice ale unei epoci care, în ansamblul său, a fost a curajului dezinteresat și a veritabilului eroism”. Evidențiind aspectele majore ale Rezistenței antifasciste din numeroase țări — inclusiv din România — Claude Chambard nu se mulțumește să consemneze doar evenimentele petrecute în perioada asupra căreia s-a oprit, ci încearcă să ajungă la originea lor, mergînd înapoi, pînă în sec. IV î.e.n., la gînditorul chinez Se-Ma, autorul unei doctrine militare scrise asupra normelor de organizare a rezistenței civile în fața invadatorilor.

În paginile ce urmează, oferim cititorilor noștri fragmente dintr-un capitol al acestei lucrări. Traducerea : Paul Teodorescu. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

D. C.

INSULA LUI NAPOLEON

CLAUDE CHAMBARD

Un soldat fascist la doi corsicani

La 11 noiembrie 1942, o flotă italiană numeroasă apăru în fața Bastiei. Crezînd că erau aliații, mulțimea voioasă dădu buzna spre port. În câteva zile numărul ocupanților italieni crescuse vertiginos, atîngînd cifra de o sută de mii, în timp ce populația nu depășea două sute de mii de oameni.

Cînd, la 27 noiembrie, germanii încercară să captureze flota franceză de la Toulon, provocînd sabordarea ei*, italienii nu se lăsară mai prejos și încercară să pună mîna pe bateriile de coastă din Corsica și să ia armamentul bazei aeronavale de la Aspretto. Dar nici aici materialul recuperat n-a putut fi folosit de inamic.

Situația în Corsica devenea din ce în ce mai grea. Un raport din 1 iunie 1943, preciza: „Nici carne, nici pește, nici legume; rația de pîine este de 125 grame pe zi, făina de castane constituie hrana de bază a locuitorilor. Trupele de ocupație confiscă toate produsele... Corsica depinde în întregime de exterior pentru aprovizionarea cu alimente, materii prime și produse fabricate.”

Submarinul CASABIANCA, unul din puținele vase care nu fuseseră sabordate la Toulon, a ancorat la Alger la 29 noiembrie 1942. La 4 decembrie, comandantul său, căpitanul de corvetă L'Herminier, a primit ordinul de a lua legătura cu Birolu 12 (serviciul de informații francez — n.r.). Era vorba de pregătirea operației Pearl Harbour, avînd ca scop debarcarea unor agenți de informare aliați în Corsica. Conducerea misiunii fusese încredințată lui de Saule, ofițer cu experiență în Serviciul de Informații al aviației. Avea drept colaboratori un agent al Serviciului Special englez, Brown, doi subofițeri, Tous-saint Griffi și Laurent Preziosi, și pe caporalul radiofonist Griffi, vărul lui Tous-saint. Aparatura radio era procurată de americani, care, însă, nu puteau da un

ajutor mai consistent, fiind angajați în greaua bătălie din Tunisia.

Submarinul ridică ancora în seara de 11 decembrie și petrecu ziua de 14 în imersiune, lîngă coasta corsicană. La 15 decembrie, ora 0,30, echipajul primi ordin să treacă la posturile de luptă. Vasul urcă la suprafață și se îndreptă cu prudență spre golful Chioni. L'Herminier povestește în jurnalul său: „Fîind invățați cu întunericul, distingem din ce în ce mai bine relieful golfului și ne dăm seama că am ajuns aproape de țarm. Ar fi ușor să ne blocăm în larg, dar pătrunzînd atît de adînc în dispozitivul inamic, ni se pare că am forțat accesul în insulă și că nu mai riscăm nimic”.

O barcă pneumatică coborî pe apă și ocupanții ei atinseră pămîntul fără piedici. Aducînd armamentul parașutat de avioane, CASABIANCA deveni cel mai bun și mai sigur mijloc de transport. La 3 iulie 1943, submarinul debarcă 13 tone de arme pe plaja din Saleccia, la marginea deșertului Agriate. La 31 iulie și la 1 august, 20 tone de arme și de muniții fură depozitate în același loc. Dar italienii trecură la acțiune. În urma unui denunț, șeful Rezistenței corsicane Fred Scamaroni (zis Sévéri), fu prins. Supus torturilor, refuză să vorbească, preferînd să se sinucidă. Cadavrul lui Sévéri — a cărui adevărată identitate nu fusese aflată — nu era de nici un folos poliției italiene. La 1 aprilie, un submarin britanic îl aduse pe maiorul Colonna d'Istria, zis Césari, însărcinat de generalul Giraud să coordoneze toate grupurile de Rezistență și să continue acțiunea întreruptă din cauza morții tragice a lui Scamaroni.

Fiecare își dăruia inima

Dispunînd de o rețea care nu număra decît 2000 aderenți, Colonna d'Istria trebuia să formeze o armată secretă cu adevărat națională. Într-o zi avea să-i spună lui André Maurois **: „Eu, animatorul acestei mișcări? Nu, nu era nevoie de un animator. Să nu spuneți că am fost sufletul rezistenței din Corsica; fiecare își

** Citat de André Maurois în revista „Miroir de l'Histoire”.

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 1/1972, p. 73.

Sub comanda căpitanului de corvetă L'Herminier, submarinul CASABIANCA a reeditat povestea calului troian

dăruia inima. Eu n-am făcut decît să distribui arme acestor luptători, să-i organizez și, mai cu seamă, să-i împiedic să pornească prea devreme la luptă, ca să nu-și riște viețile zadarnic.

Curajul și îndrăzneala lui Césari nu cunoșteau margini. În cartea sa: **Cu direcția Corsica**, amiralul Lepotier relatează următoarele întîmplări: „Deși însărcinarea lui se limita la lupta propriu-zisă, Colonna organiză o rețea de informare. În acest scop, se înrolă în serviciile de informații ale inamicului. În buzunarul său păstra o legitimație emisă de acestea.

Intr-o seară, la Bastia, unde pregătea primirea unui stoc de arme, fu arestat. Refuză să se lase percheziționat. Sub amenințarea mitralierelor, nu cedă în fața carabinieri și obține să fie condus la comandant. Îi arată în mod confidențial un ordin de serviciu, din care reieșea că era în slujba ocupantului. Fu pe dată eliberat, cerindu-i-se scuze. I se puse la dispoziție o mașină cu ajutorul căreia cinci tone de arme destinate patrioților intrară în acea noapte în Bastia. Șoferul italian, beat mort, nu-și dădu seama de

nimic. Ceea ce era cu ațît mai bine pentru el”.

Evoluția situației în Italia avea o puternică înfrîurire asupra evenimentelor din Corsica. La 10 iulie 1943, aliații (care încheiaseră la 13 mai campania din Africa) au debarcat în Sicilia. Șase zile mai tîrziu, Roosevelt și Churchill au adresat poporului italian un mesaj, declarînd: „Singura voastră șansă de a supraviețui stă într-o capitulare în condiții onorabile. În cazul cînd continuați războiul, veți avea de suferit consecințele deciziei voastre... Nu urmărim să ducem războiul în Italia, dar sîntem hotărîți să doborîm fascismul...”

La 24 și 25 iulie, Marele consiliu fascist se întruni pentru prima oară din 1939, și-i ceru regelui să „preia efectiv comanda forțelor terestre, maritime și aeriene și să-și asume inițiativa tuturor deciziilor cu care constituția îl împuternicește”. Aceasta însemna înlăturarea lui Mussolini, care fu arestat. Se formă un guvern sub președinția mareșalului Badoglio. În mesajul său către națiune, mareșalul proclamă: „Războiul continuă... Italia rămîne credincioasă cuvîntului dat...”

Prin proclamația din 29 iulie, generalul Eisenhower, îndemnă poporul italian să nu mai dea ajutor armatei germane, oferindu-i sprijinul armatelor aliate pentru a alunga pe germani din Italia. Armistițiul fu semnat la 8 septembrie (fiind inițial ținut secret — n.r.) și intră în vigoare la 8 septembrie. Situația italienilor era foarte dificilă. De la 25 iulie, forțele germane începuseră să împinzească peninsula, dînd loc la incidente violente cu populația. La 10 septembrie, trupele hitleriste ocupară Roma și orașele din nordul Italiei. Guvernul italian se retrase la Brindisi, unde trupele aliate ajunseră la 11 septembrie.

Astăzi seară, înainte de miezul nopții...

La 12 septembrie, o grupare germană de șoc îl eliberă pe Mussolini, prizonier într-un hotel din Gran Sasso, în Apenini. Mussolini proclamă de îndată constituirea „partidului republican fascist” adresîndu-se italienilor prin postul de radio München. A doua zi însă, Guvernul Regal Italian declară război Germaniei. Italia era împărțită în două.

Vestea armistițiului dintre aliați și Italia se răspîndi la Ajaccio în seara zilei de 8 septembrie. Conducătorii Frontului Național se întruniseră la Casone, hotărînd declanșarea războale naționale. Césari își dădea seama că aliații nu se gîndeau deocamdată să elibereze Corsica, primul

lor obiectiv fiind Italia continentală. De altfel, Giraud (comandantul șef al forțelor franceze — n.r.) avertiză pe corsicani „Rog a se comunica patrioților pe care contez să nu declanșeze operațiuni premature”. În aceste împrejurări, șeful partizanilor corsicani se adresa generalului Magli, comandantul celor două divizii italiene instalate în centrul și în vestul insulei:

— Îm vei spune astă seară, înainte de miezul nopții, dacă sînteți cu noi, împotriva noastră sau neutri?

— Sîntem cu voi, răspunse pe loc Magli.

În aceeași seară, garnizoana germană din Bastia încercă o lovitură de forță asupra portului și a vaselor italiene. Acțiunea eșuă. Dar germanii, socotind indispensabilă recuperarea Bastiei, încercară să negocieze cu Magli. Discuțiile durară mai bine de patru zile. În cursul nopții de 13 spre 14, germanii, care căpătaseră între timp întăririi, ocupară portul și toată coasta de est a Corsicei, restabilind comunicațiile cu continentul.

La 9 septembrie, ora 18, generalul Giraud primi un mesaj de la Césari: „Insurgenții stăpîni pe Ajaccio. Italianii pasivi. Se dau lupte la Bastia. Corsica cere ajutorul armatei”.

Giraud convocă șefii de stat major; existau trupe, dar lipseau mijloacele de transport. Singura cale era găsirea unui port semnalat ca liber, pentru a debarca acolo 500 oameni dintr-un batalion de șoc. Franța liberă dispunea atunci în Mediterană de cinci vase: submarinele CASABIANCA, ARÊTHUSE și PERLE, și crucișătoarele ușoare LE FANTASQUE și LE TERRIBLE.

O nouă telegramă de la Césari sosi la Alger: „Aliații așteptați... Veniți prin Ajaccio fără primejdie...”

Ca un metro, în orele de aglomerație

Giraud încredință generalului Henry Martin comandamentul operațiunii **Vé-suve** care dispunea de un batalion de șoc, de Divizia IV marocană de munte, de încă o formațiune marocană, de câteva elemente din rezerva generală și de grupe ale Bazei 901. Inițial misiunea urma să creeze un larg cap de pod în jurul orașului Ajaccio pentru a permite debarcarea grosului forțelor necesare pentru cucerirea insulei.

Șeful Statului Major al marinei, amiralul Lemonnier convocă ofițerii francezi și englezi de care depindeau vasele de război pentru transportul trupelor. Capitanul de corvetă L'Herminier se afla „în ultimul rînd al strălucitei asistențe” după cum povestește el în jurnalul său: „Amiralul

mă privește. Se gîndește că, fără îndoială, CASABIANCA este un submarin tare mic, dar că nici o posibilitate nu trebuie neglijată”.

Lemonnier îl întrebă:

— Cîți oameni puteți transporta, fără întîrziere, în Corsica?

— O sută, cu material de luptă pentru 48 ore.

— Cînd puteți pleca?

— În două ore și jumătate.

La ora 18, CASABIANCA porni spre golful Lava, în Corsica. Avea la bord 109 oameni din batalionul de șoc (printre ei, trei „clandestini” care reușiseră să se strecoare în ultimul moment) și un echipaj redus la 61 persoane (din 85). În total 170 oameni!

Forțele înamice aveau atenția concentrată asupra Italiei, vasul a putut naviga la suprafață. L'Herminier notează: „Oricum, aș fi rămas la suprafață pentru a nu pierde timp, căci oamenii îmbarcați la bord nu doresc să-și prelungească șederea într-o navă asemănătoare unui metro în orele de îngheșuală. Ostașii noștri s-au acomodat lipsei de confort: au văzut altele și mai rele; dar îi supără gîndul că tovarășii lor de pe crucișătoarele ușoare vor pune piciorul pe pămîntul francez după ce-au navigat ca niște miliardari pe iahturi, respirînd aerul curat din larg”.

La 12 septembrie, CASABIANCA înfilina vasul pilot ieșit în întîmpinare: „În această noapte, toate înălțimile sînt luminate de focuri și priveliștea este fericică”, notează L'Herminier.

O barcă se apropie, un pilot corsican din Ajaccio se urcă la bord. Îmi spune că trebuie să acostăm la cheiul Republicii, la nord de primul bazin al portului. Manevrez pentru a acosta la chei. Deodată, izbucnesc împușcături. Dar pilotul mă asigură: «Toată populația din Ajaccio vă așteaptă, patrioții trag în aer în semn de bucurie!».

L'Herminier este intrigat. «Așa se risipește munițiile pe care le-am debarcat cu atîta greutate?»

Submarinul trage la chei. Se ridică un val de aclamații: «Trăiască Franța!», «Trăiască CASABIANCA!», «Trăiască de Gaulle!». Sosirea noastră produce, totuși, o ușoară decepție, căci mulțimea așteaptă întăririi importante, iar crucișătoarele n-au sosit încă.

La ordinul nostru, jandarmii fac loc în mulțime și atunci se petrece un adevărat miracol: cele trei ieșiri care dau pe puncte se deschid și își fac apariția trei rînduri interminabile de soldați! Se răspîndesc disciplinat și cu atîta dibăcie, încît lasă impresia că sînt de zece ori mai numeroși. Chiar și eu mă întreb dacă nu cumva s-au înmulțit în timpul traversării! Efectul produs asupra populației este senzațional!”

Jertfa muncitorilor

Corsica a fost, în timpul celui de-al doilea război mondial, unul din punctele strategice de mare importanță pentru o serie de state antrenate în conflagrația mondială: pentru armatele hitleriste, acest teritoriu reprezenta un punct forte pe care puteau conta în traficul de trupe între continent și Africa. Pentru armatele aliate, insula era, practic, singura posibilitate de alimentare a traficului cu arme care se efectua atît spre Franța, cit și spre Italia.

La 11 noiembrie 1942, atunci cînd se spera într-o debarcare a armatelor aliate în insulă, trupele italiene au fost acelea care au ocupat insula: un adevărat corp de armată, numărînd 80 000 soldați, pentru o populație de 200 000 locuitori! De la început, invadatorii fasciști s-au lovit de rezistența îndrîjită a populației. Frontul Național al Rezistenței franceze a organizat și a însușit mișcarea de rezistență, insula fiind literalmente acoperită de o rețea complexă de grupe de luptă ale patrioților. În primele rînduri ale luptei s-a aflat clasa muncitoare. Sînt cunoscute, de exemplu, acțiunile feroviarului François Alessandri, urmărit încă dinainte de Gestapo, pentru activitatea desfășurată la Paris. El a recepționat armele debarcate la 7 februarie 1943 de pe submarinul CASABIANCA. Impotriva dictaturii fasciste a fost organizată, de asemenea, o susținută propagandă: ziarele *Resistenza*, „Le Patriote”, „Nostra Juventù Corsa”, tipărite într-o imprimerie instalată într-o grota, erau, apoi, transportate clandestin, cu ajutorul muncitorilor feroviar, pe linia Ajaccio-Bastia.

Secția locală a poliției secrete fasciste a lui Mussolini, O.V.R.A., a reacționat cu sîlbăticie: un mare număr de oameni ai muncii, printre care și reprezentanți ai partidului comunist și ai Frontului Național al Rezistenței, au fost arestați. Muncitorul feroviar Louis Frediani, militant al Frontului Național, a fost asasinat în plină stradă, ceea ce a provocat o demonstrație viguroasă a populației, care a cerut pedepsirea ucigașilor. La 17 iunie au fost arestați alți muncitori, membri ai administrației departamentale; după un interogatoriu sumar, au fost împușcați.

Dar lupta împotriva ocupației n-a încetat. În fața situației îngrijorătoare din insulă, armata fasciștă italiană a cerut întăriri: la sfîrșitul lui Iulie a sosit o brigadă cuirasată a S.S.-ului lui Himmler. Rezistența antifasciștă a trecut la lupte de partizan. În noaptea de 8 septembrie 1943, a început insurecția împotriva hitleriștilor și a guvernului de la Vichy. Timp de cîteva săptămîni, insula a fost teatrul unor lupte violente, date în special pentru stăpînirea nodurilor de cale ferată. Forțele Rezistenței au pregătît debarcarea forțelor franceze libere, care aveau un efectiv de 7 000 oameni. Împreună cu forțele patriotice, care numărău 12 000 oameni, trupele aliate au început eliberarea insulei.

Dintre episoadele mai importante ale luptei antihitleriste în bazinele Mării Mediterane face parte, fără îndoială, și acțiunea patrioților corsicani împotriva Diviziei germane 90 blindate, care venea din Sardinia și se îndrepta spre Italia. Luptele din Corsica i-au provocat grele pierderi în oameni și materiale. Și mai important este faptul că divizia nu a putut ajunge la timp pe tărîmul Italiei, ușurînd astfel debarcarea aliată la Salerno.

Eliberarea primului departament francez, Corsica, prin lupta organizată de toate forțele antifasciste, de la partidul comunist la gaullisti, constituie una dintre cele mai glorioase acțiuni în cadrul marilor mișcări de Rezistență a poporului francez.

Cristian UNTEANU

Patruzeci de oameni porniseră spre aerodromul de la Campo del Oro, pentru a întări apărarea organizată de patrioți. Acolo, comandantul grupei, căpitanul Manjot, anunță generalului italian: „Pre-lau comanda”. Generalul vru să ceară avizul reprezentanților interaliați. „Puțin îmi pasă” îi răspunde Manjot grăbit și pune capăt oricărei discuții.

În cursul nopții de 13 spre 14, LE FANTASQUE și LE TERRIBLE, debarcău grosul batalionului de șoc: 400 oameni.

Blindatele germane spre Bastia

În timp ce batalionul de șoc își înzeceea efectivele, prin încorporarea patrioților din regiunea Ajaccio, în interiorul insulei acțiunile de hărțuire a coloanelor naziste deveneau din ce în ce mai frecvente. Responsabilii militari ai regiunii convocaseră la 10 septembrie pe delegații cantonalii din maquis. Se distribuiseră arme și muniții. Imediat după aceea începuse seria de lovituri împotriva hitleriștilor. Două sute de patrioți din Porta, comandanți de Vittorio, atacară depozitul de arme și de benzină din Champlan. Pierderile fuseseră grele pentru inamic: 48 morți, 37 răniți. Partizanii: un mort și un rănit. În aceeași zi, la Sartène, se dădură lupte la subprefectură, unde un patriot fu ucis. Germanii se retraseră către Bonifacio.

La Levie (sat de 3 000 locuitori care se afla la 20 km nord-est de Sartène) ciocnirile fură deosebit de grele. Un convoi de opt camioane germane, care traversa localitatea Levie, fu nimicit; șase ore mai târziu, alte douăsprezece camioane avură aceeași soartă.

Urmă o pauză de patruzeci și opt de ore. În timpul nopții de 14 spre 15 fu semnalată dinspre Bonifacio o coloană de 55 camioane transportînd 1 200 oameni care aparțineau diviziei de parașutiști germani și „cămășilor negre” italiene. Convoiu era escortat de șapte vehicule blindate, dintre care patru STUMMGESCHÜTZE (tunuri de asalt de 75 mm, montate pe sașii de tancuri — n.r.) grele.

Cei 200 patrioți din sat, comandanți de locotenentul corsican Peretti, n-aveau decât vreo sută de pistoale-mitrălieră, treizeci de grenade și două puști-mitrălieră germane. La Levie se mai găsea o baterie și o companie de infanterie italiană, care voiau să se retragă spre Zonza. Peretti interveni foarte energic, și în cele din urmă, îi obligă pe italieni să rămînă pe loc. Cînd coloana germană sosi la tunelul Bavino, la vreo 15 kilometri sud de Levie, patrioții încercară să arunce în aer tunelul și deschiseră focul asupra vehiculelor. Trei camioane fură distruse, dar convoiul trecu, depășî strîmtorile Bacinio și Ava, apoi coborî spre Carbini. De-a lungul celor zece kilometri de drum, fuse-

seră plasate vreo douăzeci de obstacole. La fiecare baraj, patrioții deschideau focul asupra germanilor, care răspundeau cu mitralierele lor grele.

André Maurois evocă acest episod al luptelor de la Levie: „Jean Pandolfi era un copil de 15 ani care se alăturase patrioților și obținuse de la unul din ei un pistol-mitralieră. Toată noaptea dovedise un devotament remarcabil. Când începu atacul convoiului fu rănit de un glonte în piept. Peretti dădu ordin să fie dus la spitalul cel mai apropiat. În pat, Pandolfi spuse șefului său: «Sînt rănit de moarte, știu bine, mi-am îndeplinit misiunea mea și sînt fericit să mor pentru Corsica și Franța!» I se dădu un calmant. «Mă simt mai bine», spuse el. «Cred că nu voi muri... Vă rog păstrați-mi pistolul-mitralieră; vreau să lupt mai departe...» Apoi își dădu suflul.”

Comandamentul german primise ordin să transfere forțele germane (30 000 oameni, dintre care 10 000 din aviație) pe continent. Materialul trebuia evacuat prin portul Bastia. Personalul urma să părăsească insula pe calea aerului, pornind de pe aerodromurile Ghisonaccia și Borgo-Bastia, într-un ritm de 3 000 oameni pe zi. Pentru a rezista cele 15 zile necesare acestei operațiuni, germanii trebuiau să lărgească capul de pod de la Bastia și să controleze cîteva trecători în munții centrali.

În timpul nopții de 16 spre 17 septembrie, LE FANTASQUE și torpilarele ALCYON și TEMPÊTE sosiră cu generalul Henry Martin și cu Batalionul 3 din Regimentul 2 pușcași marocani, comandat de Boulanger. În noaptea de 20 spre 21, crucișătoarele JEANNE d'ARC împreună cu LE FANTASQUE, ALCYON și TEMPÊTE îl aduseră pe generalul Louchet, comandantul infanteriei din Divizia IV marocană de munte, cu elemente ale Regimentului 1 pușcași marocani și cu Batalio-

nul 1 al acestui regiment, cu o baterie de artilerie, o instalație radar și benzină de avion. Pentru a fi prezenți în Corsica, aliații debarcară o formație de 30 americani, sub ordinele maiorului Coone, care sosi întovărașit de generalul Perse, reprezentant personal al generalului Eisenhower și însărcinat să transmită italienilor ordinele comandamentului aliat.

În zorii zilei de 21 septembrie, un GLEN MARTIN ateriză la Campo del Oro. Spre mirarea tuturor, din el descinseră generali Giraud și Bouscat.

Giraud se duse imediat la Cartierul General al generalului Magli și preciză pe scurt rolul italienilor în lupta împotriva germanilor: procurarea mijloacelor de transport, mașini și catiri, precum și asigurarea serviciilor care lipseau francezilor. Magli acceptă să pună la dispoziția aliaților încă cinci grupuri de artilerie.

În privința operațiunilor militare, iată ce scrie generalul Henry Martin: „Dacă nu se putea bara în întregime drumul germanilor, se putea totuși accentua manevra de intimidare, care, pînă atunci, dăduse rezultate. Amenințarea cu pierderea portului Bastia, pe unde evacuai cea mai mare parte a unităților lor și a materialului, îi obliga pe germani să grăbească mișcarea trupelor și să libereze astfel cît mai curînd Corsica: poate chiar să părăsească o parte din stocurile lor și să renunțe la distrugerile pe care le pregăteau. De aceea, s-a luat decizia de a ataca Bastia cît mai curînd posibil.”

La 4 octombrie, primele detașamente aliate își făcură intrarea în Bastia.

În preajma Mediteranei, cel mai sigur adăpost al partizanilor era maquisul — vegetația specifică locurilor — printre arbuștii chirciți, soldații fără uniformă se îndreaptă spre Ajaccio

Un moldovean printre dregătorii lui Țepeș

Printre martorii care figurează la sfârșitul unui hrisov al lui Vlad Țepeș, redactat la Tirgoviște în 16 aprilie 1457, se numără și un anume „Moldovean spătar”. Numele aceluiași dregător este atestat din nou în sfatul domnesc al Țării Românești cîțiva ani mai tîrziu, la 20 septembrie 1459, cu prilejul întocmirii unui binecunoscut document, care conține prima mențiune oficială a „cetății București”. Această prezență în preajma lui Țepeș conturează un aspect interesant al relațiilor dintre Moldova și Țara Românească în veacul XV care, din cîte știm, a rămas pînă astăzi insuficient relevat.

Într-un Dicționar onomastic românesc de N. A. Constantinescu (Editura Academiei, București, 1963, p. 326), găsim despre Moldovean spătarul precizarea : „etnic luat ca prenume de boier muntean [...], după care s-a numit virful Moldoveanu din culmea Făgărașului”. Ceva mai de mult, istoricul George D. Florescu — în lucrarea *Divanele domnești din Țara Românească*, vol. I (1389-1495), București, 1943, p. 166 — se întreba cu privire la același personaj : „Să fi fost acest nume de Moldovean doar o poreclă ?”. În sfîrșit, într-o lucrare de licență încă inedită (Matei Cazacu : Vlad Țepeș — monografie istorică, București, 1969), consultată prin bunăvoința autorului, am întîlnit afirmația că este vorba neîndoiește de un boier de dincolo de Milcov. La atît se rezumă comentariile pe care le cunoaștem în legătură cu enigmaticul dregător al lui Țepeș Vodă amintit în documentele din 1457 și 1459. Nici unul dintre autorii menționați nu a putut să identifice familia lui și nici să arate locul exact din care a venit sau stăpînirile pe care le-a avut.

După părerea noastră, personajul a fost consemnat în documentele cancelariei Țării Românești într-adevăr sub forma unei porecle. Onomastica boierimii moldovene din secolul XV se deosebea destul de mult de aceea a boierimii muntene din aceeași perioadă, iar, pe de altă parte, însăși prezența acestui boier pe lângă domnul Țării Românești constituia, desigur, un fapt insolit. Bănuim că de aceea la curtea lui Vlad Țepeș a fost preferată denumirea „Moldoveanul”, cu care personajul respectiv a ajuns să figureze și în actele oficiale. Ipoteza că ar fi totuși vorba de un boier muntean care a călătorit numai, sau — eventual — a făcut vreo ispravă ostășească în părțile Moldovei, nu ni se pare că ar fi putut justifica o asemenea poreclă.

De altfel, există probabilitatea ca Moldovean spătarul să nu fie primul boier moldovean atestat în documentele interne ale Țării Românești. Dacă hrisovul lui Mircea cel Bătrîn din 27 decembrie 1391 este autentic — așa cum, împotriva unei opinii mai vechi, s-a susținut recent în volumul I al colecției *Documenta Romaniae Historica* (B, Țara Românească, Editura Academiei, București, 1966, p. 39) —, atunci poate fi luat în considerare un alt caz, similar. Între cei șase mari boieri martori ai hotărîrii domnești, pronunțată în reședința de la Curtea de Argeș, cel de-al patrulea este un anume „Groza Moldovan”.

Oricum, revenind la problema dregătorului moldovean din preajma lui Țepeș — a cărui existență are temeiuri documentare sigure —, putem aprecia că el a fost unul din sfințnicii credincioși și deosebit de apropiați ai domnului Țării Românești. Menționarea lui în hrisovul din 16 aprilie 1457, care este cronologic cel dintîi document intern ce ni s-a păstrat de la Vlad Țepeș, ne îndeamnă să presupunem că dregătoria de spătar i-a fost încredințată încă de la începutul domniei acestuia (22 august 1456). Este posibil deci ca Moldovean spătarul să se fi numărat printre sprijinitorii hotărîrii ai venirii lui Țepeș pe tron, fapt pentru care a și fost răsplătit cu dregătoria amintită.

În plus, ținînd seamă că după aproape doi ani și jumătate — răstimp în care voievodul a poruncit măsuri drastice de reorganizare a țării, lînd și în ierarhia feudală —, el se afla în continuare în sfatul domnesc, trebuie să conchidem că favoarea de care s-a bucurat din partea lui Țepeș a fost constantă și deosebit de mare. Să mai adăugăm la toate acestea observația că însăși dregătoria de spătar era la vremea respectivă a treia ca importanță, după acelea de vornic și logofăt, dar înainte de vistier, comis, paharnic, stolnic și postelnic.*

Vlaicul pîrcălab, unchiul lui Ștefan cel Mare și unul din dregătorii săi de vază, a fost, cum se știe, muntean, iar spătarul lui Țepeș — după cum am arătat — moldovean ! Este un paralelism de situații în plin sec. XV, cu totul și cu totul semnificativ pentru modalitățile de cunoaștere politică și apropiere treptată între cele două țări surori.

Șt. A.

* Vezi și „Magazin istoric”, nr. 1/1971, pp. 22-25.

Zîmbete din cronic

■ Avantajul lui Scipio

Primarul unui oraș întâmpină pe regele Franței Ludovic XIV (1643-1715) cu un discurs care începea astfel :

— Sire, marele Scipio Africanul, ajungînd la Carthagina...

Intîind lungimea discursului, Regele Soare l-a întrerupt cu cuvintele :

— Cînd Scipio a ajuns la Carthagina, își luase prînzul ; eu — însă nu...

■ Materialitatea umbrei

Se știe că, în secolul XVIII, nobilii ocupau adesea o bună parte din scena teatrului, pentru a urmări mai îndeaproape desfășurarea acțiunii. În piesa **Semiramida**, Voltaire, inspirîndu-se din **Hamlet**, introdusese un spectru — umbra lui Ninus. Din cauza marelui număr de spectatori privilegiați care-i baurau drumul, interpretul acestui rol nu putea ieși din culise, și regizorul a trebuit să strige :

— Faceți loc umbrei ! Ilaritatea stîrnită de acest apel nu se potrivea de loc cu atmosfera care ar fi trebuit să domnească în sală, **Semiramida** fiind o tragedie...

■ Cinism regal

Cucerind Silezia, Frederic II, regele Prusiei, a declarat :

— Cînd ești rege, iei de unde poți, și, dacă nu trebuie să dai înapoi, ni-meni nu-ți găsește vreo vină.

■ Între Napoleon și Figaro

În timpul războiului din Spania, Napoleon I a cerut guvernatorului din Sevilla să deschidă porțile, anunțîndu-l că „dacă orașul nu se va preda, va fi ras de pe fața pămîntului”. Unul din generali francezi care erau de față a atras atenția împăratului că nu-și va putea pune în aplicare amenințarea aceasta.

— Și de ce nu, — s-a răstît Napoleon.

— Fiindcă Majestatea Voastră este împărat al Franței și rege al Italiei. Lîngă aceste titluri nu merge un al treilea : „bărbierul din Sevilla” !

■ Bărbier divin

George V, regele Marii Britanii (1910-1936), a sosit în Olanda, împreună cu soția sa, într-o vizită oficială. În port, pe chei, se aflau cîteva sute de școlari, care trebuiau să-i întîmpine pe oaspeți cu imnul britanic. Cînd suveranii au coborît de pe vas, școlarii au început să cînte, dar după primele momente, pe chipurile oficialităților s-a așternut stupearea : în loc de „God save the King” (Dumnezeu să-l apere pe rege), școlarii cîntau „God shave the King”, care înseamnă „Dumnezeu să-l radă pe rege” !

Micii olandezi cîntau cu atîta însuflețire, încît incidentul nu a avut nici o urmare.

■ Valoarea gîstei

— Ministrul dv. de finanțe nu e tocmai un vultur, remarca cineva după formarea unui guvern condus de Clémenceau.

— Nu vulturii au salvat Capitoliul, a răspuns primul ministru francez.

■ Solicitudine

P.P. Carp era extrem de caustic ; nu-și neglija nici prietenii și cu atît mai puțin adversarii. Unul dintre aceștia din urmă, un om complet chel, a venit într-o zi la Senat, schiopătînd și plîngîndu-se :

— Mă doare genunchiul ! Carp l-a întrebat repede și îngrijorat :

— Ai migrenă ?

■ Fără riscuri

Se zice că, puțin înainte de a muri, Cromwell a anunțat că Dumnezeu i s-a arătat, vestindu-l că se va vindeca.

— De ce ai făcut asta ? îl întreba un prieten.

— Foarte simplu, veni răspunsul : dacă mă voi însănătoși, se va spune că sînt un profet, iar dacă voi muri — ce-mi pasă ce se va spune ?

■ Soldatul și stelele

Mareșalul Suvorov obîșnuia să pună la încercare prezența de spirit și istețimea subordonaților săi. Într-o seară friguroasă, ieși în fața cantonamentului său și îl întreabă pe soldatul care stătea de santinelă :

— Spune-mi cîte stele sînt pe cer ?

Soldatul, un mucalit, nu se intimidă. Începu, tacticos, să numere. Cînd ajunsese la două sute, Suvorov înghețase și se grăbi spre gura sobei...

Prof. univ. doctor LAJOS ELEKES

Memoria istorică a popoarelor noastre

Aflat în fruntea unei delegații de istorici maghiari care a participat la cea de-a doua reuniune de lucru a comisiei mixte de istorie din Republica Socialistă România și Republica Populară Ungară, organizată la București în prima jumătate a lunii februarie a.c., reputatul om de știință prof. univ. Lajos Elekes, membru corespondent al Academiei de științe din țara prietenă, șeful Catedrei de istorie medie la Universitatea „Eötvös Lorand” din Budapesta, a avut amabilitatea să ne împărtășească câteva din gândurile sale, ca cercetător al unei vaste și complexe epoci istorice.

— Ca profesor și cercetător aveți, desigur, preocupări multiple...

— Bineînțeles. O parte din cercetările mele sînt legate, cum e și firesc, de profilul catedrei de istorie medie pe care o conduc de aproape un deceniu și jumătate. Am elaborat lucrări despre dezvoltarea statului medieval ungăr, luptele duse împotriva cuceritorilor otomani, problemele centralizării statului feudal. În momentul de față mă preocupă raportul dintre organizarea statelor în evul mediu și luptele de clasă.

În timpul meu de cercetare se înscrisu, însă, și teme cu o profundă rezonanță în actualitate. Rodul unor astfel de preocupări îl constituie lucrările despre rolul cunoștințelor istorice în formarea conștiinței socialiste. Mă străduiesc — în același timp — să sprijin și cercetările altora în acest domeniu, îndeosebi ale celor mai tineri ca mine. Mă ocup și de unele aspecte de metodică în cercetarea istorică, de analiza diferitelor curente burgheze contemporane în știința istoriei, mai bine-zis de privirea critică a acestora în lumina concepției marxist-leniniste.

Sînt convins că rezultatele cercetării istorice elaborate în lumina concepției și bazate pe metodologia marxist-leninistă îndeplinesc un rol important în dezvoltarea conștiinței socialiste și în crearea unei culturi moderne. M-am ocupat foarte mult de problemele pregătirii specialiștilor în învățămîntul superior. În mod deosebit m-a interesat pregătirea specialiștilor în domeniul istoriei. Sînt pasionat de problema rolului social și al influenței instruirii și în mod deosebit al predării istoriei.

— Care sînt preocupările dominante la ora actuală în cercetarea istorică maghiară?

— Este destul de dificil de răspuns la o asemenea întrebare. Aceasta pentru că munca de cercetare se des-

fășoară la noi pe multiple planuri și direcții. Este vorba nu numai de colaborării institutelor de cercetare, ai arhivelor și muzeelor, de specialiști din universități și școli superioare, dar și de oameni care îndeplinesc alte munci, care însă sînt familiarizați cu tehnica cercetării, ca profesorii de școli medii și alți specialiști. Cît privește direcțiile este de menționat că, prin colaborarea organizată a specialiștilor din mai multe domenii de cercetare, sînt, de exemplu, analizate fenomenele și procesele de însemnătate istorică mondială legate de revoluția tehnico-științifică și influența lor asupra dezvoltării Ungariei; examinarea detaliată a schimbărilor petrecute în structura societății în ultima sută de ani și în special în ultimul sfert de veac de transformări socialiste și, strîns legat de aceasta, studierea mutațiilor din domeniul conștiinței sociale, schimbările de structură socială și de conștiință care se petrec în epoca noastră, tendințele care pot fi desluite din ele etc., etc. Precum se vede, abordarea acestor teme reclamă colaborarea strînsă a diferitelor științe sociale, care însă nu pot face abstracție de o viziune istorică și de participarea științei istorice la elaborarea lor.

— În decursul istoriei, popoarele noastre s-au aflat deseori pe poziții comune de luptă pentru progres și libertate. În cercetările dv., și înțilnit exemple de felul cum poporul maghiar și român s-au stimulat reciproc în lupta împotriva exploatareii feudale?

— În îndelungata existență a orînduirii feudale, lupta maselor asuprite a îmbrăcat — după cum se știe — forme și aspecte multiple, ajungînd în momentele de acțiune a contradicțiilor la treapta superioară de exteriorizare a revoltei — mari răscoale, care constituie fenomene de vîrf ale luptei de clasă.

În Europa răsăriteană, asemenea forme ascuțite ale luptei de clasă au apărut la hotarul dintre „feudalism

dezvoltat" și „feudalismul târziu” — în Ungaria în secolele XV și XVI — distingându-se ca mișcări de forță deosebită, întinse pe largi arii geografice. La cele mai multe dintre ele au participat și elemente orășenești, țirgovești, clerul sătesc și diecezi, care se îndelenteau cu redactarea documentelor epocii.

Aceste mari mișcări au izbucnit pe teritorii cu o populație amestecată și au luat extindere pe astfel de teritorii. Participarea celor asupriți la cele mai însemnate dintre aceste mișcări a fost, desigur, determinată de situația lor de clasă, de împrejurările în care își duceau traiul și nu de apartenența lor etnică. În ultimă instanță, acest lucru era și firesc. Rar ne gîndim însă la factorii de limită și de reținere născuți din nivelul scăzut de dezvoltare și din condițiile de asuprire, din prejudecăți și obscurantism care împiedicau desfășurarea eficientă a luptei oamenilor de rînd din evul mediu și, îndeosebi, a țăranilor iobagi. În pofida acestei situații ei se aveau uniți la luptă împotriva exploatareii și, chiar dacă țelul pe care-l urmăreau — desființarea asuprii feudale — nu a fost (și nici nu putea fi) atins atunci, au transmis generațiilor de urmași pilda lor că adevărata înțelegere a cerințelor progresului îl reunește într-un singur șuvoi pe oamenii care slujesc cauza comună a progresului social, chiar dacă ei vorbesc limbi diferite.

— În acest context, vî rugăm să evocați pentru cititorii noștri cîteva din momentele esențiale ale efortului militar maghiaro-român împotriva ofensivelor otomane.

— La sfîrșitul sec. XIV, ofensiva otomană începea să amenințe din ce în ce mai grav independența țărilor situate în această parte a bazinului Dunării, viața popoarelor de aici și dezvoltarea lor economică.

Printre cele mai glorioase exemple de colaborare a-urîncă, desigur, bătăliile purtate sub conducerea mili-urîncă, la lîncu de Hunedoara. Consemnăm memoria-bila „campanie lungă” din iarnă lui 1443/1444, la care au participat și românii, sîntînd oastea adunată de regele Vladislav al Ungariei și Poloniei și de lîncu de Hunedoara.

Marea acțiune de unire a forțelor de pe timpul lui lîncu de Hunedoara, marcată prin succese militare și

politice remarcabile — în ciuda limitelor lor determinate de contradicțiile obiective, inerente epocii feudale — reprezintă un capitol strălucit al cronicii luptelor antioamene și ocupă un loc însemnat în memoria istorică a popoarelor noastre.

Încercările de colaborare militară din perioada mai tîrzie nu s-au realizat nici ca proporții și nici ca eficiență la nivelul celor din perioada amintită. Aceasta din cauză că, între timp, raporturile de forțe au devenit mai favorabile turcilor aflați în ofensivă.

— „Magazin istoric” reprezintă una dintre modalitățile de popularizare a istoriei. Ce ne puteți spune despre felul în care sînt răspîndite cunoștințele istorice în R.P. Ungară?

— Nu voi oferi, probabil, nimic nou cititorilor „Magazinului istoric” dacă voi vorbi despre posibilitățile și modalitățile diverse existente pe linia răspîndirii cunoștințelor istorice. Revista d-voastră a realizat în forme variate și deosebit de interesante aproape tot ce poate da o revistă în direcția răspîndirii culturii istorice.

Trebuie să spun de la început că la noi în Ungaria nu există o revistă atît de frumoasă ca prezentare și variată ca redactare. După cît sînt informat și în alte țări existența unui astfel de reviste este de asemenea o raritate.

La noi s-au făcut încercări de a folosi o serie de alte mijloace în popularizarea istoriei, începînd cu articole în ziare și reviste, conferințe. Tematica abordată este deosebit de variată. Dispunem de un număr mare de publicații de istorie locală. Avem reviste care se străduiesc să răspundă preocupărilor profesorilor din școli și care publică și articole de popularizare a cunoștințelor istorice. Toate acestea, precum ne dovedește și interesul crescînd, sînt deosebit de utile. Este însă sigur că, alături de ele, un mare serviciu ar putea să aducă apariția și la noi a unei reviste atît de colorate și de prospete ca redactare cum este revista „Magazin istoric”.

Interviu consemnat de
V. ȘIMANDAN

MATEI BASARAB FACE DREPTATE

(Urmare din p. 77)

„Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab voievod și domn a toată Tara Românească. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele acestor oameni anume Coman și frăți-ne-său Stanciu și Scundea și Negoia și Ulati și Tintoiul și Stanciu Roșu și tuturor fecilorilor lor cîți Dumnezeu le va da din sat din Rucăr, ca să fie ei în pace și slobodi de acum înainte de către toți dragoslaveții din Dragoslavele mai mult val a bîntuială de către dînsii să nu mai aibă. Pentru că acești oameni cari scriu mai sus ei au fost și mai dinainte vreme sezoțitori tot în sat în Rucăr din zilele răposatului lui Mihail Voievod și tot acolo și-au plătit toate nevoile lor și și-au dat găleata și toate daturile doamnei Florică tot cu Rucărenii dimpreună. Deci cînd au fost răscumpărat rucărenii toți de la Doamna Florica, s-au fost răscumpărat și ei deopreună cu alaiți rucăreani de au dat și ei bani la răscumpăratore și de atunci pînd acum ei tot au avut bună pace de către dînsii și de către tot omul și tot cu sezut în sat în Rucăr. Iar cînd au fost acum în zilele domniei mele preste atîta samă de vreme ce au trecut, sculatu-s-au sătenii din Dragoslavele și cu Vlad pîrdăbul de acolo cu pîrdă asupra lor zicînd ei cum că acești oameni sînt de la dînsii de moșie și i-au apucat cu strînsare ca să dea la răscumpăratore și cu dînsii. Intră-cela vînzînd acești oameni că-i apucă ca să dea în două părți la răscumpăratore și n-au odîhnă de către dînsii, sculatu-s-au de au venit toți cu dragoslavenii și cu Vlad pîrdăbul de acolo de s-au pîrdă de fața înaintea domniei mele în marea Divan. Intră-că domnia mea am căutat și am judecat dimpreună cu tot Divanul și foarte bine am adiverit

domnia mea cum că acești oameni ei au sîzut mai dinainte vreme tot în sat în Rucăr și au dat și ei bani de s-au răscumpărat cu Rucărenii dimpreună. Derept aceia le-am făcut această carte a domniei mele acestor oameni cari scriu mai sus, ca să aibă ei bună pace de acum înainte și ei și feciorii lor de către toți dragoslavenii și de către Vlad pîrdăbul mai mult val sau bîntuială de către dînsii să nu mai aibă în veaci. Că să aibă așigdere ei tot în sat în Rucăr cum au sîzut și pînd acum, că au fost mîrturi și unchișul Jinga cel Bătrîn și Orzămoae cari sînt din Dragoslavele cum că n-au dragoslavenii cu dînsii nici o treabă, înaintea răposatului boerului domniei mele lui Dragomir bîv vornicu.

Și au rămas dragoslavenii de lege și de judecată dinainte domniei mele și a tot Di-
vanul. Și de nimeni necîntît după porunca domniei mele. Iată dar și martori au pus domnia mea: iupan Spahiu mare ban al Craiovei și iupan Preda mare vornicu, și iupan Radu mare logofăt, și iupan [...] vel vistiernic, și iupan Dicu mare spațar, și iupan Ghiorma mare clucer, și iupan Costandin mare post felnic, și iupan Paană mare stolnic, și iupan Radu mare comis, și iupan Hriza mare pah (arnic), și iupan Udra mare stuier, și iupan Nicula mare pitar, și Udrisi Năsturel mare logofăt. Și s-a scris de mine Nicula log. Boldici în orașul Țirgoviște, luna iunie/fe 26 zile și de la Adam pînd acum curgerea vremii în anul 7181 [1653].

Io Matei Voievod (m.p.) *
(Monograma și sigiliul domnesc)

* Originalul este scris pe hîrtie de format mare (nu se vede filigran). Servul este foarte clar. Pecetea rotundă, în care și cu mîtase roșie. Originalul în posesia noastră.

Secretul micului templu

Dacă lui Ramses II nu i-ar fi venit îndrăzneța idee de a săpa un templu în stîncă, dacă scribii n-ar fi comis niște greșeli ciudate în inscripțiile de pe pereții edificiului, dacă în interiorul acestuia n-ar fi fost încălcat un anumit „sens unic”, arheologii ar fi avut de rezolvat cîteva enigme mai puțin. Dar toate acestea, și încă altele, s-au petrecut și micul templu de la Abu Simbel a ieșit, subit, din anonimat.

Majoritatea edificiilor egiptene din epoca clasică arată azi ca niște săli de teatru goale. Chiar dacă s-au păstrat intacte, semnificația lor nu poate fi întotdeauna deuslăită și aproape niciodată nu pot fi descrise ceremoniile care au avut loc în interior. Și, totuși, există un monument care ne îngăduie să citim în el ca într-o carte deschisă. E vorba de micul templu de la Abu Simbel.

Ce mărturisesc inscripțiile?

O primă încăpere delimitată de ziduri îmbrăcate în piatră, decorate cu reliefuli și hieroglife (numită **pilon**), apoi o sală-curtă, cu două rînduri de stîlpi, un așazis vestibul și un sanctuar — acesta e micul templu de la Abu Simbel. Diminutivul e justificat doar de comparația cu marele templu, înălțat în aceeași perioadă, acum 3200 ani. Dacă fațada primului este străjuită de statui înalte de aproape 10 metri, coloșii sculptați ai marelui templu se ridică pînă la 20 metri (înălțimea capetelor — peste 4 metri, lungimea palmelor așezate pe genunchi — 2,64 metri).

Aproape uitat de posteritate, micul templu săpat în stîncă se numără astăzi printre celebritățile de acest gen. Nu numai pentru că acum cîțiva ani, cu prilejul construirii barajului și hidrocentralei de la Assuan, pe Nil, un grup de tehnicieni egipteni, în colaborare cu specialiști din alte țări l-au tăiat în bucăți spre a-l muta și asambla din nou, ci pentru că vechii egipteni au săpat pe pereții lui inscripții ce au dezvăluit interesante evenimente din trecut. Cu ajutorul lor, arheologii și istoricii au aflat că micul templu nu este o dublură a marelui său vecin, ci o construcție unică în felul ei. Au aflat, de asemenea, cam ce s-a petrecut în interiorul lui, în timpul domniei faraonului Ramses II (1290-1224 î.e.n.), din prorocă căruia a fost construit.

Dar să lăsăm să vorbească inscripțiile, așa cum au fost ele descifrate de arheologii francezi Christiane Desroches-Noblecourt și Charles Kuentz.

Ne vom referi, întâi, la elementele lui decorative, în care apar o seamă de ciudățenii. Cîteva sînt lipsite de importanță.

Le vom aminti, totuși, ca o curiozitate istorică. La aproape un secol și jumătate de la descifrarea hieroglifelor de către Champollion, egiptologii au ajuns să cunoască atât de bine limba și scrierea egipteană veche încît sînt în măsură să descopere unele greșeli de redactare și chiar de ortografie. Ceea ce au și făcut la Abu Simbel, detectînd de exemplu, lipsa unor semne în textele inscripțiilor.

Errare humanum est... Dar nu toate inscripțiile bizare sînt rezultatul unor greșeli. Unele dedicații și formule nu sînt concepute după canoanele clasice din vremea lui Ramses II, respectate de același faraon în multe alte texte. Nici în micul și nici în marele templu de la Abu Simbel formulele rituale nu sînt complete. O particularitate a acestui complex? Întocmai, și încă una voită. Rigiditatea religiei egiptene n-ar fi admis abateri de la formulele consacrate, iar autorii textelor nu și-ar fi permis să nesocotească normele tradiționale. Și, totuși, ruptura cu formele stereotipe — eveniment senzațional! — s-a produs. Ea nu poate fi explicată decît prin intervenția faraonului în persoană. Din această afirmație derivă însă o altă nedumerire: ce l-a determinat pe Ramses II să recurgă la o inovație atât de îndrăzneată pentru acei ani?

O privire, un gest...

Amplasarea elementelor ornamentale ale vechilor temple egiptene avea o semnificație strictă. Pentru a o modifica radical, era suficient ca o divinitate să privească spre stînga, și nu spre dreapta, ca un personaj să fie așezat în stînga și nu în dreapta altuia. Toate acestea erau pentru egiptenii antici o chestiune de viață și de moarte, care punea în joc ordinea lucrurilor. De foarte multe ori, însă, la Abu Simbel așezarea și orientarea personajelor umane și divine sînt în contradicție cu tradiția.

În sala-curtă, de pildă, vedem o scenă clasică, înfățișînd masacrul dușmanilor. Ea nu este reprezentată însă, așa cum cere tradiția, pe fața externă a **pilonului**, ci pe cea internă. Aici putem presupune că a intervenit lipsa de spațiu. Mult mai „gravă” este însă modificarea adusă pozi-

țiilor obișnuite ale zeului Horus și regelui Ramses, prezenți în scena amintită. Faraonul, venit să arate zeului pe captivi, trebuia să fie prezentat — potrivit concepției egiptene — în dreapta, pentru a semnifica intrarea lui în templu, iar zeul se cuvenea să fie înfățișat în stînga, ca unul care ieșea din templu în întâmpinarea regelui. Locurile acestor două personaje au fost însă inversate, ca și cum regele l-ar întâmpina pe zeu. Un rege-gazdă și un zeu-oaspete într-un templu?!

Pe stîlpii pătrați din curte și pe unele obeliscuri persoanele care veneau să se roage sînt arătate îndreptîndu-se spre sanctuarul din adincul templului. Fiecare față a stîlpilor sau obeliscurilor, înfățișînd asemenea persoane, păstrează această orientare, ca un fel de „sens unic” ce indică locul de rugăciune. Acest sens nu coincide însă în nici un alt templu cu cel spre care privesc zeii. Nicăieri, cu excepția acestui templu. Într-adevăr, aici poziția zeilor coincide de foarte multe ori cu cea a vizitatorilor. Și unii, și ceilalți apar îndreptîndu-se spre sanctuar, ca pentru a aduce un omagiu.

Pătrundem în sanctuar. Se închide ultima ușă și ne aflăm în fața a două imagini ale zeului Hapi, care personifică inundația. Dar, lucru ciudat: el nu e reprezentat intrînd în templu, așa cum se obișnuiește, ci ieșînd din sanctuar... Abateră pare de neînțeles față de normele rigide ale cultului egiptean.

Formule prescurtate, scene înfățișînd divinități ieșînd în întâmpinarea lui Ramses sau părăsînd templul, aceste abateri arată limpede că în micul templu de la Abu Simbel faraonul se simte la el acasă.

Dar nu numai faraonul.

Din dragoste pentru Nefertari

Unele scene o reprezintă pe regină în rol de gazdă, primind vizita personajelor divine. De necrezut! În regatele vechi și mijlociu (2778-1730 î.e.n.), nici un faraon n-a cutezat s-o înfățișeze pe regină alături de el, în scenele oficiale, iar în regatul nou, înainte de Ramses II, doar „ereticul” Ahnaton * a îndrăznit s-o facă. El a îngăduit ca soția sa, celebra Nefertiti, să stea și să fie reprezentată alături de faraon. După moartea lui Ahnaton, reacția a fost însă violentă și egiptenii s-au întors la tradiție în formele ei cele mai severe. Dar Ramses nu s-a supus.

În scena masacrării prizonierilor, soția lui Ramses, regina Nefertari, e plasată în spatele faraonului, dar aproape de el, primindu-l, și ea, pe zeu. Imaginile de pe stîlpi sînt și mai îndrăznețe: ele îl re-

Micul templu își întâmpină vizitatorii cu imaginea sculptată a reginei

prezintă pe Horus, nici mai mult nici mai puțin decît aducînd omagii reginei!

Deasupra celor două porți laterale, care dau spre vestibul, e gravat numele lui Nefertari. Și aici, descifrînd orientarea celor două „cartușe” ornamentele conținînd numele reginei, înțelegem că **ea, Nefertari, este divinitatea atotputernică a acestui sanctuar**. Dar nu cumva e o interpretare greșită? O scenă din vestibul pune punctul pe i: ea înfățișează două zeițe, pe Isis și Hathor, încoronînd-o și divinînd-o pe Nefertari. Regina privește spre stînga, ceea ce, ținînd seama de locul în care se află, este o atitudine corespunzînd unei stăpîne a templului.

Această scenă este de o rară îndrăzneală în arta religioasă a Egiptului. Asimilarea unei regine cu divinitățile tradiționale și încoronarea ei potrivit unui ritual rezervat exclusiv faraonilor mărturisește, peste milenii, nu numai că Ramses II a cutezat să încalce dogmele, dar și că acest faraon a nutrit o neînmurită dragoste și admirație pentru Nefertari, soția lui.

* Numele adoptat de faraonul Amenophis IV (1361-1340 î.e.n.) cunoscut și ca Amenhotep IV.

Egiptologii au avut deci surpriza să constate că epoca lui Ramses, una din cele mai glorioase perioade din istoria Egiptului antic, a fost mai îndrăzneată decât s-a crezut. După eșecul lui Ahnaton, după reacția care a urmat inovațiilor lui, Ramses II nu s-a sfîșit să se întoarcă la ele și să le impună. A făcut-o însă cu mai multă abilitate decât predecesorul său, căutînd să umanizeze și să simplifice norme cu mult prea rigide.

Ramses a avut și alte soții (cinci sau șase, după egiptologul J. Yoyotte). În templul mare, de pildă, alături de Nefertari se găsesc copiii altei neveste, pe nume Isetnofrat. În micul templu, Nefertari este înfățișată însă numai cu copiii ei. Imaginea acestei regine și numele ei revin cu insistență în toate încăperile, pe stîlpi, pe pereți. Aducerea ei în prim plan este intenționată: vizitatorii trebuie să înțeleagă, de la bun început, că aici, în micul templu de la Abu Simbel, ea este nu numai o divinitate absolută, dar și o soție unică. Acesta e un templu al feminității în general și al unei femei în special, al lui Nefertari, cea „cu chip frumos și veșminte alese“, cum o descriu textele unor monumente ale epocii. Din această calitate pur terestră se desprinde și semnificația umană a micului templu.

D. DUMITRIU

O năpăstuită a antichității

Despre Nefertiti se știa pînă acum că a fost soția faraonului Ahnaton, care a domnit 21 ani, pe la mijlocul secolului XIV î.e.n. Bustul ei, aflat la Staatliche Museum din Berlin, o înfățișează ca pe o femeie de o frumusețe ale cărei canoane au putut rezista celor mai schimbătoare gusturi, de-a lungul a mai bine de trei milenii.

Descoperiri recente par să indice, însă, că remarcabilele calități ale lui Nefertiti nu s-au limitat la atît. Arheologul american Ray Winfield Smith, de la Universitatea din Pennsylvania, este de părere că, trecînd sub tăcere celelalte merite ale reginei istoria a comis pînă acum una dintre marile sale nedreptăți.

Smith, care și-a încheiat cel de-al cincilea an de cercetări în Egipt, își bazează concluziile pe studierea unui număr de 35 000 blocuri de piatră, aparținînd unui templu închinat zeului Aton și construit la Karnak, pe locul fostei capitale Theba, în timpul domniei lui Ahnaton. Echipa de arheologi a folosit pe scară largă mașinile

Regina Nefertari e încoronată de două zeițe

de calculat, pentru a interpreta reproducerile fotografice executate după vestigiile de calcar ale templului. Acesta nu a dăinuit decât două decenii, fiind dărîmat de un urmaș al lui Ahnaton. Cercetătorii au găsit numeroase fragmente în depozitele de la Karnak și Luxor, precum și în diferite muzee sau colecții particulare din Europa și Statele Unite.

Deși cele 35 000 blocuri nu reprezintă decât aproximativ 15 la sută din structura originală a lăcașului religios, Smith consideră că datele de care dispune îl îndrituiesc să afirme că adevăratul conducător al statului egiptean în perioada respectivă nu a fost Ahnaton, ci Nefertiti. Imaginile sale sînt mult mai frecvente decât cele ale faraonului în basoreliefurile templului, fapt demonstrativ pentru poziția de preeminență ocupată de ea și pînă atunci nemaiîntîlnită la nici o altă regină egipteană.

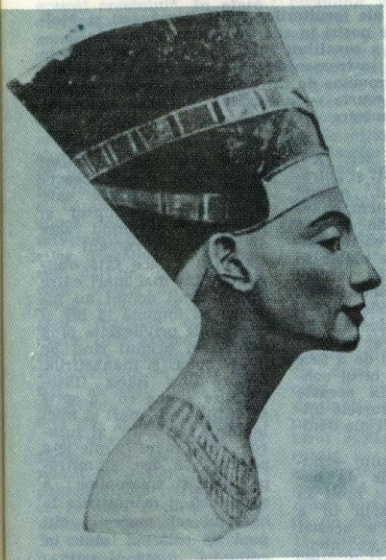
Dacă lucrurile stau așa, înseamnă că ei și nu lui Ahnaton, cum se credea pînă acum, i se datorează în mare măsură

răspîndirea cultului lui Aton (zeitate în-
truchipată de discul solar). Se știe că
cultul lui Aton — una dintre primele re-
ligii monoteiste ale istoriei, dacă nu chiar
prima — nu a dăinuit multă vreme: după
moartea lui Ahnaton, urmașii săi au rein-
trodus politeismul, de unde și distrugerea
templului consacrat în exclusivitate dis-
cului solar.

În sprijinul tezei sale, Smith mai aduce
ca probă și vestigiile unei alte Capitale,
construite în timpul domniei lui Ahnaton.
Ele se găsesc în apropierea actualei lo-
calități Tell el Amarna, la circa 380 km de
Theba. O inscripție gravată pe o piatră
de hotar arată — după interpretarea ar-
heologului american — că inițiativa ridi-
cării noului oraș a aparținut tot lui Ne-
fertiti. Descoperirea este cu atât mai im-

„și trăsăturile unui „tipic dezechilibrat
glandular”: Ahnaton

O frumusețe recunoscută de peste 3000 ani :
Nefertiti...

portantă, cu cît nu se mai cunoaște nici
un alt caz în care letopiseștele de piatră
ale Egiptului antic să înregistreze opiniile
unei regine ca avînd la un moment dat
prioritate față de cele ale soțului său.

Ca ultim argument, Ray Winfield Smith
invocă însăși înfățișarea faraonului, așa

cum reiese ea din statuile și basoreliefu-
rile de la Karnak. Cu fața prelungă, băr-
bia proeminentă, buzele groase și urechile
enorme, cu gîtul subțire, șoldurile late,
coapsele groase și gambele anormal de
subțiri, Ahnaton este caracterizat de Smith
drept un „tipic dezechilibrat glandular”.
Lipsit de inteligență și ușor influențabil,
el ar fi fost astfel dominat de puternica
personalitate a reginei.

Lumea științifică nu s-a pronunțat încă
asupra teoriilor avansate de echipa de ar-
heologi din Pennsylvania. Dar nu e exclus
ca dovezile aduse de ea și mai ales cli-
șeele fotografice — dintre care unele re-
produc grupuri de cîte 30 blocuri așezate
în pozițiile lor inițiale — să repună în
„drepturile” sale pe urgisița Nefertiti.

A. CARAIMAN

BIRUL

NICOLAE STOICESCU

Dintre numeroasele obligații fiscale ale locuitorilor Țării Românești și Moldovei — pe care le vom prezenta cititorilor noștri în cadrul Dicționarului istoric — birul a ocupat locul cel mai important. El a constituit sursa cea mai însemnată de venit a statului feydal și a fost unul din instrumentele cele mai crâncene de exploatare a maselor; după aservirea țărilor române de către Imperiul otoman — perceput sub titluri diferite și la intervale scurte — a devenit mijlocul principal pentru plata îndatoririlor impuse țărilor noastre de Poartă.

Beneficiarii sumelor mari de bani smulse locuitorilor sub numele de bir au fost domnii și marii boieri, precum și Poarta otomană, începând îndeosebi din sec. XVI. Boierii, deși erau uneori și ei impuși la dări, plăteau mult mai puțin decât țărani, proporțional cu averea de care dispuneau. În plus, nu trebuie să uităm că veniturile din care ei plăteau aceste biruri le realizau tot din munca țăranilor, fie ca stăpâni feudali, fie ca mari dregători.

Așadar, cel mai mult au suferit țăranii, sau „birnicii”, care întotdeauna au suportat greul obligațiilor. S-au păstrat numeroase cinceze bătrânești și hai-ducești, care ilustrează exploatarea fiscală și lupta împotriva ei în evul mediu. Iată numai un exemplu:

**Frunzuliță de'nalt plop,
Peste mine a dat potop.
Am sfârșit orice parale
Tot plătind la angarale.
Îmi intră în casă zbirul
Vindui vaca, plății birul.**

Numit uneori și **dare** sau **dajdie**, birul este menționat în documentele interne

de la începutul sec. XV, când sînt pomeniți și „birarii”, stringătorii acestei dări. Nu cunoaștem cuantumul birului din această vreme, cînd marea majoritate a dărilor se plătea în natură. Faptul că, atunci cînd acordau scutiri de dări satelor, mănăstirilor și marilor boieri, domnii nu renunțau la bir și la obligația locuitorilor de a face oaste, denotă că birul constituia, încă din această vreme, una din sursele importante de venit ale domniei.

Cuantumul birului — numit acum și **bir de haraci** — a crescut mult în sec. XVI, îndeosebi în a doua jumătate a acestei perioade, paralel cu intensificarea exploatarei otomane. Dacă la mijlocul sec. XVI, locuitorii Țării Românești plăteau cîte 60 aspri anual, către sfîrșitul aceluiași secol birul s-a urcat la 4 galbeni și jumătate pe cap de locuitor, ceea ce reprezenta valoarea a 20 oi. Adăugînd la amintita sumă și celelalte dări după avere, ca și obligațiile față de stăpînii feudali, înțelegem de ce

multe gospodării țărănești s-au ruinat în această epocă și numeroase sate și-au vîndut pămîntul și libertatea, devenind sate de vecini sau rumâni.

Pentru a face față obligațiilor tot mai mari către Poartă, unii domni au încercat să impună la bir și categoriile privilegiate pînă atunci, în primul rînd pe marii boieri și mănăstirile. Despre Ilișia Rareș (1546-1551) se spune că „a scris pe toți boierii mari și mici la birul cel mare” și tuturor „de la mare la mic le-a poruncit să dea, și mitropolitului și episcopilor; a scris încă și mănăstirile la haraciul cel mare și cîți popi și diaconi sînt în granițele moldovenesti”. Iar Mihnea Turcitul, domnul Țării Românești (1577-1583; 1585-1591), declara cîteva decenii mai tîrziu că a impus și pe marii boieri și mănăstirile motivînd că nu o face pentru el, „ci pentru haraciul cînstului împărat și pentru nevoia și greutatea Țării Românești”.

* Cronica lui Eftimie, în vol. *Croniclele slavo-române*, ed. P. P. Panaitescu, Buc., 1959, p. 120.

nești pe care o are de la turci” *.

Începînd din sec. XVI, documentele ne îngăduie să cunoaștem mai bine organizarea fiscală a țării, care s-o păstrat cu unele schimbări pînă în sec. XIX **.

Impunerea locuitorilor birnici se făcea după așa-numita „putere”, de către dregători numiți „răbojari”, „crestători” sau „perepisnici”. În sec. XV-XVI evidența plăților dărilor fiecărui locuitor era ținută prin creșterea pe răboj, birnicii fiind obligați să plătească dările „unde i-au apucat crestatul”. În afară de răbojari, mai existau organe de percepere, așa-numiții „birari” sau „dăbilar” (în Moldova) și, din sec. XVI, organe de constrîngere, alcătuite din diverse categorii de slujbași ai domniei (armași, aprozi, slujitori etc.), care sileau pe locuitorii la plata dărilor, folosind la nevoie forța și bătaia. Tot din această epocă datează și primele informații despre rolul marilor dregători în strîngerea dărilor, operație din care aceștia au făcut o sursă însemnată de cîștiguri, realizate cele mai multe prin abuzuri. Fiecăruia mare dregător domnului îi încredința un județ pentru strînsul unei dări, acordîndu-i așa-zisa zecuială din sumele strînse.

Impunerea birnicilor se făcea prin sistemul așa-numit al „cislei”, care reprezenta cota parte de bir ce revenea fiecărui județ, categoriile fiscale, sau sat și, în cadrul acestuia, fiecărui locuitor în parte. Tot „cislă” se numea și operația de repartitie a birului în cadrul satului. Sumele de bani datorate de locuitorii erau înregistrate în cataștele vistieriei.

Pentru a sili birnicii să-și plătească dările, domnia a folosit principiul răspunderii solidară a lo-

cuitoarelor din același sat la achitarea lor, sistem ce a dăinuit pînă la mijlocul sec. XVIII. În a doua jumătate a sec. XVI, o dată cu creșterea birului, domnia și organele fiscale au lărgit sfera răspunderii colective, obligînd rudele, vecinii, satele apropiate sau chiar pe proprietarii feudali să plătească dările celor fugiți. Această formă de plată forțată a dărilor altora a căpătat denumirea foarte sugestivă de **năpastă** și ea a devenit una din căile cele mai utilizate de boieri pentru a-și mări proprietățile în dauna țărănimii libere. Expresia folosită și azi „i-a căzut năpasta pe cap”, amintește de vremurile triste ale acestei plăți forțate.

În sec. XVII, cînd majoritatea dărilor erau percepute în numerar, principalele mijloace de stoarcere a uriașelor sume de bani ce luau drumul spre Istanbul au fost creșterea numărului dărilor și mărirea cuantumului lor, ajungîndu-se pînă și la impunerea la dări a unor categorii privilegiate pînă atunci, îndeosebi desființarea „sloboziilor”, a satele scutite de dări.

În această vreme, birul căpăta diverse denumiri, fie după categoria celor care îl plăteau, fie după destinația ce o căpăta. Din prima grupă amintim: **birul roșilor**, **curtenia** sau **rușala** — plătit de roșii sau curteni —, care ajungea pînă la 30-40 galbeni anual, **birul călărășesc**, plătit de călărăși care era de 11 galbeni anual, **birul slujitoresc**, *** **birul moldovenesc**, plătit de moldovenii trecuți în Țara Românească, **birul popilor** etc. Birurile mari plătite de curtenii și slujitorii din această vreme au fost una din principalele cauze ale decăderii oastei de țară în sec. XVII ****.

*** Birul plătit de slujitorii domnești — n.a.

**** Despre aceste categorii principale de oșteni, vezi N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, Buc., 1962.

Din cea de-a doua categorie făceau parte: **birul de haraci** destinat plății tributului sau haraciului față de Poarta otomană, **birul datoriilor**, pentru plata datoriilor contractate de domni la Constantinopol îndeosebi la mezul pentru ocuparea tronului, **birul oștii**, destinat plăților pentru oastea otomană, **birul zaherelii**, pentru aprovizionarea cu grîne a armatei otomane aflate în campanie, **birul șecilor**, pentru construirea de corăbii necesare flotei otomane, **birul salahoriilor**, pentru plata lucrătorilor ceruți de turci la repararea cetăților și podurilor, **birul viilor**, pentru lucrul viilor domnești și multe altele. Aceste denumiri ale birului erau înlocuite uneori cu numele de **bani** (**baniul finului**, **baniul miriei** sau **mirisiei**, **baniul poștei** sau **menzului** etc.).

Sub diverse nume și forme, în această vreme birul ajunge a fi plătit o dată sau chiar de mai multe ori pe lună, documentele amintind de „darea de lună” sau „birul lui ianuarie”, „birul lui februarie” etc. Acest bir lunar, egal cu cîtu rezultat din împărțirea sumei anuale a birului la 12, se mai numea și „...bir drept”. Cînd nevoile vistieriei erau mai mari, birul drept se înmulțea cu 2, 3, 4 etc., după necesități.

Înmulțirea dărilor cuprinse sub numele de bir a provocat o creștere a cuantumului său total, care — după calculele cercetătorului D. Mîoc — a ajuns în vremea domniei lui Matei Basarab (1632-1654) la o medie de 1 682 bani de gospodărie (circa 8 galbeni și jumătate) sau de 200 galbeni anual de sat, o sumă enormă pentru vremea aceea.

Alte categorii de biruri vor fi înfățișate în numerele viitoare.

* Documente privind istoria României, B, veac. XVI, vol. V, p. 223.

** Această organizare a fost studiată temeinic de D. Mîoc.

EROUL NECUNOSCU

11 noiembrie 1920 : cortegiul funerar se îndreaptă către Arcul de Triumf

Memoriile unui veteran

G-rai M. OLTEANU

Din cele mai vechi timpuri și la aproape toate popoarele a existat obiceiul de a-i sărbători pe comandanții de oști, care se întorceau biruitori din războaie. Această tradiție s-a extins, treptat, asupra întregii oștiri victorioase, a tuturor celor ce participaseră la lupte. Ea s-a încetățenit și la noi, românii. Un simbol al acestei cinstiti il constituie și Arcul de Triumf din București.

Îmi amintesc, cu emoție și legitimă mândrie, că am avut și eu deosebita cinste de a trece pe sub bolta monumentului bucureștean, pe cînd eram sublocotenent, la sfîrșitul primului război mondial. Am fost primiți atunci de populația Capitalei, care ne aștepta, cu flori și ovații emoționante. Îmi mai aduc aminte — după 55 ani — pînă și de acel vin, compus ocazional, întru cinstirea veteranilor din Bătălia Moldovei: „Se-ntorc vitejii din război / Urmași ai vechilor eroi. / Ei tricolorul zdrențuit / A doua oară l-au sfințit.”

După mai bine de un sfert de veac, la 23 August 1945, aveam să mai trec o dată pe sub arcada monumentului de la șosea; eram colonel și purtam uniforma de paradă a bravilor luptători din Garda călare, pe care am avut cinstea să-i comand, în zilele insurecției de la 23 August 1944, în rezistența opusă trupelor fasciste care urmăreau ocuparea Capitalei.

La această destinație a arcurilor de triumf, de care beneficiază supravieșuitorii victorioși, francezii au adăugat și pe aceea de gloriificare a ostașilor care și-au dat viața pentru patrie. Astfel, cu peste 50 ani în urmă, sub Arcul de Triumf din piața pariziană Étoile-Charles de Gaulle au fost depuse osemintele unui ostaș anonim, strălucit de flacăra gloriei eterne. Acest soldat necunoscut întru chipa pe toți cei care au căzut pe cîmpul de luptă și n-au putut fi identificați. Așa a înțeles poporul Franței să-și cinstească luptătorii, din rîndul cărora numai uriașul cataclism din 1914-1918 a secerat 1 400 000. Acestei inițiative și modului în care a fost ea realizată le este consacrat un capitol din Memoriile generalului Weygand, reunite în volumele Istoria armatei și Arcul de Triumf.

Colonel, comandant al unui regiment de cavalerie, Maxime Weygand a fost numit, în 1914, șef al Statului Major al Armatei IX, luînd parte la celebra bătălie de la Marna, iar în mai-iunie 1940, comandant suprem al forțelor armate franceze. În această calitate s-a pronunțat pentru semnarea armistițiului cu Germania nazistă. A fost membru al guvernului de la Vichy, condus de Pétain și Laval. În 1942 a fost însă arestat de hitleriști și deținut pînă în 1945. Pentru meritele sale în război, cit și pentru scrierile sale de specialitate a fost ales membru al Academiei Franceze.

Ca unul care l-am cunoscut pe generalul Weygand și i-am ascultat prelegerile, pe cînd urmam cursurile Școlii Superioare de Război din Franța (1926-1928), am socotit interesant să redau un fragment din memoriile sale privind istoricul acestui monument. M-am adresat în acest scop d-lui Edouard Weygand, fiul generalului, precum și editurii pariziene Flammarion care deține, în exclusivitate, dreptul de a publica opera marelui soldat. Le mulțumesc, pe această cale, pentru amabilitatea cu care au răspuns, atît de prompt, dorinței mele de a împărtăși aceste fragmente revistei „Magazin istoric”.

[...] în Franța, prima ceremonie, aceea a alegerii Soldatului necunoscut, a avut loc la 10 noiembrie 1920, la Verdun. Nici un cadru n-ar fi fost mai potrivit ca aceea fortăreață neînfrîntă*, unde ostașii francezi au respins asalturile îndrîjite ale

dușmanului, făcîndu-l, pentru întia oară, să se îndolască de victorie.

Ceremonia a fost prezidată de André Maginot, ministrul Pensililor (ulterior ministrul de Război și creator al liniei de fortificații care i-a purtat numele). Deputat și subsecretar de stat la izbucnirea primului război mondial, el ținuse să-și facă datoria față de patrie, întocmai ca cel mai modest soldat. Și astfel, la Verdun, în fruntea unui grup de voluntari,

* Bătălia de la Verdun a avut loc în februarie-noiembrie 1916. Pentru acest punct forte al întregului front francez, care apăra drumul spre Paris, francezii au pierdut 350 000 soldați (pierderile germane s-au cifrat la 600 000 soldați).

sergentul Maginot se ilustrase prin cîteva incursiuni îndrăzneţe şi fusese grav rănit [...]

La indicaţia sergentului-veteran André Maginot, din regiunile unde se desfăşuraseră luptele [...] fuseseră exhumati, la întîmplare şi în cel mai desăvîrşit secret, opt soldaţi francezi care n-au putut fi identificaţi. Unul fusese scos din pămînt loren, un altul căzuse chiar sub zidurile Verdunului; al treilea fusese îngropat în Champagne; al patrulea ucis la Chemin-des-Dames; al cincilea venea din Île de France, unde căzuse, poate, printre primii; alţii se odihneau pe cîmpul bătăliei de pe Somme şi din Artois; ultimul, dezgropat în Flandra, primise lovitura mortală pe Yser, în hăţşurile de la Ypres sau pe pantele Kemmel-ului.

Osemintele lor au fost transportate în citadela de la Verdun şi aşezate într-o criptă a cazematei, în care sînt păstrate şi azi decoraţiile primite de eroica forţă.

La 10 noiembrie, la ceremonia funebă de la Verdun au asistat deputaţi, foşti luptători, mari mutilaţi, văduve de război [...] André Maginot s-a apropiat de soldatul care trebuia să aleagă, dintre cei opt eroi, pe acela ce avea să se odih-

nească sub bolta Arcului de Triumf. Pentru această misiune de onoare fusese desemnat soldatul Auguste Tain, al cărui tată căzuse şi el pe cîmpul de luptă.

— Soldat! i s-a adresat Maginot. Ia acest buchet de flori, culese pe cîmpul de luptă de la Verdun, printre mormintele eroilor morţi pentru patrie. Îl vei depune pe unul dintre aceste opt sicrie şi acela va fi, de azi înainte, Soldatul necunoscut!

[...]Tain a depus florile, cu adîncă smerenie, pe al treilea sicriu din stînga.

În noaptea de 10-11 noiembrie osemintele eroului au fost aduse la Paris [...] Cortegiul s-a îndreptat, pe bulevardul Champs Elysées, către Arcul de Triumf. Depus sub bolta monumentului [...]. Soldatul necunoscut a poposit, pentru totdeauna, în locul de mare cinste pe care i l-a rezervat poporul francez, recunoscător.

Lucrările cavoului au fost terminate la 28 ianuarie 1921 şi sicriul Soldatului necunoscut a fost coborît în lăcaşul funerar în cadrul unei ceremonii sobre, dar emoţionante prin simplitatea ei. La 11 noiembrie 1923, la căpătîiul eroului s-a aprins flacăra eternă [...]

● Clio anunţă ● Clio anunţă ● Clio anunţă

■ Picturi nipone în vîrstă de 1200 ani

La mijlocul lunii martie a acestui an, arheologii au făcut una dintre cele mai interesante descoperiri ale secolului nostru, pe teritoriul Japoniei. Autorii ei sînt membrii unui grup de cercetători de la Institutul de Studii Arheologice din Nara, străveche capitală niponă, situată în regiunea centrală a ţării.

Efectuînd excavaţii la Asuka, un sat care se află la sud de Nara, echipa de cercetători a abordat, la un moment dat, movila funerară cunoscută sub numele de tumulusul Takamatsuzuka. Mavila măsoară aproape 19 m în diametru şi peste 5 m înălţime.

În interior, a fost găsit un mic „mausoleu“ de piatră, lung de 2,5 m, lat de 1 m şi înalt de peste 1 m, adăpostind un scrin de lemn lăcuit. Pe tencuiala care acoperă pereţii interiori ai lăcaşului de piatră se găsesc picturi admirabil conservate, reprezentînd bărbaţi şi femei de diferite vîrste, precum şi animale reale sau fantastice, ca tigri şi dragoni.

Imaginile sînt executate în şase-şapte culori (cîteva chiar în nouă nuanţe diverse). Alături de ele, mai pot fi văzute un soare dintr-o placă de aur bătut, o lună din argint şi un fragment din bolta cerească, înfăţişînd printre altele Steaua Polară.

După analizele efectuate, s-a stabilit că toate aceste vestigii datează de la sfîrşitul secolului VII şi începutul sec. VIII e.n. Aşa cum subliniază Masao Suenaga, directorul Institutului de Studii Arheologice din Nara, atît stilul picturilor, cît şi vestimentaţia personajelor reprezentate sînt în relief influenţa exercitată de culturile chineze şi coreeană asupra Japoniei din acea epocă.

După părerea lui Suenaga, picturile murale din tumulusul Takamatsuzuka pot fi comparate cu cele ale templului Horyu-ji, din Nara, care sînt considerate cele mai valoroase din Japonia.

Cărți sosite la redacție

Intrată în al 11-lea an de existență, „Revue Roumaine d'Histoire” continuă să facă cunoscute pe plan internațional rezultate ale cercetării istorice din țara noastră. Aceasta i-a fost, de altfel, și misiunea atribuită la înființare, în 1962. Publicând, în limbi de circulație mondială, studii de istorie românească, R.R.H. contribuie substanțial la dezbaterile unor probleme actuale ale științei noastre istorice. Numărul de față conține șapte studii — dintre care remarcăm: **Proiectele de organizare a Transilvaniei sub dominația Habsburgilor (1602-1604)** (M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru) și **Poziția diplomaților și emisa-riilor britanici față de mișcarea unionistă din Principate** (Beatrice Marinescu).

Omagiat recent cu ocazia împlinirii a 85 ani de viață, Ștefan Meteș, autorul lucrării **EMIGRĂRI ROMĂNEȘTI DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLELE XIII-XX (CERCETĂRI DE DEMOGRAFIE ISTORICĂ)**, Editura Științifică, București, 1971, se înscrie printre slujitorii de prestigiu ai științei istorice din țara noastră din ultima jumătate de veac. Director al Arhivelor de Stat din Transilvania între anii 1922-1949, om de cultură și publicist de înaltă ținută, Ștefan Meteș și-a dedicat puterea sa de muncă evocării unor figuri de seamă, momente și fapte din trecutul poporului român.

În lucrarea de față sînt urmărite emigrările românești din Transilvania către Polonia sudică, județele din nord-vestul Ungariei, Moravia și Silezia, Bulgaria și Serbia, Rusia și America de Nord, dar mai cu

seamă, în covârșitoare majoritate, către celelalte două țări române. În urma prelucrării serioase, obiective și critice, a unui vast material documentar, fenomenul emigrărilor e investigat minuțios în arii geografice și sociale. Ni se pare însă prea succint tratat capitolul consacrat emigrărilor transilvănene în America de Nord și remarcăm absența oricărei semnalări a emigrărilor dinainte de primul război mondial către America de Sud.

Lucrarea se înscrie în istoriografia noastră drept una din primele încercări de sinteză într-un capitol foarte puțin cercetat din trecutul poporului nostru.

R.T.

UN VOT DECISIV de dr. Mihai Fătu (colecția Biblioteca de istorie, editată de Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., București, 1972) evocă momente din apriga confruntare dintre forțele democratice strînse în jurul P.C.R. și cele ale reacțiunii, cu prilejul alegerilor parlamentare din noiembrie 1946. (Acestor evenimente revista noastră le-a consacrat două evocări în nr. 11/1971.)

DIPLOMAȚIA ROMÂNIEI ȘI PROBLEMA APĂRĂRII SUVERANITĂȚII NAȚIONALE ÎN PERIOADA MARTIE 1938-MAI 1940, de Viorica Moisuc, a apărut sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., în Biblioteca istorică a Editurii Academiei.

În baza unui bogat material de arhivă, în cea mai mare parte inedit, completat cu materiale străine — publicații oficiale diplomatice, memorii ale unor personalități politice etc. — autoarea pune în lumină activitatea diplomației românești între anexarea Austriei de către Hitler și succesul Blitzkriegului pe frontul occidental. În lucrare sînt reliefate și urmărite eforturile abile și stăruitoare ale politiciilor externe a României, politică eșuată, în cele din urmă, datorită atitudinii defetiste, antisovietice și conciliatoare față de hitlerism a guvernelor britanic și francez, care au abandonat practic pe foștii lor aliați din centrul și sud-estul european expansionismului Germaniei hitleriste.

Ambiguitatea politicii externe și interne a regelui Carol al II-lea și a camarilei sale, anticomunismul lor, au făcut și mai inevitabil acest eșec.

Paralel cu relatarea aspectelor diplomatice, lucrarea punctează, pe bază de documente de partid, articole din presa ilegală a P.C.R. și din presa legală a epocii, atitudinea lucidă și patriotică a comuniștilor în problemele fundamentale: suveranitatea, independența națională, prevenirea războiului, unirea în luptă — pe plan intern și internațional — a tuturor forțelor împotriva fascismului.

Ca un merit al acestui amplu studiu de istorie diplomatică trebuie subliniată și importanța acordată faptelor și documentației economice.

Răspunzind dorinței multora dintre cititorii noștri, începând cu luna viitoare vom publica în fiecare număr câte o reproducere în culori a unui celebru tablou istoric românesc sau străin.

UN RĂMAȘAG PIERDUT

DAN FALCON, din București, str. Rahmaninov nr. 27 bis, ne scrie: „Sînt elev în clasa a VIII-a și mă pasionează foarte, foarte mult istoria. Am salutut cu mult entuziasm apariția «Magazinului istoric», care reia glorioasa tradiție deschisă de revista «Magazin istoric pentru Dacia» apărută acum 125-130 ani.

Din proprie inițiativă am întreprins un sondaj de opinie în rândurile a 52 de cititori ai revistei «Magazin istoric», 49 din ei au apreciat-o ca excelentă, foarte bună, excepțională».

După ce ne face cîteva interesante sugestii în privința conținutului revistei, cit și a viitoarelor concursuri, prietenul nostru conchide: „Trebuie să văd dacă rămașag cu alți trei că nu o să-mi vadă niciodată numele publicat în «Magazin istoric». Să sperăm că cei dinți nu vor cîștiga pariul».

După cum vezi, dragă Dane, nu l-am cîștigat.

IPOTEZĂ ȘI REALITATE

VICTOR ILIOIU, din comuna Schela, jud. Gorj, „un cititor pasionat” al revistei noastre, dar și „un îndrăgostit al adevărului istoric”, ne semnalează contradicții între cele două articole despre Alexandru Macedon din nr. 1/1972 al „Magazinului istoric”.

Contradicții există, într-adevăr, dar ele sînt intenționate. Căci, în însemnările lui Alexandru cel Mare, A. J. Toynbee nu s-a ocupat de realitatea istorică, ci de ceea ce s-ar fi întîmplat dacă vestitul cuceritor ar fi avut o viață mai lungă (așa cum se subliniază, de altfel, la p. 25, aliniat 3 de jos). În acest articol avem de-a, face deci, cu o ipoteză, în vreme ce A fost asasinat Alexandru cel Mare? vorbește despre evenimente care au avut loc cu adevărat.

Acum e clar?

COCOȘUL E CURCAN

AL. VASILESCU din București, ne scrie următoarele în legătură cu cei 5 cocoși din India menționați de C. Rezachevici în articolul Glorioasa prilegie a lui Mihai Viteazul (nr. 2/1972, p. 60). În lista de prizonieri trimise lui Mihai Viteazul și soției sale: „Cînd Columb a ajuns în America, s-a crezut că a ajuns în India. De acolo s-a auzit pasărea de curte căreia, azi, îi spunem curcan. La început i s-a spus cocoș de India. În limba germană se spune și azi Indiane. Deci, la pagina respectivă a articolului, în loc de «5 cocoși de India» să se citească simplu «5 curcani»”.

Aveți perfectă dreptate, tovarășe Vasilescu. După cum vedeți, îi se întîmplă și colaboratorilor noștri să confunde păsările domestice.

DOUĂ DIN CINCI SUTE

EMIL VALUTA, Ploiești ne cere lămuriri în legătură cu inscripțiile de pe două cruci de plată din Măcușelești-Ialomița și Drăgănești-Prahova.

Astfel de cruci cu inscripții în caractere chirilice sînt foarte numeroase; numai în Tara Românească există aproape 500 (datînd din veacurile XVI-XIX). Ele comemorează

bătălii, marchează hotare de moșii, eliberarea din ruminie a unor sate etc. Deoarece nu dispunem de fotografii ale monumentelor care interesează pe cititorii noștri nu putem descifra conținutul inscripțiilor de pe ele. Putem cel mult să facem unele presupuneri. Astfel, în satul Drăgănești, jud. Prahova, amintit în documente la 1624, și unde se aflau în veacul XVII case ale boierilor Cantacuzini, sînt consemnate două cruci: una din 1655, ridicată în cinstea bătăliei de la Soplea din același an și o altă cruce care data de la 1715. Poate că una din ele e cea care vă interesează.

PUTEREA DĂRUIRII

AL. SANDULESCU din București ne-a trimis următoarea completare a articolului Arme pentru inscripție, publicat în nr. 3/1972: „Tehnică” de legătură între cele două T.C. din unitatea militară în care se afla sublocotenentul Al. Șiperco și Formațiunile de luptă patriotice a continuat să fie, și după înfîlnirea cu C. Agiu, aceeași «Ana Valeria». În vîrstă de 19 ani, ea făcea legătura în dublu sens, aducînd materiale și instrucțiuni către celulă și ducînd înapoi valize cu explozivi, arme și muniții. Să nu uităm că această acțiune se petrecea în condiții foarte grele, în imediata apropiere a unui aeroport militar al nazizilor. Îmi amintesc de o împrejurare cînd «Ana Valeria» a stat ascunsă două zile și o noapte într-un vagon aflat pe o linie moartă, de oarecînd Titu fusese puternic bombardată și circulația trenurilor temporar întreruptă. Ea purta două valize încărcate cu arme care trebuiau să ajungă la destinație. Și au ajuns, cu toate că trenurile erau continuu verificate, călătorii legitimați și multe ori percheziționați. Era nevoie de multă dirigență, șine rece și mai ales dăruire față de cauză.

Fiecare din cele cîteva transporturi care i-au fost încredințate a ajuns la destinație”.

FIIL FELDMAREȘULUI

MIRCEA TRIANDAF, din Suceava, vrea să afle dacă „e adevărat că cei doi fiil al feldmaresăului von Paulus, învinșul de la Stalingrad, au fost arestați de nazisti ca urmare a eșecului suferit de tatăl lor.” Să începem cu o precizare: în ciuda unei păreri destul de răspîndite, chiar printre istoricii militari, Friedrich-Wilhelm-Ernst Paulus nu era de origine nobiliară, deci numele său nu purta particula von. Născut la 23 septembrie 1890, ca fiu al unui casier la Școala de corecție din ordălel Breitenau-Gersungen (fosta provincie Hesse-Nassau), el a încercat mai întîi să intre în marină. Nu a fost admis tocmai din cauza modestei sale poziții sociale — obstacol hotărîtor în Germania lui Wilhelm II — și s-a înscris la Școala de ofițeri de infanterie. Locotenent-colonel (1934), colonel și șef de stat major al forțelor blindate (1935), general-maior și șef al statului-major al Armatei 6 (1939), Paulus a trecut la comanda acestei armate în 1942, după moartea generalului von Reichenau.

Căldoritor la 4 iunie 1912 cu Elena Constanța Rosetti-Solescu, fiica unui fost consul general român în Germania și a Ecaterinei Ghermani (indicată eronat drept soția feld-

mareșalului în lucrarea lui William Shirer despre cel de-al treilea Reich), Paulus a avut trei copii: Olga, născută în 1914, și doi gemeni Friedrich și Ernst-Alexander (1918). În 1944, Friedrich, care avea gradul de căpitan, a căzut în bătălia de la Anzio-Netuno (Italia). Căpitan și el, Ernst-Alexander, a fost arestat de naziști atunci când tatăl său, prizonier în U.R.S.S., a început să activeze în cadrul Comitetului antifascist german, organizat în rândul foștilor soldați și ofițeri ai Wehrmacht-ului.

Citeva dintre amănunițele de mai sus au fost extrase din publicațiile „Miroir de l'Histoire” (nr. 266/1972) și „Storia Illustrata” (nr. 172/1972).

CU MULȚUMIRI

FEKETE FLORIAN, impiegat de mișcare C.F.R. din Oradea, ne sugerează câteva interesante teme din istoria națională și universală. Mulțumindu-i pentru sugestii, îi amintim că, în legătură cu demascarea crimelor mișcării legionare, am publicat numeroase materiale, printre care: Garda de fier sub judecata istoriei; 21-23 ianuarie 1941: lăsuțul singeros al rebeliunii legionare; Nașii ș.a. „Magazin istoric” nr. 1/1971.

Cît despre Richard Sorge, sîntem la curent cu speculațiile de tip senzationalist făcute pe marginea sfîrșitului său. Dar adevărul istoric este necușător: viteazul patriot sovietic a murit executat, în condițiile relatate de noi („Magazin istoric”, nr. 5/1971).

★

GHEORGHE PLETEA RĂCAUTI, din comuna Ștefan cel Mare — Bacău, învățător pensionar, ne scrie următoarele: „Sînt un vechi abonat la revista „Magazin istoric” pe care o citesc cu mult interes și de care nu cred că mă voi desprîndă pînă la sfîrșitul vieții.

În adevăr, această revistă este o oglindă fidelă care îți dezvăluie pagini neștiute sau de mult uitate, te face să te bucuri de victoriile poporului nostru sau să te întristeze de nenorocirile și oprelițele prin care a trecut”.

Mulțumim pentru aprecieri și vom ține seama de propunerile făcute, unele dintre ele (Avram Iancu) intrînd chiar în preocupările noastre din acest an. Din păcate nu vă putem satisface cerința de a nu mai publica rubrica enigmatică, deoarece foarte mulți cititori sînt partizanii ei convinguți.

★

ION BELOIU, din București, ne semnalează, în legătură cu articolul... Dintre-o cronică a jertfei și demnității comuniste (nr. 3/1972) de N. Tomoi, G. Ureche și M. Al. Ștefan, că la p. 9, în loc de Ion, trebuie citit Mihail Dragomirescu, iar la p. 13, în loc de Gheorghe Thomas — Gavrilă Gabor.

Mulțumim pentru sesizare.

UN SIGILIU PEA „APASAT”

Prof. VIRGIL ANDRONESCU — Craiova: Aveți dreptate. Intenția machetatorului nostru a fost să înfrumusețeze pagina respectivă, printr-o amprentă de culoare deschisă, astfel ca textul să se poată citi. Pe unele exemplare, însă, ca acel ajuns la dv. cerneala s-a impregnat prea puternic, acoperînd scrisul. Vă cerem scuze dv. și celorlalți cititori pentru acest sigiliu prea apăsător, acolo unde nu trebuie, exces de zel la care tipografia a adăugat greșeala de a inversa clișeul.

RECITIȚI-NE !

NICOLAE POPESCU, Titu: Am scris despre geograful persan Gardizi în „Magazin istoric”, nr. 9/1971, pp. 76-78; ECATERINA CODĂU, Arad: o notă despre Ecaterina Teodoroiu apărută în „Magazin istoric”, nr. 12/1971, p. 92; EMILIAN ILOZAN, Lugoj: Vlad Tepeș a constituit tema a două articole apărute în revista noastră: unul în „Magazin istoric”, nr. 10/1969 și altul în nr. 6/1970.

N. MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● Istoria nouă pe pămîntul românesc ● Poemele homerice, traccii și străvechea lor moștenire ● Căderea Bastiliei ● Doi mari prieteni: Ștefan Gheorghiu și Panait Istrati ● Tinerețea lui Avram Iancu ● Jurămîntul olimpic acum... 2700 ani ● Ziarul englez „Times” despre memorabilele lupte de la Mărăști-Mărășești-Oituz, 1917: „Românii s-au bătut cu un eroism mai presus de orice laudă” ● Ultimele clipe ale lui Mahatma Gandhi ● Peste 600 savanți într-un erudit colocviu consacrat lui Ovidiu ● Cînd s-a tipărit prima carte bucureșteană? ● Roma, anul 999: sfîrșitul lumii nu a avut loc ● Cîștigătorul ia tot în drumul către... Casa Albă ● Cuirasatul „Deutschland” — o biografie lipsită de glorie ● Cîștigătorii concursului organizat de revista „Magazin istoric” ●

CONTENTS

RADU VULPE Tomis - Constantin (4th-6th Centuries) .. 2	
M. ȘTEFAN, F. TÂMBĂȘESCU Romanian Professors and Students Struggle for a Change (1930-1940) .. 8	
N.S. DERJAVIN The Thracians .. 12	
ION COMAN The Case Stere - An Example of Petty Politics in 1930 Romania .. 18	
BISTRA TSVETKOVA 1444: Iancu of Hunedoara's Fight against the Ottomans .. 24	
* In the First Years of Struggle of the Italian Communists .. 37	
A. SIMION Misunderstandings between Hitler and Mussolini .. 38	
AUGUSTIN Z.N. POP The Former Prefect of Muscel Narrates (1848) .. 45	
TIBERIU AVRAMESCU C. Milie's Political Joke (1882) .. 50	
ANDREI SILARD Kemal Mustafa - "Father of the Turks" .. 52	
AUREL DECETI Incidents and Events in the History of Coffee .. 57	
NADIA ANGELESCU Harun ar-Rashid between Myth and Reality .. 64	
H. DUMITRU Love Affairs of Carol II (1916-1919) .. 70	
MARIN M. BRĂNEȘTE, GH. PĂRNUTĂ Matei Basarab Administrators Justice (1645-1653) .. 76	
CLAUDE CHAMBARD The Fascists Leave Napoleon's Island .. 78	
LAJOS ELEKES The Romanian-Magyar Friendship in Historical Perspective .. 86	
NICOLAE STOICESCU The Tax - 15th-17th Centuries .. 92	
M. OLTEANU The Unknown Warrior .. 94	

SOMMAIRE

RADU VULPE Tomis - Constantin (IV-VI siècles) .. 2	
M. ȘTEFAN, F. TÂMBĂȘESCU Les professeurs et les étudiants roumains en lutte (1930-1940) .. 8	
N.S. DERJAVIN Les Thraces .. 12	
ION COMAN Le cas Stere - Un exemple de menée politique dans la Roumanie de 1930 .. 18	
BISTRA TSVETKOVA 1444: La lutte de Iancu de Hunedoara contre les Ottomans .. 24	
* Pendant les premières années de lutte des communistes italiens .. 37	

A. SIMION Désaccords entre Hitler et Mussolini .. 38	
AUGUSTIN Z.N. POP L'ancien préfet de Muscel raconte (1848) .. 45	
TIBERIU AVRAMESCU La farce politique de C. Milie (1882) .. 50	
ANDREI SILARD Kemal Mustafa - le père des Turcs .. 52	
AUREL DECETI Petits et grands événements dans l'histoire du café .. 57	
NADIA ANGELESCU Harun ar-Rachid entre le mythe et la réalité .. 64	
H. DUMITRU Aventures amoureuses de Carol II (1916-1919) .. 70	
MARIN M. BRĂNEȘTE, GH. PĂRNUTĂ Matei Basarab rend la justice (1645-1653) .. 76	
CLAUDE CHAMBARD Les fascistes quittent l'île de Napoléon .. 78	
LAJOS ELEKES L'amitié roumano-hongroise dans la perspective historique .. 86	
NICOLAE STOICESCU L'impôt - XVe-XVIIe siècles .. 92	
M. OLTEANU Le soldat inconnu .. 94	

СОДЕРЖАНИЕ

РАДУ ВУЛПЕ Томис-Константа (IV-VI-ой в) .. 2	
М. ШТЕФАН, Ф. ТОНĂЩЕСКУ Румынские преподаватели и студенты в борьбе (1930-1940) .. 8	
Н.С. ДЕРЖАВИН Объединенные фракции были бы непобедимы .. 12	
ИОН КОМАН Дело Стере - пример ведения политики в Румынии 1930-го г. .. 18	
БИСТРА ЦВЕТКОВА 1444-ый г.: борьба Янку из Хунедоары против турков .. 24	
* Первые годы борьбы итальянских коммунистов .. 37	
А. СИМИОН Противоречия между Гитлером и Муссолини .. 38	
А.В.Н.ПОП Рассказывает бывший префект Мусцела (1848) .. 45	
ТИБЕРИУ АВРАМЕСКУ К. Милле и его политический фарс (1882) .. 50	
АНДРЕЙ СИЛАРД Кемал Мустафа, «отец турков» .. 52	
АУРЕЛ ДЕЧЕИ Большие и малые происшествия в истории кофе .. 57	
Н. АНГЕЛЕСКУ Гарун ар-Рашид - легенда и быль .. 64	
Х. ДУМИТРУ Любовные приключения Карола II-го (1916-1919) .. 70	
МАРИН М. БРАНЕШТЕ, ГИ. ПАРНУТА Матей Басараб судит (1645-1653) .. 76	
КЛАУД ШАМБАРД Die Fascisten verlassen Napoleon's Insel .. 78	
ЛАЈОС ЕЛЕКЕС Die rumänisch-ungarische Freundschaft aus historischer Perspektive .. 86	
NICOLAE ȘTOICESCU Die Steuer - 15-17. Jhrdt .. 92	
M. OLTEANU Der unbekannte Held .. 94	

1919) .. 70	
МАРИН М. БРАНЕШТЕ, Г. ПАРНУТА Матей Басараб добивается справедливости (1645-1653) .. 76	
К. ШАМБАРД Фашисты покидают остров Наполеона .. 78	
Л. ЕЛЕКЕШ Румыно-венгерская дружба в исторической перспективе .. 86	
Н. СТОИЧЕСКУ Давь в XV-XVII-ых веках .. 92	
М. ОЛТИНУ Неизвестный солдат .. 94	

INHALT

RADU VULPE Tomis - Constantin (4.-6. Jhrdt.) .. 2	
M. ȘTEFAN, F. TÂMBĂȘESCU Die rumänischen Professoren und Studenten im Kampf (1930-1940) .. 8	
N.S. DERJAVIN Die Thraker 12	
ION COMAN Der Fall Stere - ein Beispiel der politischen Mißbräuche im Rumänien von 1930 .. 18	
BISTRA TSVETKOVA 1444: Der Kampf Iancus von Hunedoara gegen die Ottomanen .. 24	
* In den Anfangsjahren des Kampfes der italienischen Kommunisten .. 37	
A. SIMION Mißverständnisse zwischen Hitler und Mussolini .. 38	
AUGUSTIN Z.N. POP Der ehemalige Präfekt von Muscel erzählt (1848) .. 45	
TIBERIU AVRAMESCU C. Milie's politischer Streich (1882) .. 50	
ANDREI SILARD Kemal Mustafa - „Der Vater der Türken“ .. 52	
AUREL DECETI Zwischenfälle und Ereignisse in der Geschichte des Kaffees .. 57	
NADIA ANGELESCU Harun ar-Raschid zwischen Mythos und Wahrheit .. 64	
H. DUMITRU Aus den Liebesgeschichten Carol II (1916-1919) .. 70	
MARIN M. BRĂNEȘTE, GH. PĂRNUTĂ Matei Basarab hält Gericht (1645-1653) .. 76	
CLAUDE CHAMBARD Die Fascisten verlassen Napoleon's Insel .. 78	
LAJOS ELEKES Die rumänisch-ungarische Freundschaft aus historischer Perspektive .. 86	
NICOLAE ȘTOICESCU Die Steuer - 15-17. Jhrdt .. 92	
M. OLTEANU Der unbekannte Held .. 94	

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA - Serviciul Import - Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. - 2001

magazin istoric

București, str. Onești, nr. 5 - Sectorul 1. Oficial postal nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ștefan Sorin Gorovei, Vasile Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin Urum, Domnica Zavoianchi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni - 30 lei, pe un an - 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” - București

